

Hon som hadde øl å selle

*En studie av selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten
og Store Markevei i 1865 og 1900*

Eirin Rinke

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Våren 2020

© Eirin Rinke

2020

Hon som hadde øl å selle

<https://bora.uib.no/>

A study of female entrepreneurs living in Strandgaten and Store Markevei in Bergen in 1865 and 1900

Abstract

Female entrepreneurs have existed alongside men for centuries. Despite a large selection of source material, historians have to some extent failed to exploit this topic. Female entrepreneurs have therefore often been overlooked or forgotten. In the context of the "discovery of women" in the 1970s historians started including women as historical actors. After 1970 a number of contributions from Norwegian historians helped to refute earlier claims about women and business where they had been assigned a passive spectator role. However, the main focus of these new contributions is the capital, Oslo.

This thesis argues that female entrepreneurs were a common sight in Bergen. The dissertation is limited to address women living in Strandgaten and Store Markevei in 1865 and 1900. My source material consists of censuses, protocols for tax and wealth, genealogy books, letters and pictures. My method is a micro-study of the streets, where I first examine them individually in 1865 and 1900, and then compare the findings.

What was the scale of female entrepreneurs living in Strandgaten and Store Markevei in Bergen in 1865 and 1900? Who were these women? What type of businesses did they run? This refers to the collection of data concerning age, marital status, place of birth, home-based children, employment, taxable income and wealth of the individual women.

Forord

Da jeg gikk i fjerdeklasse ble sangen om Madam Felle som solgte øl i Sandviken jevnlig sunget av mine medelever og meg selv. Uvitende om historien som har inspirert sangen, stemte vi i. 13 år senere startet jeg på mitt masterstudium, like uvitende om at nettopp denne sangen skulle spille en viktig rolle i livet mitt de neste to årene. Arbeidet med oppgaven har vært utrolig givende, og inspirert til en enda større nysgjerrighet.

Jeg vil begynne med å takke min veileder Pål Thonstad Sandvik, som både introduserte meg for temaet selvstendig næringsdrivende kvinner, og som har vært en viktig støttespiller med gode råd og konstruktive innspill gjennom disse to årene. En stor takk til alle medstudenter og professorer i seminargruppen ”På tvers av grenser”, for grundige tilbakemeldinger på utkast. Takk til Hege Selheim Rinke og Anders Fylling for korrekturlesing og kommentarer. Jeg vil gjerne takke familie og venner som har vært en motiverende kraft gjennom hele mitt studieløp, og vist interesse og tålmodighet i samtaler om oppgaven. Jeg vil også takke mine fantastiske medstudenter, for å gjøre dagene på lesesal og hjemmekontor litt lettere med etterlengtede og sårt tiltrengte pauser.

Til slutt vil jeg takke alle sterke og hardtarbeidende kvinner som har inspirert meg, og særlig vil jeg trekke fram min mor Hege Selheim Rinke. Denne oppgaven er til deg.

Eirin Rinke

Forkortelser

Spd = Spesidaler

Hm = Husmor

Hf = Husfar

D = Datter

Ug = Ugift

G = Gift

E = Enke

S = Separert

Fl = Familier losjerende (trenger ikke være i familie)

El = Enslig losjerende

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1: INTRODUKSJON	1
1.1 INNLEDNING.....	1
1.2 PROBLEMSTILLING.....	2
1.3 DEFINISJONER OG BEGREPSFORKLARINGER.....	2
1.4 HISTORISK BAKGRUNN.....	3
1.4.1 Et samfunn i endring.....	3
1.4.2 Bergen 1865-1900.....	4
1.4.3 Sentrale lovendringer.....	5
1.5 HISTORIOGRAFI.....	7
1.6 AVGRENSNINGER.....	10
1.7 KILDER OG KILDEPROBLEM.....	12
1.7.1 Folketellinger.....	12
1.7.2 Digitalarkivet.....	14
1.7.3 Borgerbok og borgerruller.....	14
1.7.4 Ligningsprotokoller for Bergen kjøpstad.....	15
1.7.5 Kildeproblem.....	15
1.8 METODISK TILNÆRMING.....	18
1.9 OPPGAVENS OPPBYGNING.....	19
KAPITTEL 2: SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE KVINNER BOSATT I STRANDGATEN OG STORE MARKEVEI I 1865	21
2.1. INNLEDNING.....	21
2.2 STRANDGATEN I 1865.....	22
2.2.1 BEFOLKNINGSSAMMENSETNING I STRANDGATEN I 1865.....	24
2.2.2 SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE I STRANDGATEN I 1865.....	27
Østre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.1-57.....	29
Midtre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.58-112.....	31
Vestre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.113-170.....	36
2.3 STORE MARKEVEI I 1865.....	36
2.3.1 BEFOLKNINGSSAMMENSETNING I STORE MARKEVEI I 1865.....	38
2.3.2 SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE I STORE MARKEVEI I 1865.....	39
Østre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.1-17.....	41
Midtre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.18-35.....	45
Vestre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.36-52.....	47
2.4 AVSLUTTENDE REFLEKSJONER.....	48
KAPITTEL 3: SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE KVINNER I STRANDGATEN OG STORE MARKEVEI I 1900	51
3.1 INNLEDNING.....	51
3.2 STRANDGATEN I 1900.....	51
3.2.1 BEFOLKNINGSSAMMENSETNING I STRANDGATEN I 1900.....	53
3.2.2 SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE I STRANDGATEN I 1900.....	55
Østre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.1-57.....	57
Midtre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr. 58-112.....	61
Vestre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.113-170.....	66
3.3 STORE MARKEVEI I 1900.....	73
3.3.1 BEFOLKNINGSSAMMENSETNING I STORE MARKEVEI 1900.....	73
3.3.2 SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE I STORE MARKEVEI 1900.....	75
Østre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.1-17.....	76
Midtre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.18-35.....	79
Vestre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.36-52.....	83

3.4 AVSLUTTENDE REFLEKSJONER.....	85
KAPITTEL 4: UTVIKLINGSLINJER	88
4.1 INNLEDNING.....	88
4.2 ANTALL SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE I STRANDGATEN OG STORE MARKEVEI.....	88
4.3 SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE KVINNERS SIVILE STATUS I 1865 OG 1900	90
4.4 DE SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE KVINNENES ALDER	93
4.5 SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE KVINNENE MED HJEMMEVÆRENDE BARN	94
4.6 DE SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE KVINNENES FØDESTED	95
4.7 NÆRINGSVEI FOR DE SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE KVINNENE.....	97
4.8 SKATTBAR INNTEKT OG FORMUE FOR DE SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE KVINNENE.....	99
KAPITTEL 5: KONKLUSJON.....	103
5.1 AVSLUTNING.....	103
LITTERATURLISTE	104
KILDER	109
AVISER:	109
BILDER, KART OG UTSNITT:	109
DIGITALARKIVET:	110
FOLKETELLINGER:	116
LIGNINGSPROTOKOLLER:	116
SLEKTSSIDER OG BØKER:	117
BORGERBOK:	117
VEDLEGG	118
VEDLEGG 1: BEFOLKNINGEN I STRANDGATEN I 1865 (UTSNITT FRA FOLKETELLINGEN).....	118
VEDLEGG 2: BEFOLKNINGEN I STORE MARKEVEI I 1865 (UTSNITT FRA FOLKETELLINGEN)	124
VEDLEGG 3: BEFOLKNINGEN I STRANDGATEN I 1900 (UTSNITT FRA FOLKETELLINGEN).....	125
VEDLEGG 4: BEFOLKNINGEN I STORE MARKEVEI I 1900 (UTSNITT FRA FOLKETELLINGEN)	129
VEDLEGG 5: BYSKATT FOR STRANDGATEN I 1866 (UTSNITT FRA LIGNINGSPROTOKOLLEN)	131
VEDLEGG 6: BYSKATT FOR STORE MARKEVEI I 1866 (UTSNITT FRA LIGNINGSPROTOKOLLEN).....	139
VEDLEGG 7: BYSKATT FOR STRANDGATEN I 1901 (UTSNITT FRA LIGNINGSPROTOKOLLEN)	141
VEDLEGG 8: BYSKATT FOR STORE MARKEVEI I 1901 (UTSNITT FRA LIGNINGSPROTOKOLLEN).....	147

Kapittel 1: Introduksjon

1.1 Innledning

Kjennar dokkar madam Felle
Jonemann sin gamle mor?
Hon som hadde øl å selle,
ut i Sandviken hon bor

Noe e' hon dau for lenge siden,
Jonemann sin gamle mor.
Hon som hadde øl å selle
Ut i Sandviken hon bor.¹

Sangen om Madam Felle som solgte øl i Sandviken er like kjent for bergensere som Udsikter fra Ulriken og Fjellveisvisen. I 1990 ble det satt opp en statue til ære for Madam Felle i Sandviken i Bergen. I forbindelse med markeringen av Bergen bys 950-årsjubileum i 2020, ble det laget en offisiell sang som blant annet inneholder første strofe fra den kjente sangen. Madam Felle er selve symbolet på de bergenske næringslivskvinnene fra 1800-tallet. Til tross for flere diskusjoner om hvem hun egentlig var, i artikler, bokform og arkivforum, har trenden med å trekke fram lignende kvinner aldri tatt av.² «Historie handler egentlig om å se nye sammenhenger. Slike nye sammenhenger springer en i øynene når vi utvider synsfeltet til også å omfatte kvinnene.»³ Denne masteroppgaven omhandler selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten og Store Markevei i Bergen i 1865 og 1900. Den vil ta for seg mulige endringer i yrkesdeltakelsen for selvstendig næringsdrivende kvinner. Da fokuset for oppgaven er avgrenset til to gater er det ikke gitt at funnene er representative for de resterende delene av Bergen, eller landet generelt. Kartleggingen vil likevel kunne indikere mulige tendenser og utviklingen i kvinners stilling som selvstendig næringsdrivende fra 1865 til 1900.

---

¹ Bergensvisen «Madam Felle» gjengitt fra Bergens Cd'en med Guttene. Sangen er nedskrevet i ulike versjoner. Ukjent opphav.

² Kristiansen, 2002. Mjør & Aursland, 2018. Gjerstad & Harris, 2007. Bergen byleksikon, 2009.

³ Blom og Sogner, 2013: 11.

Oppgaven har en ambisjon om å følge opp historiker Eirinn Larsens artikkel «Selvgjorte kvinner. Kjønn entreprenørskap og næringsliv rundt 1900» (2012). Her argumenterer Larsen for at kvinner i større grad enn tidligere antatt, utnyttet handlingsrommet som kom med de nye næringslovene på 1800-tallet. Mens Larsens fokus var på hovedstaden, søker min oppgave å se på Bergen i 1865 og 1900. Med oppgaven ønsker jeg å utforske et område som er lite studert, og med dette bidra til å berike og utfylle vårt bilde av næringslivet og kvinners posisjon i Bergen i tidsperioden.

1.2 Problemstilling

På 1800-tallet skjedde det en liberalisering av det norske lovverket.⁴ Med den nye og friere tankegangen endret kvinners tilgang til næringslivet seg. Kvinner tok del i markedsøkonomien, og slo seg opp som handlende, forleggere og øselgere. Oppgavens problemstillinger vil være:

Hva var omfanget av selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten og Store Markevei i Bergen i 1865 og 1900? Hvem var disse kvinnene? Hvilke næringsvirksomheter drev de?

Med spørsmålene: «Hvem var disse kvinnene? Hvilke næringsvirksomheter drev de?», siktes det til alder, sivil status, fødested, hjemmeværende barn, sysselsetting, skattbar inntekt og formue hos de enkelte. Med spørsmålene ønsker jeg å vise et mangfold av selvstendig næringsdrivende kvinner og deres inngang til næringslivet. I noen tilfeller er det mulig å finne ytterligere informasjon om kvinnene gjennom Digitalarkivet, slektsider, fotografi og brev. Dette er imidlertid ikke gjeldende for alle. Oppgaven vil derfor gå i dybden på noen av kvinnenes historie, der kildene tillater det.

1.3 Definisjoner og begrepsforklaringer

Selvstendig næringsdrivende kvinner defineres i denne oppgaven som kvinner som i kraft av seg selv, eller ved enkestand, drev salg, produksjon og/eller tjenesteyting. Dette vil si at kvinnene drev en selvstendig næring uten å være sysselsatt gjennom andre. Eirinn Larsen

---

⁴ Man så en rekke nye lover innen handel, håndverk og myndighetsalder som tillot nye samfunnsgrupper adgang til næringslivet.

(2012) presenterte en lignende definisjon i sin artikkel. Larsens anvender imidlertid begrepet *selvgjort kvinner*, som stammer fra det engelske begrepet *selfmade women*. Dette unngås her ettersom anglifisering av språket kan lede til uegnede og feilaktige oversettelser. Ved bruk av Larsens definisjon vil for eksempel enker som har arvet næringen av sin mann bli definert som selvgjort?

Begrepet borgerskap sikter i denne oppgaven til en tildeling av et borgerbrev. En person som mottok borgerbrev kunne drive borgerlig næringsvirksomhet – handel, håndverk m.m.⁵ Borgerbrev var i lang tid forbeholdt menn, dog med noen unntak. Med et borgerskap fulgte som regel et borgerlig embete i en kjøpstad. Disse embetene var ikke åpne for kvinner, da de i stedet fikk næringsbrev/handelsbrev. Dette ga kvinner rett til å drive handel, uten mulighet til å delta i de borgerlige pliktene eller avlegge borgered.⁶ Ikke alle former for handel krevde handelsborgerskap eller handelsbrev. Om man drev salg av jordbruksvarer var det ikke nødvendig med offentlig bevilling av næringsbrev. Dette kunne inkludere kolonialhandlere, hotell- og restauranteiere.

1.4 Historisk bakgrunn

1.4.1 Et samfunn i endring

Gro Hagemann bruker begrepet folkevandring om situasjonen som utviklet seg i Norge i de første tiårene av 1800-tallet.⁷ Man flyttet fra bygd til by, og fra by til utland. Innflytterne til byene ble beskrevet som unge og uetablerte.⁸ Hagemann skriver at «i landets seks største byer var rundt halvparten av innbyggerne mellom 15 og 45 år i 1875. Blant dem var det et markert overskudd av kvinner.»⁹ Samme år hadde Bergen 114 kvinner per 100 menn.¹⁰

Parallelt hadde opplysningstidens liberaliserende tankesett fått fotfeste i Norge, og som konsekvens ble flere juridiske distinksjoner mellom menn og kvinner brutt ned fram mot 1900. De første sentrale lovendringene kom med de nye håndverks- og handelslovene i 1839 og 1842.¹¹ Oppmykningen av betingelser for innvilget næringsrett ga både menn og kvinner

---

⁵ Vadset, «Borgerskap».

⁶ Ertresvaag, 1982: 157.

⁷ Hagemann, 2013: 169.

⁸ Hagemann, 2013: 170.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Handel og håndverk hadde tradisjonelt sett vært tilknyttet byene med sitt byborgerskap og sterke laugsvesen. Mordt, 1993: 1.

mulighet til å delta i næringslivet. Historiker Gerd Mordt peker på pragmatiske forhold som kunne bidra til å forklare lovendringene. Den raske befolkningsveksten førte til en økende fattigdom blant Norges befolkning, og en økt andel av befolkningen ble understøttet av det offentlige.¹² Ved å åpne opp for at flere kunne livnære seg i kraft av seg selv, reduserte staten sine forsørgerutgifter.¹³ Hilde Sandvik trekker i tillegg fram en økende sympati fra statsmennenes side for «skjebnen for uforsørgede kvinnelige slektninger».¹⁴

Siden slutten av 1700-tallet hadde kvinner kunnet søke om bevilling av kongen til å drive med håndverk.¹⁵ Dermed var grunnlaget lagt for en næring hvor kvinner kunne drive produksjon og/eller tjenesteyting i kraft av seg selv.¹⁶ Utover 1800-tallet økte imidlertid muligheten for mobilitet, og nye næringslover ga alt fra kvinner, bønder, jøder og utlendinger muligheten til å delta.¹⁷ Strengest var normene for gifte kvinner fra overklassen. Arbeidet deres skulle ikke gå på bekostning av deres plikter som husmødre.

1.4.2 Bergen 1865-1900

Bergens bygrenser utvidet seg geografisk og i takt med økningen av folketallet i andre halvdel av 1800-tallet.¹⁸ I 1865 hadde byen ca. 27 700 innbyggere.¹⁹ Ved århundreskiftet, 35 år senere var befolkningstallet ca. 72 200.²⁰ Næringene som preget byen i andre halvdel av 1800-tallet var i stor grad handel og håndverk, fiskeeksport, skipsbygging og skipsfart.²¹ For kvinner var det kun handel, håndverk og overnatting som åpnet for muligheter innenfor næringsdrift.²²

---

¹² Dette til tross for at gjennomsnittsnordmannen ble rikere.

¹³ Mordt, 1993: 160-162.

¹⁴ Sandvik, 2009: 287.

¹⁵ Kongen hadde åpnet for kvinnelig næringsdeltakelse som et tiltak mot den økende fattigdommen. Larsen, 2015: 44.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Etter at jødeparagrafen (§2) ble opphevet i 1851 fikk jøder tilgang til Norge. Larsen skriver (2015) at handel var den «enkleste veien [for jøder og andre innvandrere] til inntekt, tilhørighet og integrasjon» i Norge i andre halvdel av 1800-tallet. Larsen trekker i tillegg fram bøndenes fokus på organisering på Stortinget som en medvirkning til nye lover som også gavnet kvinnene. Larsen, 2015: 42-46. Oppløsingen av laugsvesenet bidro til økt antall håndverkere.

¹⁸ I 1877 utvides bygrensene til å inkludere Sandviken, Kalfaret, Møhlenpris og Nygård.

¹⁹ Ertresvaag, 1982: 456. Christiania hadde ca. 57 000 innbyggere i 1865. «Christiania anno 1865 – en by i vekst», Oslohistorie. Den bergenske utviklingen speiler en nasjonal utvikling hvor mange nye byer vokstre fram. Det store bykset i folketall kom imidlertid litt senere for Bergen, etter 1850.

²⁰ Ertresvaag, 1982: 456.

²¹ De sistnevnte næringene var dominert menn. Blant importvarer stod særlig kornvarer sentralt, sammen med mannfaktura, mel, kaffe o.l. Ertresvaag, 1982: 337. Dette var typiske kolonialvarer, og kan ses i forbindelse med den økte detaljhandelen.

²² Det var imidlertid andre næringer som stod åpne for kvinner: losji, kontor forlag m.m.

De fleste yrkesaktive kvinner i perioden 1875 til 1900 var sysselsatt i tjenesteyrket.²³ Mange kvinnene drev imidlertid også med håndverk, industri eller småindustri.²⁴

Det bergenske bysamfunnet var lagdelt. Øverst var borgerstanden med rike «kjøpmenn, håndverkere, skipper og huseiere», samt deres familier.²⁵ Dette var en liten krets med en klar arbeidsdeling hvor menn hadde forsørgeransvar og kvinnen styrte husholdet.²⁶ Småborgerne bestod av håndverksmestere, mindre kjøpmenn, offentlig ansatte, skipper og fullmektiger, samt bestillingsmenn og handelsbetjenter.²⁷ Larsen har kommentert at det tilkom flere ugifte kvinner i denne kategorien utover 1800-tallet.²⁸ Majoriteten av byens befolkning befant seg i det nederste sjiktet, og bestod av tjenere, daglønnere, sjøfolk o.l.

I 1865 hadde Bergen fortsatt sitt trehuspreg. På 1860- og 70-tallet begynte imidlertid Bergens forretningsstrøk forsiktig å skifte uttrykk. Dette gjaldt særlig i området rundt Torgalmenningen. Trehusbebyggelsen ble til forretningsgårder bygget i mur, og gjerne over flere etasjer.²⁹ Bykjernens fasader fikk et løft, og storbypreget viste seg i takt med en økende turisme.

1.4.3 Sentrale lovendringer

Da Norge fikk sin grunnlov i 1814 slo man fast i §101 at næringsfriheten ikke skulle innskrenkes i framtiden. Grunnloven la til rette for en liberaliserende tankegang, men det var likevel ikke før i 1894 at kvinner og menn stod likestilt for loven. Det er særlig seks lover som er sentrale å trekke fram i forbindelse med liberaliseringen av lovverket og kvinnelig næringsdrift på 1800-tallet. De syner en utvikling som i første omgang handlet om at noen få «utsatte» skulle få en forsørgelsesvei.³⁰ Mot slutten av 1800-tallet stod likestillingen sterkere i den forstand at lovverket ikke så på kjønn som en faktor i utdelingen av borgerskap.

---

²³ Ertresvaag, 1982: 470.

²⁴ Håndverk, industri og småindustri sikter til kvinner som var sysselsatt innen veving, syng, strikking, vask, rengjøring m.m. Ertresvaag, 1982: 470.

²⁵ Borgerstanden var høyt representert i styret av byen, ettersom borgerskap og borgerlige embeter var nært knyttet sammen. Ertresvaag, 1982: 149.

²⁶ Larsen, 2015: 41.

²⁷ Ertresvaag, 1982: 150.

²⁸ Larsen, 2015.

²⁹ Storbypreget ble forsterket av byggingen av store hoteller, restauranter og et nytt børsbygg i Vågsallmenningen. Ertresvaag, 1982: 321.

³⁰ Med «utsatte» menes her kvinner som ikke hadde annen forsørgelsesstrategi, og eller hadde blitt en utgift for det offentlige gjennom understøttelse.

15. juli 1839: Lov angaaende Haandværksdriften §49.

Håndverksloven §49 utvidet tillatelsen til å drive håndverk i Norge til å inkludere enkelte kvinner.³¹ Lovendringen fastslo at magistraten i forening med formannskapet, kunne gi næringsrett innen håndverk til «enker eller ugifte fruentimmer» over 40 år eller uten annen forsørgelsesvei, som på sin side kunne bevise «Duelighed i haandværket».³² Dersom kravene var innfridd fra kvinnenens side, kunne de drive håndverk uten hjelp av svenner eller drenger.

08. august 1842: Lov om Handelen §2.

I første kapittel av handelsloven §2 fikk enker, ugifte kvinner og koner som hadde bosted borte fra sine ektemenn, «adgang til at antages som handelsberettigede i kjøpstæderne».³³ Ytterligere spesifiserte loven at kvinnene måtte være myndig etter kongelig bevilling og fylt 25 år. Handelsloven fastslo imidlertid at kvinnene kun fikk handelsrett, og at den borgerlige eden ikke skulle avlegges. Handelsretten ble i tillegg avgrenset til kun å gjelde innlandshandel.³⁴

11. april 1863: Lov om Kvindens Myndighed

Ugifte kvinner over 25 år ble, på lik linje som enker og skilte kvinner, myndige. Enker og skilte kvinner var myndige uavhengig alder. Som et resultat kunne kvinner i kraft av seg selv inngå forretningsavtaler på lik linje som menn, og stod selv rettslig ansvarlig. Ugifte kvinner mellom 18 og 25 år måtte imidlertid ha en kurator fram til myndighetsalder.³⁵

14. april 1866: Lov om utvidet Adgang til Handværksdrift i Kjøbstæderne §3

Utvidelsen av håndverksloven §3 ga ugifte, enker og koner som enten var separert eller skilt, tilgang til håndverksdrift.³⁶ Nedre aldersgrense var 21 år, likt som for menn. De måtte bo i eller i nærheten av den aktuelle kjøpstaden hvor de skulle drive sin næring. Kvinnene måtte i tillegg ha plettfri vandel og betale en årlig avgift til bykassen. Summen av avgiften var halvparten av det menn måtte betale.

---

³¹ De Bergenske laugsarkiver Manuskriptsamlingen, 1939: 13.

³² Sykdom kunne være en formildende omstendighet som bidro til næringsrett. De Bergenske laugsarkiver Manuskriptsamlingen, 1939: 13.

³³ Risen, 1843: 4.

³⁴ Risen, 1843: 4-6.

³⁵ Blom & Tranberg, 1985: 151.

³⁶ Paulsen, Thomle & Thomle, 1905: 537.

29. juni 1888: Lov om formueforholdet mellem Ægdfæller.

Først i 1888 ble gifte kvinner sett på som myndige i ekteskapet, men Sandvik kommenterer at de selv da stod uten formell kontroll i spørsmål rundt personlig økonomi, med noen unntak.³⁷

29. juni 1894: Lov om Forandringer i Handels- og Haandværkslovgivningen §1

Lovendringen som fant sted i 1894 fastslo at enhver kvinne fylt 21 år, uavhengig sivil status, kunne søke om borgerskap på lik linje som menn.³⁸

I enkelte tilfeller kunne ny lovgivning være en formalisering av lovverket rundt en allerede godkjent praksis. På den andre siden kunne det være en forsinkelse mellom lovendring og praksis: «Endring i sosiale normer og praksisar kan vere langsame prosessar, og derfor kan skilnaden mellom året før og etter ei lovendring vere altfor kort tid til endring i praksis.»³⁹ Sejersted kommenterte at økningen i næringsdrivende som fulgte handelsloven av 1842 stort sett gavnet menn som drev med handel.⁴⁰ Hagemann peker imidlertid på om endringer i forestillingen av det mannlige og det kvinnelige på 1800-tallet. Utydelige skillelinjer åpnet for et mer mobilt samfunn enn hva man hadde sett i standssamfunnet.⁴¹ Slik kunne kvinner ta del i næringslivet i større grad enn hva de hadde gjort tidligere.

1.5 Historiografi

Mitt tema faller inn under flere emner, og derfor inneholder den historiografiske gjennomgangen verk fra flere historiske fagfelt: økonomisk historie, demografisk historie, lokalhistorie og kvinne- og kjønns historie.⁴² Innlemmingen av forskning på kvinnelig næringsvirksomhet i oversiktslitteraturen kan absolutt sies å være et forskningsfelt som først i nyere tid, etter 1970, har fått et oppsving. Temaene og tidsrommene er imidlertid fortsatt begrenset, noe som særlig vises i omtalen av de selvstendig næringsdrivende kvinnene. Fokuset vil her være på omtalen av kvinner og arbeid innenfor de forskjellige litteraturkategoriene, og bl.a. se på hvem kvinnene var i form av sivil status og næringsgren. Forskningslitteraturen er internasjonal, nasjonal og lokal.

---

³⁷ Sandvik, 2018: 136.

³⁸ Paulsen, Thomle & Thomle, 1905: 1007-1008.

³⁹ Solli, 2018: 98.

⁴⁰ Sejersted, 1978: 231.

⁴¹ Klassesamfunnet bar dog fortsatt preg av et hierarki som favoriserte menn og til dels segregerte arbeidsmarkedet. Hagemann, 2013: 205-208.

⁴² I noen tilfeller kan litteraturen tilhøre flere kategorier.

Internasjonalt er det gjennomført flere studier om selvstendig næringsdrivende kvinner. Hva kjennetegner de selvstendig næringsdrivende kvinnene utenfor Norge? Ser man fellestrekk på tvers av grenser? En av de fremste historikerne på temaet er Susan Ingalls Lewis som i 2002 disputerte med sin doktorgradsavhandling om selvstendig næringsdrivende kvinner i Albany, USA, på 1800-tallet. Lewis argumenterte for at næringslivskvinnene hadde blitt marginalisert av tidligere historikere. Hun kommenterer hvordan kvinnelige entreprenører eksisterte vegg i vegg med mannlige entreprenører, og var en akseptert og viktig del av bylivet.⁴³ De selvstendig næringsdrivende kvinnene ble her kategorisert til å drive med detaljhandel, handel i liten skala, med minimal risiko.⁴⁴

Historiker Edith Sparks ga, i 2006, ut boken *Capital Intentions: Female Proprietors in San Francisco, 1850-1920*. Boken benytter seg både av makro- og mikro-perspektiv for å undersøke selvstendig næringsdrivende kvinner i San Francisco over en tidsperiode på 70 år. Sparks argumenterer for at disse kvinnene er blitt usynliggjort, når de i realiteten var godt etablert, særlig innenfor næringer av liten skala. Hun trekker særlig fram gifte, skilte og enker som sentrale aktører, og argumenterer for at ugifte kvinner i liten grad tok den risikoen selvstendig næringsdrift medførte.⁴⁵

I 2009 ga historiker Alison C. Kay ut *The Foundations of Female Entrepreneurship: Enterprise, Home and Household in London, c. 1800-1870*. Boken var basert på hennes doktorgradsavhandling, og problematiserte forståelsen av begrepet entreprenørskap. Kay argumenterte for at kvinner, som i større grad enn menn drev næringer ut fra sitt eget hjem, ble glemt.⁴⁶

Fredrik Sandgrens (red.) *Kvinnors flit och slit* (2018) gjør rede for svenske kvinners arbeid under den tidlige industrialiseringen fra 1700-tallet og fram til 1860. Artikkelsamlingen tar opp en rekke tema hvor kvinners arbeid står sentralt. Sandgren og Inger Jonsson skriver om kvinnenens overgang fra primær- til tertiærnæringene, der nye næringer som tekstilarbeid, sko- og konfektforretninger overtok.⁴⁷ De argumenterer for en underrapportering blant svenske kvinner i arbeid på tidlig 1800-tall. Det diskuteres også at en historisk forankret forståelse av

---

⁴³ Lewis, 2002: 32-38.

⁴⁴ Lewis, 2002: 32-33.

⁴⁵ Sparks, 2006. NB! Sparks bok, tilgjengelig via nett, viste ikke sidetall. Jeg har derfor benyttet meg av sidetallet referert til øverst i høyre marg, i denne gjennomgangen. Boken er tilgjengelig fra: <https://ebookcentral-proquest-com.pva.uib.no/lib/bergen-ebooks/reader.action?docID=830258&ppg=15>

⁴⁶ Kay, 2009: 1-2.

⁴⁷ Sandgren og Jonsson, 2018: 60.

begrepene sysselsetting og arbeid generelt ville økt antallet kvinner. Dette ved å ta i bruk bredere definisjoner av begrepene.⁴⁸

Nasjonalt har bl.a. historikere Francis Sejersted, Tore Pryser og museologiprofessor Brita Brenna hevdet at endringene i næringslivslovene på andre halvdel av 1800-tallet i liten grad bidro til en økning i antall selvstendig næringsdrivende kvinner.⁴⁹ Francis Sejersted skrev om handelsloven av 1842, i *Den vanskelige friheten* (1978): «Den friere lovgivningen på dette felt var et slag i luften. At det ble lettere å bli handelsborger, kom til å bety meget store økninger i klassen av «handlende», men det var ikke mange kvinner blant dem.»⁵⁰ I *Kapitalismens fortropper. Handelsliv, konsum og dannelse på andre halvdel av 1800-tallet* (2004), skrev Brita Brenna at «[n]oen stor økning i antall kvinner med handelsbrev førte loven likevel ikke til.»⁵¹ Dette er gjentatte ganger tilbakevist.⁵²

Historiker Gerd Mordt er en foregangskvinne på forskningsfeltet kvinner i den økonomiske historien. I 1993 ga hun ut *Kvinner og næringsrett. Kvinneparagrafen i håndverksloven av 1839 og handelsloven av 1842*. Boken ga et rettslig fokus på de to lovendringene, men avgrensers seg til å omhandle Christiania. Mordt presterer blant annet en oversikt over sivil status blant kvinner i Christiania i 1800 som var tildelt næringsrett. Et markant flertall handelsbevillingen ble tildelt enker i Christiania. Mordt skriver at ugifte kvinner stod svakt økonomisk ved inngangen til 1800-tallet.⁵³

Blom og Sogners (red.) *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (2013), opprinnelig utgitt i 1999, er et forsøk på å trekke fram «kvinnen» i norsk historie. Historikere Ingvild Øye og Hilde Sandvik presenterer her selvstendig næringsdrivende kvinner som både ugifte og enker, fra byenes mellomste og øverste sjikt.⁵⁴ Tidsperioden de to historikerne skriver om er imidlertid fram til 1800. Gro Hagemann kommenterer befolkningseksplosjonen på 1800-

---

⁴⁸ Jonsson problematiserte skillet mellom yrke og familiemedlem. I noen tilfeller var både mann og kone delaktig i næringsdrift, til tross for at yrket kun ble registrert hos mannen. Sandgren og Jonsson, 2018: 28 & 60.

⁴⁹ *Den vanskelige friheten* (1978), *Norsk historie 1800-1870* (1985) og «Kapitalismens fortropper. Handelsliv, konsum og dannelse på andre halvdel av 1800-tallet» (2004).

⁵⁰ Sejerstad, 1978: 231.

⁵¹ Brenna, 2004: 33.

⁵² Eirinn Larsen, Gerd Mordt, Hilde Sandvik, Pål Thonstad Sandvik og Gro Hagemann er noen av historikerne som gjennom flere verk har tilbakevist slike antakelser om næringslivskvinner. Dette er først og fremst historikere innenfor kategorien kvinner- og kjønnshistorie. Sandviks verk er et oversiktsverk om Norges økonomiske historie.

⁵³ Mordt, 1993:42

⁵⁴ Øye, 2013: 58-59. Sandvik, 2013: 124.

tallet, familiestrategi, uforsørkede kvinner, det kjønnsdelte arbeidsmarkedet og det kvinnelige og mannlige i moderne arbeidsliv.⁵⁵ Hun behandler dog ikke eksplisitt de selvstendig næringsdrivende kvinnene.

I dag er Eirinn Larsen en av de fremste forskerne på feltet. Hun har bidratt med flere sentrale publikasjoner som «Mixed feelings: Women, Jews, and buisness around 1900» (1997), «Husmorens foranderlighet» (2010), «Selvgjorte kvinner» (2012), «Forretningskvinnene inntar næringslivet 1870-1900» (2014), «Næringsfrihet som likestilling 1850-1880» (2015) m.m. Dog er fokuset fortsatt på Christiania. Et fellestrekk for litteraturen som omhandler de selvstendig næringsdrivende kvinnene er at den i stor grad er geografisk avgrenset til Christiania.

Pål Thonstad Sandvik har, i sin bok *Nasjonens velstand* (2018), innlemmet næringslivskvinnene i et oversiktsverk over Norges økonomiske historie fra 1800-1940. Dog nevnes de kun i forbindelse med kvinners generelle inntog på arbeidsmarkedet, og inkluderer derfor en rekke andre næringsveier. Næringslivskvinnene avgrenses i til særlig å omhandle ugifte og enker.

Lokalhistoriske verk med økonomiske perspektiver omtaler sjeldent næringslivskvinnene i Bergen. Egil Ertresvaags *Bergen bys historie bind II* (1982) skiller seg ut ved gjennomgående å inkorporere kjønnspektiver. Her presenteres kvinner som historiske aktører i den generelle oversiktshistorien, men hovedfokuset er imidlertid fortsatt på menn. Under overskriften «Kvinner i yrkeslivet» går Ertresvaag nærmere inn på kvinners sysselsetting fra 1875 til 1920, og omtaler de ulike yrkesgruppene.⁵⁶ Ertresvaag behandler ikke de selvstendig næringsdrivende kvinnene separat, men ser på alle kvinner «sysselsatt i inntektsgivende arbeid».⁵⁷

1.6 Avgrensninger

Som innledningen sikter til er oppgaven avgrenset til å omhandle årstallene 1865 og 1900. En avgjørende faktor for denne avgrensningen er endringene i lovpraksis i Norge som skjedde fra rundt midten av 1800-tallet og fram til 1900. To sentrale lovendringer skjedde i tiårene før 1850, Lov angaaende Haandverksdriften (1839) og Lov om Handelen (1842). Etter 1850 ble

---

⁵⁵ Hagemann, 2013: 157-254.

⁵⁶ Ertresvaag, 1982: 470-474.

⁵⁷ Ertresvaag, 1982: 470.

disse utvidet fram til 1894 da kvinner og menn stod likt for loven i forbindelse med næringsvirksomheter.

Det finnes kun et begrenset antall folketellinger fra Bergen Kjøpstad som er transkribert og digitalisert innenfor mitt valgte tidsrom. Dette har vært en medvirkende faktor i avgrensning av min masteroppgave. De relevante folketellingene for dette tidsrommet er fra 1865 og 1900. Det er imidlertid lite fruktbart å snakke om en historisk utvikling uten å presentere en større kontekst, og jeg vil derfor trekke linjer som går utover folketellingenes avgrensninger.

Bakgrunnen for det geografiske valget av Bergen som undersøkelsesobjekt stammer for det første fra interesse for min egen fødeby. For det andre er det en stor motivasjon at det ikke er gjennomført lignende studier om Bergen. Byen vil også være et naturlig valg på grunn av nærhet til arkiver som kan være til hjelp under arbeidet med oppgaven. For det fjerde er det interessant å undersøke om funnene fra Bergen speiler utviklingen man bl.a. ser i Kristiania på samme tidspunkt.

Å ta for seg alle selvstendig næringsdrivende kvinner i hele Bergen kjøpstad vil bli for omfattende tidsmessig for en mastergradsoppgave. Utgangspunktet for oppgaven vil derfor være to gater, lokalisert i bysentrum: Strandgaten og Store Markevei. Fremgangsmåten er inspirert av Guro Sundal som, i 2018, skrev masteroppgaven «Ugifte kvinners yrkesmuligheter. En studie av endring i husholdsposisjoner og yrkesmuligheter i Trondheim 1865-1900». Sundals prosjekt tar utgangspunkt i to gater i Trondheim. Den tar sikte på å undersøke hvilke yrkesmuligheter ugifte kvinner hadde i den gitte perioden, og hvordan dette endret seg. Også her ligger folketellingene fra 1865 og 1900 til grunn for undersøkelsene. Ved kun å ta utgangspunkt i de ugifte kvinnene, ekskluderer man gifte kvinner med yrke ved siden av husmorstillingen samt enker og skilte kvinner. Mitt masterprosjekt vil derfor gå i bredden og inkludere alle typer sivile statuser.

En viktig presisering går ut på å skille personer som bodde i gatene og drev en næringsvirksomhet, og de som kun drev en næringsvirksomhet i gatene. Her vil førstnevnte være aktuelt: oppgaven vil fokusere på de fastboende i gaten. I flere tilfeller, også i andre halvdel av attenhundretallet, var næringsvirksomhet ut fra egen bolig et vanlig fenomen.⁵⁸ Det

---

⁵⁸ Som nevnt tidligere argumenterer Kay for at næringsdrift fra hjemme kjennetegnet kvinnelig næringsdrift. Det finnes imidlertid flere eksempler på at kvinner drev næringsdrift utenfor hjemmet. I det ubebodde

er også naturlig å anta at enkelte kvinner bosatt i gatene drev næringsvirksomheter utenfor Strandgaten og Store Markevei. Grunnen til at oppgaven ikke inkluderer kvinnene som kun drev næringsdrift, og ikke var bosatt i gaten, begrunnes i at folketellingen ikke tydeliggjør hvem som eide eller leide boligene som kun ble brukt som forretningslokale.

1.7 Kilder og kildeproblem

1.7.1 Folketellinger

Oppgaven vil ta i bruk folketellinger som hovedkilder. Folketellinger faller inn under kategorien strukturerte kilder ettersom de er strukturert etter et fastsatt mønster. Et kjennetegn for folketellinger er at de skjer på et visst tidspunkt, hvor man teller opp alle individ i befolkningen.⁵⁹ Fra midten av 1800-tallet kan man i større grad snakke om folketellinger som livsløpsorienterte kilder, eller nominelle folketellinger. Med hjelp fra forskjellige folketellinger kan man danne en mer eller mindre oversiktlig bilde av en persons livsløp. Dette kan bidra til å kartlegge utviklingen blant selvstendig næringsdrivende kvinner i Bergen fra 1865 til 1900.

Kategoriene for hva man registrerte ble stadig flere utover 1800-tallet. Fra 1865 skrev man ned informasjon om: navn, kjønn, alder, fødested, familiestilling, sysselsetting, sivil status og bosted. Familiestilling handler om hvilken rolle personen hadde i husholdet personen oppholdt seg i. Som regel oppføres «hovedpersonen» i huset først. I de fleste tilfeller vil man her finne en husfar. Deretter listes som regel en husmor, som var gift med husfaren. Så ser man ofte en liste med barn nedover. Man finner også flere eksempler på at det kun fantes en husmor. Hva man legger i disse begrepene vil bli diskutert under kildeproblem. Sivil status sikter her til om personen var gift, ugift, skilt, enke, enkemann, sønn, datter, losjerende osv. Avhengig av folketellingen, var personene ført opp enten etter rodenummer eller gateadresse.⁶⁰

---

forretningslokalet i Strandgaten 40 holdt C. Krøepeliens enke til med vinforretning og kolonialhandel i 1901. Bergen Adressebog, 1901: 11.

⁵⁹ Dyrvik, 1983: 18.

⁶⁰ Rode vil si betegnelsen på det minste administrative området innenfor en kommune, og fungerte på samme måte som en adresse. Både folketellingen og ligningsprotokoller, som informerer om skatt og formue, var organisert etter adresse. Strandgaten og Store Markevei krysser begge flere andre gater, smug og allmenninger. Rodenumrene for gatene hadde ikke et fast mønster. En ser derfor flere roder i samme gate. Man gikk etter hvert over fra å bruke roder til gateadresser. Folketellingen fra 1865 er satt opp etter roder. Folketellingen fra 1900 er satt opp etter adresser.

Dyrvik skriver at utfyllelsen av folketellingene «avgjør kva forskaren kan få ut av arbeidet». ⁶¹ Han trekker særlig fram tre kategorier som demografien er mest opptatt av: «kjønn, alder og ekteskapeleg status». ⁶² I denne oppgaven vil også sysselsetting stå sentralt. Med «sysselsatt» menes her et konkret arbeid som fører til en inntekt. ⁶³

På Digitalarkivets nettsider finner man mange av de folketellingene som er gjennomført i Norge fra 1769 til 1910. Mange folketellinger finnes i skannet versjon, men man finner også enkelte tellinger transkribert i pdf-filer. Eksemplarer finnes også i fysisk versjon ved Statsarkivene og Riksarkivet. Digitalarkivet har en egen søkemotor hvor man kan spesifisere søkene sine til gater, navn, kjønn, år osv. Det er ikke mulig å søke etter gater i folketellingene fra Bergen før 1881, kun roder. ⁶⁴

Oppgaven vil konsentrere seg om to transkriberte folketellinger som er tilgjengelig i pdf-versjon på Digitalarkivet sine nettsider. Folketellingene er fra *Bergen kjøpstad* i 1865 og *1301 Bergen* i 1900, og vil bli sett opp mot hverandre. For 1865-tellingen er hele Bergen kjøpstad samlet i én pdf-fil. Folketellingen fra 1900 er større grunnet utvidelser av bygrensen og er derfor delt opp i 6 filer. For Strandgaten har folketellingene fra Korskirken og Nykirken vært relevant. For Store Markevei, Domkirken og Korskirken.

Å ta utgangspunkt i to gater i 1865-tellingen viste seg vanskeligere enn først antatt, ettersom gatesystemet med gatenavn og husnummer ikke ble vedtatt i Bergen før 09. august 1881. I 1865 var Bergen delt inn i 24 roder, og folketellingen ble derfor organisert etter dette systemet. Å oversette roder til gatenavn og nummer har vært en tidkrevende jobb, ettersom det ikke har forekommet meg enkle instruksjoner for overføring. Jeg har derfor gått gjennom hus for hus i begge gater, og sett det opp mot informasjonen presentert i det historiske og geografiske prosjekt «BerGIS». ⁶⁵ Hvert hus i «BerGIS» tilbyr informasjon om rode og

---

⁶¹ Dyrvik, 1983: 19.

⁶² Dyrvik, 1983: 24.

⁶³ En utfordring her er at ligningsprotokollene som opplyser om inntekt og formue, ikke alltid har informasjon om de relevante personene. Dette betyr ikke at personen ikke hadde inntekt.

⁶⁴ I noen tilfeller vil man kunne finne kommunale folketellinger, men disse er ikke tilgjengelige fra Digitalarkivet sine sider i det gitte tidsrommet. Her vil man kun finne tellingen fra 1922.

⁶⁵ Kartportalen BerGIS er utarbeidet av historikere ved Universitetet i Bergen, Geir Atle Ermland og Arne Solli. Kartportalen er digitalisert, og tilbyr muligheten til manøvrering gjennom eiendomskart over Bergen. I noen tilfeller kan man finne informasjon om konkrete hus tilbake til 1600- og 1700-tallet, da i kilder som «Grunnbok for Bergen» eller branntaseringer. Grunnbok for Bergen opplyser om rettigheter til eiendommer, og går flere hundre år tilbake i tid. Boken er tilgjengelig for alle. I dag føres slike opplysninger digitalt. Branntakseringer gir bygningsopplysninger om alt fra takstmann og bygningseier, til eiendommens størrelse og andre

tilhørende husnummer. Slik kan man oversette rode 14 hus 25 i folketellingen fra 1865 til Strandgaten 1. I Strandgaten begynner man i husnummer 1 og går til nr.170. I Store Markevei begynner man i husnummer 1 og går til nr.52.

I Statistiske oversikter fra 1970, beskrives folketellingene fra 1875 og utover som mer detaljert i yrkesbeskrivelsene.⁶⁶ Det vil da være naturlig å anta at folketellingen fra 1900 er mer detaljert enn folketellingen fra 1865. Folketellingen fra 1900 er langt lettere å orientere seg i. Hver folketelling har en tydelig oppstilt liste over beboere etter gateadresse og husnummer. I tillegg får man informasjon om hvor i bygget personene har bodd: etasje, uthus osv.

Informasjonen jeg har hentet ut fra folketellingene er antall kvinner og menn bosatt i gatene, antall selvstendig næringsdrivende menn og kvinner, deres alder, fødested, sivilstatus, familiestilling, antall hjemmeværende barn og sysselsetting. Registreringen av yrker i folketellingen fanger opp de kvinnene som drev næringsvirksomhet uten eget handelsbrev oppgitt i borgerboken eller borgerrullene.⁶⁷ Folketellingene sier imidlertid ikke noe om hvorvidt kvinnene drev næring i det huset i holdt til i. Jeg har derfor sett på hustype og beboere i de tilfeller det er mulig å avgjøre hvor kvinnene drev næringsdrift. Jeg har modifisert enkelte personnavn, yrkestitler og bynavn. Dette for å unngå misforståelser og forvirring.

1.7.2 Digitalarkivet

Digitalarkivet er Arkivverkets digitale søkeplattform, som samler et mangfold av ulike kildetyper: folketellinger, kirkebøker, helsemateriale, tinglysingsmateriale, skoleprotokoller m.m. Nettsiden er en formidlingskanal som scanner og digitaliserer kilder, og gjør dem tilgjengelig for publikum. Kildene blir her brukt til å supplere de tro transkriberte folketellingene.

1.7.3 Borgerbok og borgerruller

To kilder belyser spørsmål om tildelt borgerskap og handelsbrev. For 1865 har *Bergens historiske forening ved A.M. Wieseners* (1923) utgivelse av *Bergens Borgerbok 1752-1865*

---

byggningsbeskrivelser som panel, mur og uthus. Informasjonen i branntakseringer har endret seg en rekke ganger gjennom 1800-tallet.

⁶⁶ Statistiske oversikter, «Befolkning og helseforhold»: 22.

⁶⁷ Dette kommenteres ytterligere i 1.7.3

vært nyttig. For tiden etter 1865 har Digitalarkivets transkriberte borgerruller, som er tilgjengelig på nett, blitt anvendt i undersøkelsene.⁶⁸ I likhet med folketellingene er dette strukturerte kilder.

Borgeboken og borgerrullene viser sosiale, handels- og håndverksmessige tendenser i det bergenske bysamfunnet. Her finner man informasjon om tildelte og oppsagte borgerbrev og næringsretter. Her oppgis navn, fødested og dato for tildeling og evt. oppsigelse av næringsretten. Ytterligere informeres det om hva en person fikk tildelt borgerbrev eller handelsbrev som: skomaker, syforretning, pensjonat m.m. Informasjonen i kildene vil brukes til å utdype folketellingene, og kaste lys over næringsdriften til de selvstendig næringsdrivende kvinnene.

1.7.4 Ligningsprotokoller for Bergen kjøpstad

Lignings Forretning for Byskatt for Bergen kjøpstad er protokoller med oversikt over skattbar inntekt og formue for menn og kvinner på årsbasis. Jeg har benyttet meg av protokollene fra 1866 og 1901. Protokollene er fra året etter folketellingene, 1865 og 1900, ettersom registreringen ble gjort etter at året var omme. De oppbevares hos Bergen byarkiv. Oppsettet i protokollen var delt opp etter rode eller gateadresse og husnummer. Alle nedtegnelser var gjort for hånd, og skriften har derfor varierende tydelighet. Ved å bruke folketellingene som sammenligning ble navnene bekreftet opp mot hvem som bodde i husene. Dersom kvinner var enker stod de stort sett oppført med mannens navn samt «enke».

1.7.5 Kildeproblem

Gunnar Thorvaldsen peker på en sentral utfordring ved bruk av folketellingen fra 1865. Yrkesrubrikken som forteller om en persons sysselsetting var her slått sammen med rubrikken som informerer om en persons stilling i husholdet. Til tross for at disse rubrikkene er skilt i pdf-versjonen, var realiteten annerledes. Dette kan ha medført en underrapportering hvor man kun har ført inn familiestilling.⁶⁹ Informasjon om yrkesaktive menn ser ut til å være grundig notert. I noen tilfeller ser man at kvinner kun er notert med familiestilling, men det finnes flere unntak. Om dette skyldes underrapportering eller faktiske forhold er vanskelig å si. Ved folketellingen i 1900 er rubrikkene igjen splittet opp. I Statistisk sentralbyrås egen utgave av

---

⁶⁸https://www.digitalarkivet.no/search/13/100106?formavn=&etternavn=&kjonn=k&stilling_stand=&dato_borgerskap=&borgarskap=&fodselsdato=&fodselsaar=&fodestad=&omrade=&id=

⁶⁹ Thorvaldsen, «Hushjelper og jordbrukstjenere»: 456.

historisk statistikk fra 1948, kommenteres denne utfordringen i omtalen av befolkningsstatistikk gjennom tidene: «Grupperingen etter yrke eller levevei er dessverre blitt endret flere ganger, noe som har vanskeliggjort sammenligninger over lengre tidsrom.»⁷⁰

Informasjonen i folketellingene er avgrenset til de kategoriene de opplyser om, som navn, alder, sysselsetting o.l. Med andre ord er det ikke alt en folketelling kan gi svar på. I tillegg ble folketellingene kun gjennomført hvert tiende år.

En annen utfordring er forståelsen av begrepene «husmor» og «husfar». Folketellingene gir i liten grad innsikt i hvilke oppgaver og ansvar som knyttes til begrepene. Husfar ble, som nevnt, betegnelsen på overhode i familien. Husmoren var som oftest gift med husfaren. I enkelte tilfeller ser man at det kun er oppført en husmor. I disse tilfellene kunne husmoren ha samme rolle som en husfar, som husets eier eller overhode. Det var ingen automatisk kobling mellom familiestillingen husmor og stillingen som mor. Det var ikke gitt at en husmor hadde barn.

Sissel Moum skriver, i *Kvinnfolkarbeid: kvinners kår og status i Norge 1875-1910* (1981), at så seint som i 1870 var første gang gifte kvinner ble inkludert under kategorien yrkesaktive i statistikken for jordbrukere, handel i familiebedrifter osv.⁷¹ Før dette ble kvinnene samlet under kategorien «husmor». Heller ikke deltidsarbeid ble medregnet i statistikken. Moum argumenterer derfor for at «gifte kvinner deltok i produksjon og økonomisk virksomhet i langt større målestokk enn statistikken kan fortelle.»⁷² Til tross for at Moums hovedvekt legges på kvinner i bygden, kan tanken også overføres til kvinner i byene. Jonsson og Sandgren kommenterer den svenske registreringen av sysselsatte kvinner. Utover 1900-tallet ble man stadig flinkere på å speile strukturene i kvinners næringsvalg, som man så igjen i en reduksjon av kvinner uten registrert arbeid.⁷³

Tradisjonelt sett ble en yrkesaktiv definert som en person, 15 år eller eldre, med et registrert yrke personen arbeidet med i hverdagen. Inntekten fra dette arbeidet måtte være hovedkilden til at personen overlevde.⁷⁴ Folketellingene inkluderte ikke de personene som drev husarbeid i

---

⁷⁰ Statistiske oversikter, «Befolkning»: 30.

⁷¹ Moum, 1981: 17.

⁷² Moum, 1981: 18.

⁷³ Jonsson & Sandgren, 2018: 60.

⁷⁴ SSB, «Arbeidskraft».

eget hjem i kategorien yrkesaktive. Hva med gifte kvinner som i tillegg til inntekter fra egen virksomhet, var støttet av mannen? Hva med selvstendig næringsdrivende kvinner som ikke var registrert med inntekt eller formue i ligningsprotokollene? Olav Ljones kommenterer, i *Kvinnens yrkesdeltakelse i Norge* (1979), folketellingenes skille av yrkesaktivitet som en linje mellom hjemmet og offentligheten.⁷⁵ Det er naturlig å tenke at folketellingen opplyser om færre yrkesaktive enn hvem som i virkeligheten hadde inntektsbringende arbeid, men som gjerne ikke så dette arbeidet som mest avgjørende. Ljones presenterer en alternativ definisjon som inkluderer alle med inntektsgivende arbeid, uavhengig om det er hovedinntektskilden eller ei.⁷⁶ Denne definisjonen vil benyttes gjennom oppgaven.

Variasjonen av yrkestitler registrert i folketellingene har ført til et klassifiseringsproblem. Dette har ført til at jeg har måtte tatt avgjørelser om 1) hva jeg klassifiserer som selvstendig næringsdrivende virksomheter, og 2) hvordan jeg forstår yrkestittelen oppgitt i folketellingen. Søk i leksikon og ordbøker har vært nyttig for å fastslå betydningen av arbeidstitlene. I situasjoner der jeg har vært usikker på om en yrkestittel regnes som selvstendig næringsdrivende har jeg blant annet sett på hustype og sammensetning av hushold til personen for å vurdere klassifiseringen av yrket. Står personen oppført som bosatt i et forretningslokale vil dette være en indikasjon på at det her drives en form for næringsvirksomhet. Finner man flere personer i husholdet som er knyttet til samme næringsvirksomhet som personen, vil dette også gi en indikasjon.⁷⁷ Det har likevel vært arbeidstitler som har bydd på utfordringer, enten på grunn av vag titulering eller mulige skrivefeil som gjør arbeidstittelen uforståelig.

Da jeg skulle velge ut undersøkelsesobjekter var yrkestittel helt sentral i hvem som ble inkludert i tabellene. Alle yrkestitler som ender på «mester» vil her kategoriseres som selvstendig næringsdrivende, mens yrkestitler som ender på «svend» faller bort. All form for torghandel vil også utgå. Yrkestitler som lege, arkitekt og agent faller ut, mens privatlege og «arkitekt i eget firma» vil inkluderes.⁷⁸ Handelsborger medregnes, til tross for at det ikke forekommer en videre spesifisering av yrket. Hanskemakerske medregnes, mens syerske og

---

⁷⁵ Ljones, 1979: 22.

⁷⁶ Ljones, 1979: 35.

⁷⁷ Det er også mulig at husholdet hadde en næringsvirksomhet utenfor Strandgaten og Store Markevei.

⁷⁸ En fant ingen kvinner i disse yrkene i de to gatene i 1865 og 1900.

håndarbeid uten videre spesifisering faller bort.⁷⁹ Det samme gjelder kvinner som drev ulike former for vask til tross for at alle begreper kan plasseres i kategorien tjenesteyting. I noen tilfeller er ikke kvinnene oppført med sivil status. De er derfor ikke medregnet i tabellene over sivil status.

Det var ikke alle selvstendig næringsdrivende kvinner som var registrert i ligningsprotokollene. Det kan tenkes at kvinnene tjente for lite til å skattlegges. En annen mulighet er at man ikke forbaat kvinner med næringsvirksomheter og at det i den forbindelse har skjedd en del underrapporteringer. Dette gjelder særlig for gifte kvinner i likhet med folketellingene.

1.8 Metodisk tilnærming

Oppgavens metodiske tilnærming er en mikrostudie som kombinerer ulike former for historiske undersøkelser der både kvantitativ og kvalitativ metode er gjeldende. Andresen, Rosland, Ryymin og Skålevåg (2014) kommenterer, i *Å gripe fortida*, fordelene med en mikrostudie: individuelle hendelser i historien får en annen vekt, og man legitimerer en «interesse for tilsynelatende marginale forhold».⁸⁰ I tillegg byr mikrohistorie på en mulighet til å knytte små historier til større prosesser. Andresen m.fl. skriver at mikrohistorie er en tilnæringsmåte der historikeren ser på aktørnivå.⁸¹ Det understrekes at slike studier krever et god kjennskap til kildematerialet. I dette tilfellet er aktørene selvstendig næringsdrivende kvinner.

I hvor stor grad mikrohistorie er representativt for utviklingen lokalt, nasjonalt eller internasjonalt er en pågående diskusjon. Generalisering av funn gjort på lokalnivå er ikke nødvendigvis gjeldende i andre, større sammenhenger. Historiker Arnfinn Kjelland (2009) trekker fram mikrohistorikernes motargument i sitt notat om mikrohistorie. Her peker han på argumenter som svekker andre former for historiske tilnærminger som er sett på som «mer representativ»: de gjennomsnitt man finner i historisk statistikk mister sine avvik i utregningen. Denne historien presenterer en slags helhetshistorie der motsetninger utjevnes til

---

⁷⁹ Det er vanskelig å slå fast om disse kvinnene jobbet i en fabrikk eller i kraft av seg selv.

⁸⁰ Andresen, Rosland, Ryymin og Skålevåg, 2014: 208-209.

⁸¹ Andresen, Rosland, Ryymin og Skålevåg, 2014: 208.

noe som ikke finnes.⁸² Avviket representerer et mangfold vi som historikere har mulighet til å utforske. Dette er mikrohistoriens sterke side.

Min fremgangsmåte innebar en omfattende innsamling av informasjon om de selvstendig næringsdrivende kvinnene til en slags «minibiografi». Dette ved å gjøre utstrakt kildesøk i en rekke ulike kilder: folketellinger, borgerbøker, borgerruller, slektsbøker, brev, samtaler med etterkommere ol. Kildematerialet er satt i tabeller etter de ulike kategoriene hentet ut fra folketellingene og ligningsprotokollene. Ved bruk av folketellingene har jeg innhentet informasjon om antall beboere i de utvalgte gatene, fordelingen mellom kjønn, sivil status, alder, fødeby, antall hjemmeværende barn og sysselsetting. Ved hjelp av ligningsprotokollene har jeg innhentet informasjon om skattbar inntekt og formue. Borgerbok og borgerruller informerer om næringer kvinnene drev. Tilgjengeligheten av kildematerialet tilgjengelig avgjør omtalen av kvinnene. Man finner lengre utgreiinger der kildematerialet tillater det. Analysekapittel 2 og 3 vil derfor ha ulik utforming, til tross for at fremgangsmåten er lik. I kapittel 4 benyttes en komparativ tilnærming der jeg sammenligner funnene gjort i de to analysekapitlene. Sammenligningen tar utgangspunkt i informasjonen fra folketellingene og ligningsprotokollene. Slike beskrivelser skal bidra til å identifisere tydeligere fellestrekk eller ulikheter mellom gatene og årstallene.

Med denne fremgangsmåten er målet å gi et utdypende bilde av selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgatens og Store Markeveis i 1865 og 1900. Dette for å tydeliggjøre både de overordnede tendensene, men også mangfoldet innad. Ulike skjebner skal på denne måten synliggjøres, og ikke «forsvinne» i statistikken.

1. 9 Oppgavens oppbygning

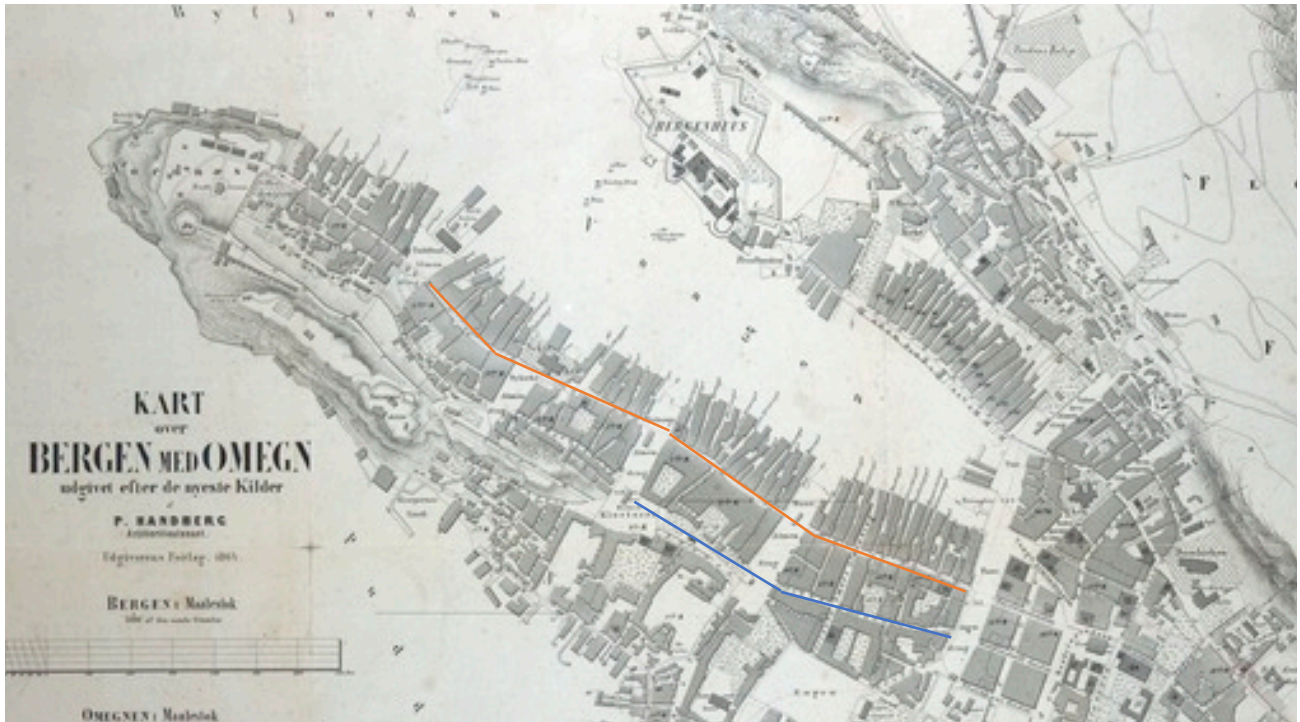
Oppgavens oppbygning er delt inn i fem kapitler: ett introduksjonskapittel, tre analysekapitler og ett konklusjonskapittel. Introduksjonskapittelet tar for seg tema, problemstilling, historisk bakgrunn, lov materiell, historiografi, kilder og kildeproblem, metodisk tilnærming og oppgavens oppbygning. Kapittel 2 og 3 tar for seg folketellingene fra 1865 og 1900, og presenterer de selvstendig næringsdrivende kvinnene bosatt i Strandgaten og Store Markevei. I kapittel 4 ser jeg på utviklingslinjene på bakgrunn av de empiriske undersøkelsene utført i

---

⁸² Kjelland, 2009: 15.

de to forestående analysekapitlene. Her vil jeg si noe generelt om funnene, for å belyse dem i sin helhet. I kapittel 5 vil jeg konkludere rundt funnene gjort i de tre analysekapitlene.

Kapittel 2: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten og Store Markevei i 1865

«Kart over Bergen med Omegn: udgivet efter de nyeste Kilder». ⁸³

2.1. Innledning

Historien om kvinnelige næringsdrivende i andre halvdel av 1800-tallet er historien om kvinner som banet vei i en mannsdominert og offentlig sfære. I dette kapitlet vil jeg ta for meg selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten og i Store Markevei i 1865. Hovedspørsmål for dette kapitlet vil være: Hvor mange selvstendig næringsdrivende kvinner var det i de to gatene? Hvilken sivil status hadde kvinnene? Hvilke næringer var de sysselsatt i? Hvilke inntekter og formuer hadde de? Kapitlet er todelt. Jeg vil først ta for meg Strandgaten og deretter Store Markevei. Strukturen i gjennomgangen av gatene er lik. Hver del innledes med en samtidig beskrivelse av gaten.⁸⁴ Deretter behandles statistikk over forskjellige aspekter ved beboerne i gaten slik som: antall beboere totalt, antall beboere 15 år eller eldre, og sivil status hos kvinner i gatene. Så følger detaljer ved de selvstendig næringsdrivende kvinnenes liv: alder, sivil status, næringsvirksomhet og geografisk plassering innad i gaten. Undersøkelsene er gjort med utgangspunkt i informasjon hentet fra folketellingen fra Bergen i 1865. Ligningsprotokollen fra 1866 med informasjon om formue

⁸³ Handberg, 1864, «Kart over Bergen». Den oransje streken viser Strandgaten og den blå streken viser Store Markevei.

⁸⁴ Å kontekstualisere gaten skal bidra til å gi en forståelse av dens særpreg, posisjon i bybildet og fungere som en ramme for gjennomgang av gaten.

og skattbare inntekter benyttes for å gi en mulig indikasjon på kapital og omfang av næringsvirksomhet. Digitalarkivet, som er arkivverkets digitale søkemotor, har fungert som database for søk etter tilleggsinformasjon om de relevante kvinnene. Her i form av ministerialbøker, klokkerbøker og lignende. Slekttssider, bilder og brev er også anvendt. Øvrig litteratur som lokalhistoriske og nasjonale bidrag vil også være relevant. I flere tilfeller finnes det lite eller ingen informasjon utover folketellingen. I disse tilfellene vil jeg omtale kvinnene mer generelt.

2.2 Strandgaten i 1865

«Vi befinner oss nu ved inngangen til den store Strandgaten, hvor vi straks merker større driftighet og folkevrimmel enn på de øvrige gater, Bryggen og Torget unntatt, da nesten alle beboerne er handlende, og ofte finner man kramboder i ett og samme hus. (...) Gatens lengde er fra Torget til Nordnes omtrent 2000 alen men løper dessverre, ikke snorrett. Den er på det bredeste 13 skritt og på det smaleste 9 skritt.»⁸⁵

Beskrivelsene i sitatet er nedskrevet i 1824 av Herman Foss og Lyder Sagen i «*Bergens beskrivelse*». Strandgaten var Bergens største forretningsgate, og huset alt fra store importører og eksportører, til detaljhandel, bondehandel, håndverkere og sjøboder.⁸⁶ I tillegg fant man korgekoner og andre gateselgere. Tore Sund skriver, i *Bergens byområder* (1947), at «nær sagt alle andre bransjer [enn tørrfisk] holdt til i gårdene vis a vis [Bryggen] på Strandsiden.»⁸⁷ Gunnar Hartvedt skriver, i *Bergen byleksikon* (1994), at gaten ble karakterisert som «Norges travleste forretningsgate» på 1800-tallet.⁸⁸ Folketellingen fra 1865 bekrefter at en stor andel av beboerne i Strandgaten drev en form for næringsvirksomhet. Det er derfor grunn til å tro at Foss og Sagens beskrivelser er anvendbare i 1865. Adresseboken fra 1884 gir et lignende bilde hvor det listes opp en rekke selvstendig næringsdrivende i gaten, samt vises eksempler av logoer og/eller reklameplakater tilhørende de næringsdrivende.⁸⁹

---

⁸⁵ Foss, 1960: 21.

⁸⁶ Ertresvaag, 1982: 6 & 167.

⁸⁷ Sund, 1947: 53.

⁸⁸ Hartvedt, 1994: 440. Trolig er Hartvedt preget av en viss bergenspatriotisme og tar litt hardt i når han beskriver gaten. Det er likevel naturlig å anta at gaten var en av de fremste handlegatene i Norge.

⁸⁹ Adresseboken er fra 1884, og den første som ble laget av sitt slag i Bergen. *Bergens adressebog*, 1884.

Strandgaten lå på den sydlige del av Vågen, vendt mot Bryggen. Gaten strakk seg fra Toldbodalmending på Nordnes i vest, gjennom Nykirkealmendingen, Holbergsalmendingen, Østre Muralmending, Smørsalmendingen og ned til Torgalmendingen i øst.⁹⁰ På tvers av gaten krysset en rekke mindre smug.⁹¹ Gaten som i 1857 offisielt fikk navnet Strandgaten, var lokalisert i sentrum av Bergen.⁹² Husene beskrives som maks to etasjer høye, bygget i tre, men noen unntak, da murhus.⁹³

Sund skriver at Strandsiden var kjent for at kjøpmennene hadde «kontor, butikk og bolig i samme gård».⁹⁴ Områdene rundt Nordnes og ned mot Nøstet var i større grad bebodd av arbeidere enn områdene i nærheten av Torgallmenningen. Husene på Nordnes karakteriseres i byhistorien som små trehus i tett bebyggelse.⁹⁵ Ertresvaag skriver at minst 74% av den voksne befolkningen i Bergen på midten av 1870-tallet tilhørte arbeiderklassen. Strandgaten skiller seg på den måten ut, ettersom den hovedsakelig huset handelsklassen.

«Parti af Strandgaden i Bergen»: Fotografiet er tatt av Knut Knudsen i 1869, og viser folkelivet i Strandgaten ved Østre Murallmenning.

⁹⁰ Årsaken til at gaten ble oppbrutt av allmenninger gjentatte ganger var de hyppige bybrannene som herjet Bergen. Strandsiden var hardt utsatt for bybranner, også gjennom 1800-tallet, men stod likevel som den fremste av handlegatene i byen.

⁹¹ Madsenssmuget, Griegssmuget, Shrödersmuget, Klokkersmauet, Nykirkegaarden, Claus Ockenssmuget, Kippersmuget, Kortpilsmuget, Hennebysmuget, Rentesmuget, Sukkerbagersmuget, Pundersmuget, Angelmakersmuget og Apothekersmuget.

⁹² Hartvedt, 1994: 440.

⁹³ Foss, 1960: 21.

⁹⁴ Sund, 1947: 53.

⁹⁵ Ertresvaag, 1982: 176.

2.2.1 Befolkningssammensetning i Strandgaten i 1865

Tabell 2-1: Personer bosatt i Strandgaten i 1865 i absolutte tall og % (av det totale antallet beboere i gaten), fordelt etter kjønn.

	Totalt antall menn	Totalt antall kvinner	Totalt antall beboere	Totalt antall menn 15 år eller eldre	Totalt antall kvinner 15 år eller eldre	Totalt antall beboere 15 år eller eldre
Absolutte tall	791	1069	1860	533	834	1367
%	43	57	100	29	45	73

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen

Folketellingen fra 1865 viser at det totalt bodde 1860 menn og kvinner i Strandgaten. Av disse var 791 menn og 1069 kvinner. Differansen mellom kjønnene speiler utviklingen i flere av de norske byene på 1800-tallet. Utviklingen er tilskrevet den betydelige innflyttingen av kvinner i aldersgruppen 15-20 år.⁹⁶

Under bearbeidingen av folketellingen registrerte jeg alle menn og kvinner som var 15 år eller eldre. De vil her bli regnet som mulig yrkesaktive.⁹⁷ Av de 1860 beboerne var 1367 personer 15 år eller eldre.

Registrering av sivile statuser kan bidra til å kartlegge befolkningssammensetningen i gaten. Et stort flertall av kvinnene over 15 år i Strandgaten var ugifte kvinner. Dette utgjorde 573 av kvinnene.

Tabell 2-2: Sivil status blant kvinner 15 år eller eldre, bosatt i Strandgaten i 1865, i absolutte tall og % (av totalt antall kvinner 15 år eller eldre).

	Absolutte tall	%
Ugifte kvinner	573	69
Gifte kvinner	224	27
Enker	37	4
Totalt	834	100

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen.

At en stor andel av befolkningen forble ugifte var en del av et mønster man ser i hele Norden allerede før 1800.⁹⁸ Hagemann skriver at det i stor grad var de som ikke selv hadde et eget levebrød som ga nok inntekter til å støtte en familie, som forble ugifte. I stedet så man disse

⁹⁶ Ertresvaag, 1982: 143. Hagemann, 2013: 170-171.

⁹⁷ Tradisjonelt sett ble yrkesaktive definert som en person, 15 år eller eldre, med et registrert yrke personen arbeidet med i hverdagen. Inntekten fra dette arbeidet måtte være hovedkilden til at personen overlevde.

⁹⁸ Hagemann, 2013: 164.

oppført som arbeidstakere i forskjellige former i andre hushold.⁹⁹ Byene ble et naturlig samlingssted grunnet økte yrkesmuligheter. En mulig forklaring på det høye antallet ugifte kvinner kan ligge i valget av Strandgaten som undersøkelsesobjekt. Et flertall sysselsatte kvinner på 1800-tallet jobbet i tjenesteyrker.¹⁰⁰ Som Bergens største handlegate er det naturlig å tro at familiene som holdt til i gaten hadde økonomi til å ansette arbeidskraft av diverse former. Det kan derfor tenkes at andelen kvinnelige tjenestepiker, i kategorien yrkesaktive kvinner, førte til at konsentrasjonen ugifte kvinner var høyere enn gjennomsnittet i byen.

Antall gifte kvinner var 224 personer. Den sosiale normen tilsa at man skulle leve i fellesskap i en familie, til tross for at det ble en større aksept for andre ordninger. Holdningsendringene kom som en konsekvens av befolkningsutvikling og den tidligere nevnte endringen i befolkningsmønster på 1800-tallet. De fleste husholdene i gaten var dog tradisjonelle hushold bestående av både en husfar og en husmor. Hagemann skriver at strukturen i husholdet ikke opplevde noen dramatisk endring, og at ekteskapet fortsatt stod i sentrum.¹⁰¹

Stabil inntekt var sett på som en forutsetning for å stifte familie. Strandgaten bestod i større grad enn andre områder i Bergen, av ressurssterke familier eller familier med sikker inntektskilde. Dette kunne fungere som et trygt grunnlag for familiedannelser. For kvinner eksisterte det en viss sosial forventning om ekteskap. Camilla Collett skrev, i 1877, at «[v]år bestemmelse er at giftes», som kan vise sider ved samfunnets holdninger til ekteskap.¹⁰² Dette må dog nyanseres ettersom det, i takt med den økende industrialiseringen og urbaniseringen, vokste fram en økende andel enslige kvinner, spesielt i byene.

Det lave antallet enker i gaten, 37 personer og ca. 4% av det totale antallet kvinner 15 år eller eldre er noe overraskende sett opp mot tidligere undersøkelser som tematiserer sivil status hos kvinner i norske byer på 1800-tallet. Gro Hagemann har forsket på kvinner i enkestand, i norske byer i 1875. Tabell 2-3 viser at så mye som hver femte kvinne mellom 45 og 55, og hver tredje kvinne mellom 55 og 65 enten var enker eller fraskilt i norske byer i 1875.

---

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Hagemann, 2013: 197.

¹⁰¹ Hagemann, 2013: 171.

¹⁰² Hagemann, 2013: 213.

Tabell 2-3: Antall enker eller fraskilte kvinner bosatt i byer i Norge i 1875, i aldersgruppene 45-55 og 55-65.

	%
Bykvinner mellom 45 og 55 år	20
Bykvinner mellom 55 og 65 år	33

Kilde: Hagemann, 2013: 172.

Hagemann kommenterer at ugifte og enker var i stort overskudd i byene, på grunn av skeivheten mellom kjønnenes tilstedeværelse.¹⁰³ Den gjennomgående trenden blant 1800-tallets enker over 45 år bosatt i byer, var å forbli i enkestand.¹⁰⁴ Det er naturlig å anta at Strandgatens posisjon som velstående handelsgate kan ha hatt en innvirkning på det lave tallet. Det er tenkelig at en andel av mulige borgerskapsenker valgte gjengifting som et middel i styringen av bedriftene. Elise Kvisti Bjørkum (2014) har forsket på enkestand, gjengifting og næringsdrift, fra slutten av 1700-tallet og fram til 1840-tallet. Hun slår fast at gjengifting for enker i Bergen hang sammen med bl.a. alder og forsørgerevne. Dette bekrefter tidligere forskning.¹⁰⁵ Enker i ung alder, med barn under ti år, var mer sannsynlig å gjengiftes. Ut fra en undersøkelsesgruppe på 40 enker, konkluderer Bjørkum imidlertid at er stort flertall fortsatte næringsvirksomheten etter sin mann, uavhengig av gjengifting eller ei.¹⁰⁶

Tabell 2-4 viser en oversikt over skattbar inntekt og formue for personer bosatt i Strandgaten i 1866 fordelt på fem inntektsgrupper. I gjennomsnitt hadde kvinnene i Strandgaten et lavere inntektsnivå enn hva en fant hos mennene. Av totalt 25 kvinnelige skattebetalere, tjente 20 mellom 100-500 spd i årlig inntekt i 1865, og kun én kvinne mellom 1001-2000 spd. Ettersom lovverk lenge kun tillot menn handelsprivilegier var det naturlig at en fant et større antall skattebetalende menn, med høyere inntekter. Variasjonen i inntekt var tydeligere for mennene i Strandgaten, men et flertall lå under 1000 spd. Tabell 2-4 viser en større spredning når det gjaldt formue enn inntekt. 13 kvinner var oppført med egen formue.

---

¹⁰³ Hagemann, 2013: 172.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ida Bull «Enkers levebrød i forindustrielt bysamfunn», Hanne Marie Johansen «Widowhood in Scandinavia – An Introduction» og Susan Grigg «Toward a Theory of Remarriage».

¹⁰⁶ Bjørkum, 2014, «Enkestand og gjengifting blant borgerenker i Bergen mellom 1783-1844. Strategi, næringsdrift og forsørgelse». Det er det ikke gjort tilstrekkelige undersøkelser av enkestand, gjengifting og næringsdrift i tidsrommet 1850-1900, som er et mulig utgangspunkt for videre forskning.

Tabell 2-4: Oversikt over skattbar inntekt og formue for personer bosatt i Strandgaten i 1866 fordelt på inntektsgrupper (i antall).

		Inntekt	Formue
100-500 spd	Menn	176	3
	Kvinner	20	1
501-1000 spd	Menn	55	18
	Kvinner	4	2
1001-2000 spd	Menn	28	21
	Kvinner	1	1
2001-5000 spd	Menn	20	16
	Kvinner	-	5
Over 5000 spd	Menn	11	49
	Kvinner	-	4

Kilde: Lignings Forretning for Byskatt i 1866.¹⁰⁷

Ligningsprotokollen viste flere ressurssterke kvinner i Strandgaten. Fem kvinner hadde en formue mellom 2001-5000 spd. Fire kvinner hadde en formue på over 5000 spd. For menn hadde 49 personer en formue over 5000 spd.¹⁰⁸

2.2.2 Selvstendig næringsdrivende i Strandgaten i 1865

Tabell 2-5: Selvstendig næringsdrivende bosatt i Strandgaten i 1865, i absolutte tall og %. (Rundet av til nærmeste heltall i %).

	Absolutte tall	% av totalt antall selvstendig næringsdrivende	% selvstendig næringsdrivende av alle over 15 år
Menn	164	90	21
Kvinner	18	10	2
Totalt	182	100	-

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen

Tabell 2-5 viser at 164 menn drev selvstendig næringsdrivende virksomheter i Strandgaten i 1865, opp mot 18 kvinner. Antall selvstendig næringsdrivende menn var ni ganger høyere enn tallet for kvinner. Det er viktig å trekke fram den korte avstanden mellom nye liberaliserende lover knyttet til kvinner og handel. En mulig underrapportering grunnet folketellingens kategorisering er også en mulig forklaring på det lave antallet selvstendig næringsdrivende kvinner.

¹⁰⁷ Tabellen med oversikt over skattbar inntekt og formue. Inntekts- og formuegruppen de er plassert i forteller om de tjente mellom 100-500, 501-1000 osv. Den reelle inntekten kunne være annerledes enn den skattbare inntekten. Personer uten skattbar inntekt og formue er ikke med i tabellen.

¹⁰⁸ Statistisk sentralbyrå opplyser at gjennomsnittlig årslønn for en tjenestepike i 1865 lå på 64 kroner i storbyene. SSB, «Årslønn for tjenestefolk».

Folketellingen registrerte at en av ti selvstendig næringsdrivende i Strandgaten i 1865 var kvinner. Med tanke på Strandgatens posisjon som forretningsgate var tallet likevel bemerkningsverdig. Kvinnene viser en næringsdeltakelse i en tid der det offentlige hovedsakelig var mer tilgjengelig for menn.

Kan en se mønstre for hvor forskjellige næringsdrivende bodde i Strandgaten? Tabell 2-6 viser antall selvstendig næringsdrivende bosatt i Strandgaten i 1865 fordelt etter kjønn. Ettersom rodesystemet som var gjeldende i 1865 ikke tilbyr en oversiktlig oppdeling av gaten, brukes her gateadressene som senere erstattet rodene.

Tabell 2-6: Antall selvstendig næringsdrivende bosatt i Strandgaten i 1865 fordelt etter kjønn, i absolutte tall og % (av antall selvstendig næringsdrivende av samme kjønn).

	Menn		Kvinner		Totalt	
	Absolutte tall	%	Absolutte tall	%	Absolutte tall	%
Østre del: Strandgaten nr.1-57	63	38	5	28	68	37
Midtre del: Strandgaten nr.58-112	69	42	12	67	81	45
Vestre del: Strandgaten nr.113-170	32	20	1	5	33	18

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen.

Tabell 2-6 deler Strandgaten i tre for å illustrere geografiske forskjellene i lokaliseringen av selvstendig næringsdrivende. Strandgatens posisjon som hovedgate for handel i Bergen førte til en oppsamling av velstående importører, eksportører, handelsmenn og håndverkere. Disse var særlig lokalisert i nærmest Torgallmenningen. Torgallmenningen var Bergens naturlige sentrum, sammen med Bryggen og fisketorget.¹⁰⁹ Det er naturlig å anta at husverdiene har vært høyere desto nærmere Torgallmenningen en kom. Dette kan ha medført en avgrensning i hvilken befolkningsgruppe som hadde midler til å bo i Strandgaten.¹¹⁰

Totalt holdt hovedvekten, 45% av de selvstendig næringsdrivende uavhengig kjønn, til i midtre del av Strandgaten, nr.58-112. Antall menn bosatt i østre og midtre var jevnere enn hva en så for kvinner i samme områder. For kvinner var det mer enn dobbelt så mange selvstendig næringsdrivende kvinner i midtre som i østre del. I vestre del ble mellomrommene stadig

¹⁰⁹ Hartvedt, 1994: 465.

¹¹⁰ Det finnes ikke tilstrekkelig informasjon om branntakster for hus i Bergen i det gitte tidsrommet. For å bekrefte denne antagelsen har jeg brukt ligningsprotokoller som referansepunkt. Protokollene kan gi en indikasjon på relevante personers økonomiske situasjon.

større mellom selvstendig næringsdrivende menn, og antallet halverte seg i forhold til de to andre delene. Det var kun én kvinnelig selvstendig næringsdrivende i den vestre delen. Dette gjør det naturlig å anta at de fleste næringsdrivende holdt til nærmest Torgallmenningen.

Østre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.1-57

Tabell 2-7: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten nr.1-57 i 1865.

Rode/Adr.	Navn	Alder	Siv .st.	Fam.still.	Antall hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (spd)	Formue (spd)
"14-13a" Strandgaten 11	Regine C. Børs	44	Ug	Losjerende	-	Bergen	Handlende	1100	4000
"14-5" Strandgaten 14	Nille Sørensen	30	Ug	Losjerende	-	Bergen	Handlende	200	-
"14-2" Strandgaten 17	Anne T. Døscher ¹¹¹	58	E	Hm	2	Kristiansand	Handlende	-	-
"10-8" Strandgaten 49	Josephine Katarine Wiig	34	Ug	Hm	-	Bergen	Handlende	400	6000
"9-4" Strandgaten 54	Karen Serine Johannessen	32	Ug	-	-	Bergen	Handlende	-	-

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen og Lignings Forretning for Byskatt i 1866.

Østre del strakk seg fra Torgallmenningen til Østre Murallmenning. Ligningsprotokollen fra 1866 (se vedlegg 5) viser at 22 av 102 skattebetalere innenfor dette området hadde en registrert formue på 10 000 spd eller mer.¹¹² Blant de selvstendig næringsdrivende kvinnene i østre del var to av fem oppført med formue, henholdsvis 4000 og 6000 spd.

Det kan tenkes at kvinner oppført med høy formue i større grad var akseptert som næringsdrivende enn kvinner som drev næringsvirksomhet som utvei fra fattigdom. Dette på grunn av den sosiale statusen en formue ga dem.

Ettersom det er lite informasjon om kvinnene utover folketellingen, behandles de her i stor grad sammen.¹¹³ Alle de fem kvinnene drev med en form for handel. Kun i det første tilfellet, Regine C. Børs i rode 14 husnummer 13a, står det informert via en butikkjomfru i samme

¹¹¹ NB! Hennes mann, J.H. Døscher, er listet opp i ligningsprotokollen, men døde før utgangen av 1865. Skatten for 1865 ble muligens regnet ut før hans død. Dette kan være en av grunnene til at Anna Døscher ikke nevnes. J.H. Døscher hadde en formue på 60 000 og en inntekt på 4000 spd.

¹¹² Av de resterende skattebetalerne med registrert formue hadde én under 1000 spd, 14 personer hadde mellom 1000-4000 spd i formue og 13 personer mellom 5000-9000 spd i formue..

¹¹³ Der kildematerialet videre tillater det vil jeg gi utdypende informasjon om kvinnene.

hushold, at hun styrte en motehandel.¹¹⁴ Fire av fem kvinner har sitt fødested i Bergen. Presentert innledningsvis har tidligere forskning fastslått at det i de fleste tilfeller var ugifte og enker som drev handel. Folketellingen viser at fire av de fem selvstendig næringsdrivende kvinnene i første del av gaten var ugifte og forholdsvis unge, mellom 30-44 år. Gjennomsnittsalderen for kvinnene var her ca.40 år. Det virker som det i større grad var relativt unge, ugifte kvinner som benyttet seg av de nye yrkesmulighetene, til fordel for eldre kvinner.

Enken Anne T. Døscher født Stendahl var bosatt i rode 14 husnummer 2. Døscher var eneste kvinne oppført med fødested utenfor Bergen: i Kristiansand. Hun skilte seg i tillegg ut som eneste selvstendig næringsdrivende enke i østre del av Strandgaten. I klokkebok for Domkirken prestegjeld 1878-1900 stod hun oppført som kjøpmannsenke.¹¹⁵ Ministerialboken for Maria Prestegjeld 1815-1845 (1301M7) opplyser at hun var gift med kjøpmann J.H. Døscher. Eksempelet viser hvordan kvinner kunne overta virksomheten etter sin manns død.

---

¹¹⁴ Folketellingen 1865 for 1301.

¹¹⁵ Digitalarkivet, «Klokkebok 1878-1900».

Midtre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.58-112

Tabell 2-8: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten nr.58-112 i 1865.

Rode/Adr.	Navn	Alder	Siv.st.	Fam.still.	Antall hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (spd)	Formue (spd)
"8-22" Strandgaten 58	Jacobine Reichspfar	31	E	Hm	2	Bergen	Hattemaker	600	5000
"8-11" Strandgaten 69	Elen Wichne	58	E	-	-	Voss	Bokhandler	-	-
"8-32" Strandgaten 78	Karen Rosendahl	49	Ug	-	-	Bergen	Handelsborgerskap	2000	400
"7-9a" Strandgaten 88	Anne Susanne Campbell	42	Ug	-	-	Bergen	Handlende	-	200
"6-9" Strandgaten 96	Anne Helene Simonsen	75	E	Hm	4	Bergen	Brennevinshandel	8000	1000
"6-9" Strandgaten 96	Madsi Magdalene Eyde	36	Ug	Losjeren de	-	Bergen	Handlende	100	400
"6-3" Strandgaten 100	Johanne Frøchen	74	Ug	-	-	Bergen	Handlende	-	-
"6-3" Strandgaten 100	Didriche Frøchen	64	Ug	-	-	Bergen	Handlende	-	-
"5-2a" Strandgaten 101	Karen K. Ameln	53	Ug	Søster	-	Bergen	Handlende	1000	250
"4-88a" Strandgaten 103	Barbra Falch ¹¹⁶	43	Ug	Jomfru	-	Bergen	Hotelbestyrerinne	-	100
"4-88a" Strandgaten 103	Anna Præst	62	Ug	Jomfru	-	Bergen	Medbestyrerinne	-	-
"3-21" Strandgaten 111	Christina Margrethe Ingebrichtsens f. Steen	55	E	Hm	5	Bergen	Handlende	-	130

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen og Lignings Forretning for Byskatt i 1866.

Den midtre delen av Strandgaten strakk seg fra Østre Murallmenning til Nykirken. I 1865 holdt et flertall av de selvstendig næringsdrivende, uavhengig kjønn, til i den midtre delen av Strandgaten.¹¹⁷ Kun i noen tilfeller finner man utdypende informasjon om de ulike selvstendig næringsdrivende kvinnene. Dette preger gjennomgangen, og noen kvinner vil omtales samlet.

Midtre del hadde flere selvstendig næringsdrivende kvinner enn østre del. I tillegg var flere selvstendig næringsdrivende kvinner registrert med formue og inntekt. Gjennomsnittet av

¹¹⁶ I folketellingen er Barbara Falch oppført som jomfru og ugift, men ligningsprotokollen fra samme år står en oppføring av «Enke Frue Falchs bo» i samme hus. Søk i Digitalarkivet har ikke avdekket andre kilder som kan gi videre klarhet i usikkerheten rundt om dette eventuelt var en eldre slektning. Ettersom folketellingen er hovedgrunnlaget for masteroppgaven, er det denne nedskrivningen som vil være gjeldende.

¹¹⁷ Dette vil si 67% av de selvstendig næringsdrivende kvinnene. Prosenttall er tatt i bruk for vise fordelingen av kvinner. Ettersom oppgaven jobber med så små tall er det viktig å være oppmerksom på at det er små variabler, særlig i omtalen av kvinnene. Det kan derfor være små tall som utgjør forskjellen mellom de tre delene av Strandgaten.

skattbare inntekter og formuer var dog lavere enn i østre del i begge oppføringene.¹¹⁸ De høyeste inntektene og formuene fant man hos enkene. Næringene var mange og ulike. Dette kom særlig til uttrykk hos enkene. Et flertall av de selvstendig næringsdrivende kvinnene var oppført som handlende. I likhet med i østre del var de fleste kvinnene ugifte. Yngste kvinne var 36 år og den eldste var 74 år. Gjennomsnittsalderen for kvinnene var 13 år høyere enn i østre del av gaten, 53 år. Den høye alderen sett opp mot kvinnenens sivile status kan si noe om en befolkning der færre valgte å gifte seg, og flere kvinner fant andre måter å livnære seg enn gjennom et ekteskap.

Sandvik kommenterer sammensetningen av de selvstendig næringsdrivende kvinnene som i stor grad var begrenset til ugifte og enker.¹¹⁹ Dette er gjeldende for samtlige kvinner i Strandgaten i 1865. Sandvik påpeker at den tidlige utviklingen på 1800-tallet viste at ugifte kvinner som regel fant arbeid i andre hushold, mens noen få enker overtok mannens næringsvirksomhet.¹²⁰ Likevel var det dobbelt så mange ugifte kvinner enn enker som drev en selvstendig næring i Strandgaten. Sett opp mot Mordts undersøkelser i Christiania i 1800, var tallene motstridende. Mordt viste at nærmere 70% av kvinnene med næringsbevilling var enker. Kun 10% av bevillingene ble gitt ugifte selvstendig næringsdrivende kvinner.¹²¹

Åtte av tolv selvstendig næringsdrivende kvinner i midtre del var ugifte i 1865. Dette kan utfordre det tidligere antatte synet på bakgrunn av undersøkelser fra tidlig 1800-tall. En vet at samfunnsgruppen ugifte kvinner økte betraktelig i norske byer fram mot 1900. Det er mulig at liberaliseringen av lovverket særlig ble utnyttet av de ugifte kvinnene i de to gatene. Et motargument til Mordts påstand om ugifte kvinner som svakere stilt økonomisk, er Strandgatens posisjon for forretningsgate. Dette kan ha medført at kvinnene bosatt her stod sterkere økonomisk enn mange andre streder i byen. For det andre skiller det 65 år mellom Mordts undersøkelse og min egen. For det tredje opplevde man to sentrale lovendringer som endret tilgangen til handelsbevillingene ytterligere mellom 1800 og 1865. Den geografiske forskjellen i undersøkelsene kan også være en faktor.

---

¹¹⁸ Åtte av tolv kvinner var registrert med formue, dog seks av åtte under 1000 spd og de resterende to med henholdsvis 1000 og 5000 spd. En kvinne var oppført med en inntekt på 8000 spd.

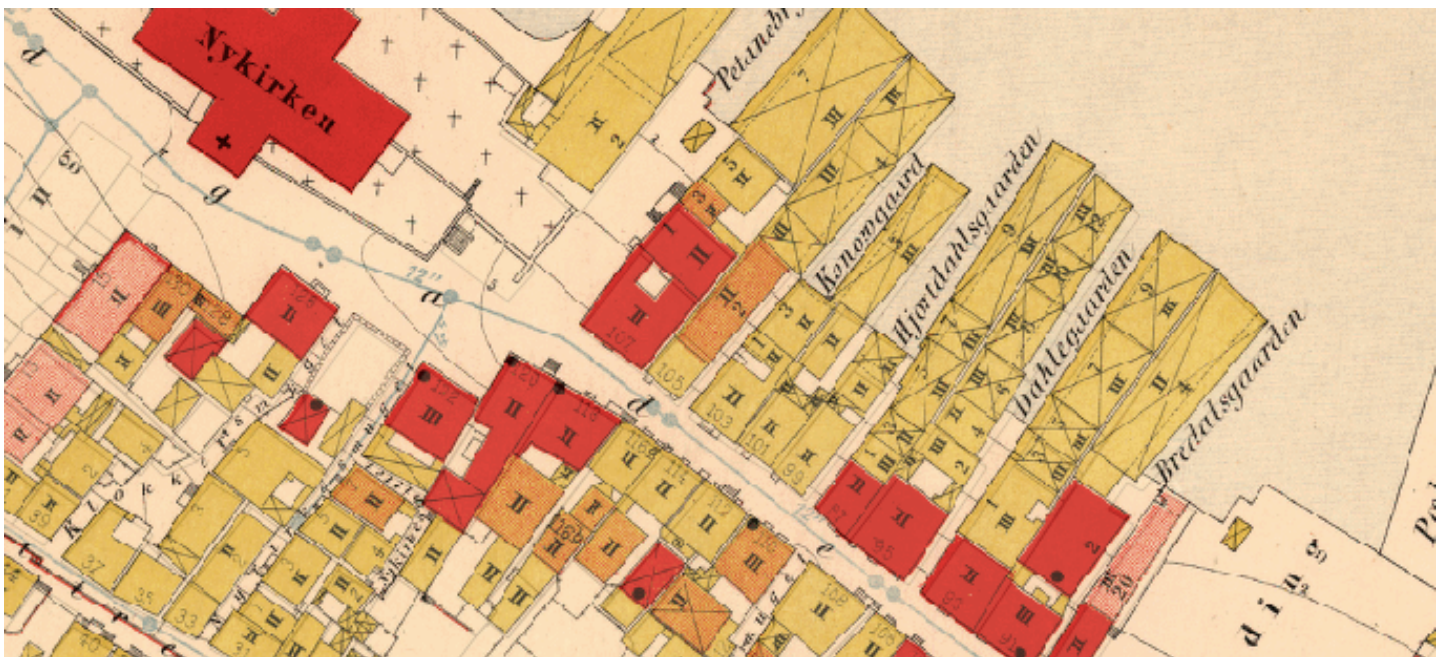
¹¹⁹ Sandvik, 2018: 135-136.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Mordt, 1993: 95.

En finner en større variasjon i sysselsetting i midtre del enn det en fant nærmere Torgallmenningen, til tross for at flertallet drev en form for handel. 18. februar 1842, samme år som innføringen av den nye handelsloven, fikk Karen Krøger Almen tildelt bevilling som kjøpmann i Bergen.¹²² I 1865 var Almen 53 år og ugift. Hun var bosatt i rode 5 husnummer 2a, og virket som kjøpmann i 37 år, fram til bevillingen ble oppsagt 26.08.1879.¹²³ Almen og seks andre kvinner drev en uspesifisert form for handel.

En ser også innslag av andre yrkesretninger som tjenesteyting i form av hotellvirksomhet. To av de ugifte kvinnene var oppført som hotellbestyrerinner. Gjennom 1800-tallet ble det stadig vanligere at kvinner drev pensjonat eller leide ut rom. Barbra Falch og Anna Præst, begge født i Bergen, bodde sammen i rode 4 husnummer 88a, senere Strandgaten 103. Husholdet bestod i tillegg av en tjenestepike. Kvinnene var imidlertid også oppført som beboere i Konowsgård 1. Huset i Strandgaten lå i nordre del av gaten, med Konowsgård 1 vegg i vegg ytterst, ut mot Vågen, et steinkast fra Nykirken.¹²⁴

Utsnitt fra BerGIS: Kartet fra 1888 viser et utsnitt av Strandgaten med husnr.103 og Konowsgård 1.

Om hotellet var lokalisert i samme hus er vanskelig å si sikkert, men kan antas ettersom dette var skikken. Husholdets størrelse kan si noe om den trolige størrelsen på hotellet. Ettersom de

---

¹²² Wiesener, 1923: 342.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Konowsgård 1 var trolig en gammel sjøbod.

kun var tre kvinner oppført i folketellingen, to bestyrerinder og en tjenestepike, er det grunn til å tro at virksomheten var noe avgrenset. Beboere med sedvanlig bosted et annet sted enn oppholdsstedet var ikke nedført i folketellingen. Dette er med på å vanskeliggjøre fastsettingen av størrelsen på hotellet. På 1860- og 1870-tallet begynte man å merke starten på en gryende turisme i Bergen, og man særlig i sommersesongene merket innrykk fra utenlandske turister, som la igjen mye penger i de bergenske forretningsstrøkene.¹²⁵

For de fem kvinnene registrert som ugifte finner jeg ingen utdypende informasjon utover folketellingen fra 1865. Samtlige kvinner var registrert med lav eller ingen formue. Kun to var registrert med formue. Antall enker i midterste del var fire. Om denne økningen fra første del skyldes at tomtepriser og/eller huspriser i større grad var overkommelig for enker i dette området er vanskelig å si.¹²⁶ I tre av fire tilfeller var enkene satt opp som husmoder, som antyder at de alene stod for inntektene til husholdet og/eller var husholdets overhode. Alle de fire enkene drev ulike former for næringsvirksomhet.

Christina Margrethe Ingebrichtsens var bosatt i rode 3 husnummer 21, senere Strandgaten 111, og drev en form for handel. I folketellingen fra 1865 var hun satt opp som husmoder i et hushold med fem barn, fire losjerende og en tjenestepike. Undersøkelser har ikke lyktes i å finne informasjon om den avdøde ektemannens sysselsetting. Ingebrichtsens stod fram som eneste av enkene som alene står oppført som husmoder og først på listen over husets beboere.¹²⁷ Mens Bjørkum kobler forsørgerbyrde med gjengifting fra sent 1700-tall til tidlig 1800, er det påfallende at tre av fire enker i midtre del var eneforsørgere.¹²⁸ Blant disse var to av tre over 50 år. I tilfeller av enkestand var, som nevnt tidligere, det vanligste alternativet en videreføring av mannens næringsvirksomhet. Bjørkum stadfester også reduksjon i gjengifting

---

¹²⁵ Utviklingen kom i forbindelse med dampskipene, og bestod i første omgang av ferierende briter og tyskere. Haaland, 2005: 23. Internasjonaliseringen som fulgte det økende besøkstallet førte til en satsing innen tertiærnæringer med hotell, spisesteder o.l. Dette var næringer som ikke nødvendigvis krevde borgerbrev eller handelsbrev, som åpnet for kvinnelig næringsdrift. Briten S. Golder synliggjør internasjonaliseringen gjennom hans skildringer fra et tre måneder langt opphold på Smebys Hotel i Bergen. Fra 1. juli til 1. oktober 1887 registrerte han besøkende på hotellet: 559 briter, 119 nordmenn, ni tyskere, syv australiere, fire dansker, tre nederlendere, to russere og to kubanere. Golder, 1888: 89.

¹²⁶ Det er en mangel på branntakster eller andre kilder som opplyser om boligpriser fra 1865.

¹²⁷ De tre andre enkene var alle del av hushold som rommer mer enn én familie, til tross for at de stod oppført som eneforsørger. Dersom man ikke eide bygården man stod oppført med indikerte dette i de fleste tilfeller at familien var leietaker.

¹²⁸ Bjørkum, 2014, «Enkestand og gjengifting blant borgerenker i Bergen mellom 1783-1844. Strategi, næringsdrift og forsørgelse».

blant kvinner over 50 år.¹²⁹ Det kan tenkes at enkene så videreføringen av mannens næringsvirksomhet som et naturlig valg. På den andre siden kan forsørgerbyrden ha vært en motivasjon eller avgjørende faktor.

Jacobine Reichspfar var enke etter Georg Reichspfar.¹³⁰ Bosatt i rode 8 husnummer 22, stod Jacobine oppført som *hattemager*. I Bergens borgerbok stod en John Georg Reichspfarr oppført med handelsbevilling som hattemaker 17. februar 1857.¹³¹ Yrket skiller seg ut ved å være eneste som tradisjonelt sett har tilhørt et håndverkslaug. Laugene ble åpnet opp og avskaffet utover 1800-tallet. I mange tilfeller hadde tidligere praksis for enker vært gjengifting med en svenn som da ble mester, men dette var ikke en regel. At Jacobine forble enke kan både ses i forbindelse med oppløsningen av laugsvesenet, og et eksempel på at enker selv i noen tilfeller valgte å videreføre sin manns næring. Jacobine var på dette tidspunktet kun 31 år, og oppført med to hjemmeværende barn. Dette følger ikke mønsteret presentert hos Bjørkum (2014).

Enke Anne Helene Simonsen, bosatt i rode 6 husnummer 9, var oppført med brennevinshandel som var en omdiskutert virksomhet.¹³² Brennevinen ble, på 1870-tallet, beskrevet som «den Største Ulykke», og forbundet med misbruk.¹³³ En finner få kilder om hennes ektemann, Ole Simonsen. En mann med lignende navn var 22. mai 1832 listet opp med innvilget handelsbrev som vertshusholder.¹³⁴ Næringene var forholdsvis like, men det er en viss usikkerhet ettersom navnet er forholdsvis vanlig. Datoen kan også stemme ut fra den høye alderen til Anne Helene Simonsen. Formue og inntekt kan gi et bilde av næringsvirksomhetens omfang. Enkefrue Simonsen hadde en inntekt på 8000 spd. og en formue på 1000 spd., som tyder på at Simonsen var en ressurssterk kvinne. Hjemme hadde hun fire hjemmeværende barn, men alle var i voksenalder. Forsørgerbehovet er derfor ikke like relevant her.

---

¹²⁹ Dog tar Bjørkums studium utgangspunkt i tiden fra 1783-1844. Bjørkum, 2014: 45. Var man fylt 50 er sannsynligheten større for at barnene forsørget seg selv, til tross for at de bodde hjemme.

¹³⁰ Oppført i ligningsprotokollen for Bergen fra 1866.

¹³¹ Wiesener, 1923: 401.

¹³² I Christophers Harris' biografiske beretning om Madam Felle i Sandviken (1989), nevner han Sandviken formannskaps skepsis til en sammenslåing med Bergen på andre halvdel av 1800-tallet. Begrunnelsen lå bl.a. i byens brennevinsutsalg. I Sandviken hadde det til da vært et totalforbud mot alt utvalg av brennevin. Madam Felle drev et skjenkested i Sandviken. Harris, 1989: 48.

¹³³ Harris, 1989: 48-50

¹³⁴ Wiesener, 1923: 307.

Enke Elin Wichne var bosatt i rode 8 husnummer 113. I juni 1823 fikk hennes mann, Arne Erichsen Wichne tildelt handelsbevilling for å drive som «Boghandler eller at drive Handel med Almueskrifter, samt gamle og nye Bøger i Modersmaalet.»¹³⁵ Elin Wichne var bokhandler, men stod, i motsetning til de andre enkene, oppført uten informasjon om hverken inntekt eller formue. Igjen ser man et mønster hvor enkene fortsatte på sin ektemanns bevilling.

Vestre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.113-170

Tabell 2-9: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten nr.113-170 i 1865.

Rode/Adr.	Navn	Alder	Siv.st.	Fam.stil.	Antall hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (spd)	Formue (spd)
«2-22» Strandgaten 166	Anne Bagge	50	Ug	Søster	-	Bergen	Handlende	100	-

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen og Lignings Forretning for Byskatt i 1866.

Den vestre delen av Strandgaten strakk seg fra Nykirken til Tollbodallmenningen. Oversikten over hvilke deler de selvstendig næringsdrivende holdt til i viste færre næringsvirksomheter i vestre del. Dette kan forklares i avstanden fra bykjernen, Torgallmenningen, og nærheten til arbeiderstrøkene. Mellom husnummer 113 og 170 fant man kun én selvstendig næringsdrivende kvinne.¹³⁶ Anne Bagge bodde med sin jevnaldrende ugifte bror Isak Storm Bagge i rode 2 husnummer 22, senere Strandgaten 166.¹³⁷ Lokalisert rett ved Tollbodallmendingen befant de seg helt i ytterkanten av Strandgaten, ved Nordnes. Rode 2 husnummer 22 bestod av fire forskjellige familier. Bagge-søsknene står oppført med én tjenestepike. Isak var blikkenslager, mens Anne står oppført som handlende. I likhet med majoriteten selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten, var Bagge oppført med inninntekt under 1000 spd.

2.3 Store Markevei i 1865

Sammenlignet med Strandgaten finnes det ytterst få beretninger om Store Markevei. Mange av beskrivelsene her er derfor basert på folketellingen fra 1865, fotografier, kart og korte henvisninger i bildebøker fra Bergen.¹³⁸ Store Markevei strakk seg fra Østre Murallmenning i

¹³⁵ Wiesener, 1923: 280.

¹³⁶ Tall for menn viser at 32 personer drev handel eller håndverk av diverse slag, om lag 20% av de selvstendig næringsdrivende i hele gaten.

¹³⁷ Folketeljingen 1865 for 1301.

¹³⁸ Bilder fra Marcus Selmers og Knut Knudsens samlinger, digitalisert i Spesialsamlingene ved Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra: http://marcus.uib.no/search/?q=store%20markevei&to_date=1900

vest, over Smørsallmenning og ned til Torgallmenningen i øst. Gaten lå parallelt med Strandgaten i Bergen sentrum. På andre side av Østre Murallmending fant man Lille Markevei, og til slutt Ytre Markevei som strakk seg ut mot Nordnes.¹³⁹ Her er det imidlertid kun Store Markevei som inngår i undersøkelsen.

Markeveien fra Murallmenningen: Fotografiet er tatt av Knut Knudsen på 1870-tallet og viser Store Markevei fra Murallmenningen inn mot Torgallmenningen.

Store Markevei var betydelig kortere enn Strandgaten. Husene var lave, de fleste på rundt to etasjer, plassert tett inntil hverandre, og i stor grad bygget av tre. Innimellom fant man enkelte murbygninger. I likhet med Strandgaten var Store Markevei en populær handlegate, dog med et annet utvalg og en annen bosetning. Folketellingen fra Bergen i 1865 vitner om en gate preget av et håndverksborgerskap, i motsetning til Strandgatens velstående handelsborgerskap.¹⁴⁰

Ligningsprotokollen viser at befolkningen i Store Markevei hadde en lavere gjennomsnittsformue og inntekt enn i nabogaten (se vedlegg 6). Dette bygger opp under observasjonene i folketellingen om at man her fant et annet sosialt lag.

Sollied, Bonge og Nordhagens *Photograf M. Selmers Bergensbilleder*. 1974. Og Towsens *Bergen – hele byen og halve Sandviken*, 2011.

¹³⁹ På tvers møtte Store Markevei gater som Pundersmuget, Stokkebæksmuget, Sukkerbagersmuget, Fortunen og Rentesmuget. Gaten lå parallelt med Strandgaten, og støttet inn mot Engen på motsatt side.

¹⁴⁰ I rode 13 husnummer 45, i begynnelsen av Store Markevei nær Torgallmenningen, fant man gullsmedmester T. Børs. I rode 13 husnummer 46a, på andre siden av gaten, fant man mor og sønn Kordt, begge slaktere. Noen hus lengre nede, i rode 13 husnummer 42, fant man sadelmester O. Thomassen og buntmaker C. Lea. Folketellingen 1865 for 1301. Samtlige var menn. Gjennomgangen av kvinner kommer i 2.3.2.

2.3.1 Befolknings sammensetning i Store Markevei i 1865

Tabell 2-10: Personer bosatt i Store Markevei i 1865 i absolutte tall og % (av det totale antallet beboere i gaten), fordelt etter kjønn.

	Totalt antall menn	Totalt antall kvinner	Totalt antall beboere	Totalt antall menn 15 år eller eldre	Totalt antall kvinner 15 år eller eldre	Totalt antall beboere 15 år eller eldre
Absolutte tall	197	280	477	151	230	381
%	41	59	100	32	48	80

Kilder: Folketeljingen 1865 for 1301.

Folketellingen fra 1865 viser at det totalt bodde 447 mennesker i Store Markevei. Tabellen viser et markant flertall av kvinner. Til sammen var 381 personer 15 år eller eldre, rundt 80% av befolkningen i gaten. 151 menn var 15 år eller eldre, opp mot 230 kvinner. Hvordan posisjonerte disse 230 kvinnene seg i forhold til sivil status?

Tabell 2-11: Sivil status blant kvinner fra 15 år eller eldre, bosatt i Store Markevei i 1865, i absolutte tall og % (av totalt antall kvinner 15 år eller eldre). Rundet av til nærmeste heltall.

	Absolutte tall	%
Ugifte kvinner	155	67
Gifte kvinner	58	25
Enker	17	7
Totalt	230	-

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301.

Et stort flertall av kvinnene i Store Markevei var ugifte, totalt 155 personer.¹⁴¹ Antallet gifte kvinner utgjorde 58 personer. 17 enker bosatt i Store Markevei i 1865. Igjen er antallet enker mindre enn en skulle forventet basert på bl.a. Mordt og Hagemanns forskning fra norske byer, men noe høyere enn hva en fant på samme tidspunkt i Strandgaten.¹⁴² Det er imidlertid få forskjeller i fordelingen av kvinner med tanke på sivil status i de to gatene.

Tabell 2-12 gir en oversikt over oppgitt inntekt og formue for personer bosatt i Store Markevei i 1866 fordelt på fem inntektsgrupper. Oversikten viser at et flertall av kvinnene i

¹⁴¹ Dette var en gjennomgående trend i Norge, som er beskrevet tidligere. Tallene speiler utviklingen i Strandgaten på samme tidspunkt.

¹⁴² Hvem var disse enkene? Fantes det en kobling mellom alder og det å forbli i enkestand? Hadde ektemannens yrke noe å si for enkestand? Var det større grad av aksept for å bli i enkestand for personer i det sosial laget som bodde i Store Markevei, i forhold til Strandgaten? Disse spørsmålene er interessante, men faller utenfor rammene av denne oppgaven.

Store Markevei, i likhet med undersøkelsen gjort for Strandgaten, hadde en inntekt mellom 100-500 spd. Hos menn var også flertallet i denne inntektsgruppen.

Tabell 2-12: Oversikt over oppgitt inntekt og formue for personer bosatt i Store Markevei i 1866 fordelt på inntektsgrupper (i antall).

		Inntekt	Formue
100-500 spd	Menn	48	-
	Kvinner	11	-
501- 1000 spd	Menn	21	11
	Kvinner	1	-
1001-2000 spd	Menn	8	6
	Kvinner	2	-
2001-5000 spd	Menn	1	10
	Kvinner	-	1
Over 5000 spd	Menn	-	6
	Kvinner	.	4

Kilde: Lignings Forretning for Byskatt i 1866.

I fem tilfeller fant man kvinnene oppført med egen formue. Her hadde fire av fem en formue på over 5000 spd. 25 av 31 menn med oppført formue hadde mellom 1001 og 5000 spd., og de resterende seks mennene hadde formue over 5000 spd.

2.3.2 Selvstendig næringsdrivende i Store Markevei i 1865

Tabell 2-13: Selvstendig næringsdrivende bosatt i Store Markevei i 1865, i absolutte tall og %. (Rundet av til nærmeste heltall i %).

	Absolutte tall	% av totalt antall selvstendig næringsdrivende	% selvstendig næringsdrivende av alle menn/kvinner
Menn	46	79	23
Kvinner	12	21	4
Totalt	58	100	-

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301.

46 menn var oppført som selvstendig næringsdrivende, opp mot 12 kvinner. Dette tilsvarer at én av fem selvstendig næringsdrivende var kvinner. Sett opp mot Strandgaten var kun én av ti selvstendig næringsdrivende kvinner. De store forskjellene kan som nevnt tidligere skyldes forskjell i næringer som ble drevet og/eller huspriser. Strandgaten, særlig området nærmest Torgallmenningen, var kjent for rike kjøpmenn og store forretninger. Store Markevei var imidlertid preget håndverksborgerne.

Fram til den industrielle revolusjonen hadde familien vært sentrum for håndverksproduksjon. Kvinner var særlig knyttet til søm, broderi, sying og andre underkategorier av håndverksproduksjon. Det er naturlig å anta at dette hadde lagt grunnlaget for kvinnelig næringsdrift. Det er også interessant å undersøke om kvinnene i større grad enn i Strandgaten drev håndverksnæringer.

4% av kvinnene bosatt i Store Markevei drev en form for selvstendig næringsdrift. Hvor var disse kvinnene bosatt i Store Markevei i forhold til menn? Tabell 2-14 viser antall selvstendig næringsdrivende menn og kvinner i Store Markevei. For menn holdt nærmere 80% av de selvstendig næringsdrivende til i de to første delene nærmest Torgallmenningen, fra nr.1-35. Flertallet var bosatt i første del, som talte 20 selvstendig næringsdrivende menn.

Tabell 2-14: Antall selvstendig næringsdrivende bosatt i Store Markevei fordelt på kjønn, i absolutte tall og % (av antall selvstendig næringsdrivende av samme kjønn, rundet av til nærmeste heltall).¹⁴³

	Menn		Kvinner		Totalt	
	Absolutte tall	%	Absolutte tall	%	Absolutte tall	%
Østre del: Store Markevei 1-17	20	43	5	36	24	42
Midtre del: Store Markevei 18-35	16	35	2	18	18	32
Vestre del: Store Markevei 36-52	10	22	5	45	15	26

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen.

Flertallet av de selvstendig næringsdrivende kvinnene fant man i østre og vestre del av Store Markevei, nr.1-17 og nr.36-52, totalt ti selvstendig næringsdrivende kvinner. Her er det igjen viktig å være oppmerksom på at oppgaven opererer med små tall og variabler.

Kun to kvinner var bosatt i midtre del. I likhet med flere av kvinnene i Strandgaten finner man få kilder som ytterligere kan opplyse om hvem de selvstendig næringsdrivende kvinnene var. Jeg vil derfor utdype der kildematerialet tillater det. Gjennomgangen vil i stor grad behandle kvinnene sammen.

¹⁴³ Samme framgangsmåte som for Strandgaten er brukt i gjennomgangen av tetthet blant de selvstendig næringsdrivende i Store Markevei. Dette til tross for at gaten er kortere enn den delen jeg har gitt navn «Del 1» for Strandgaten. Begrunnelsen er lik som for den første undersøkelsen, et ønske om å identifisere mulige mønstre for bosetting som kan bidra til å belyse sider ved de selvstendig næringsdrivende kvinnenes virksomheter.

Østre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.1-17

Tabell 2-15: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Store Markevei nr.1-17 i 1865.

Rode/Adr.	Navn	Alder	Stand	Fam. stil.	Hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (spd)	Formue (spd)
"14-39b" Store Markevei 1	Christine Brunfeldt	34	Ug	Hm	0	Bergen	Kolonialhandler	900	3000
"13-46a&c" Store Markevei 4	Barbara N. Pettersen	42	Ug	-	0	Bergen	Handlende	200	-
"13-46a&c" Store Markevei 4	Berthe Marie Kordt	56	E	-	3	Bergen	Slakter	-	-
"13-40b" Store Markevei 5	Henriette Marie Ravel	53	E	-	1	Kristiansund	Handlende	200	-
"13-37&38" Store Markevei 14	Anna L. Geelmuyden	57	E	Hm	2	Romnæs	Eier av Adressekontoret	1400	20 000

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen og Lignings Forretning for Byskatt i 1866.

36% av de selvstendig næringsdrivende kvinnene var bosatt i østre del av Store Markevei. Det er naturlig å anta at den delen av gaten som lå nærmest Torgallmenningen, på lik linje som for Strandgaten, i større grad huset velstående borgere enn deler av gaten som lå lengre vest.

Blant de fem selvstendig næringsdrivende kvinnene bosatt i østre del av Store Markevei, var fire listet opp med inntekt. Flertallet var notert med inntekt under 1000 spd. I likhet med østre del av Strandgaten fant man kun én selvstendig næringsdrivende kvinne med inntekt over 1000 spd. Kun to var registrert med formue. Den høyeste summen var 20 000 spd. Dette var den høyeste formuen totalt sett.

Tre av fem kvinnene var født i Bergen, én fra Kristiansund og én fra Romnæs Prestegjeld. Gjennomsnittsalderen på de fem kvinnene i tabell 2-15 var 48 år, og der den yngste var 34 og den eldste 57 år. En forklaring på den høye gjennomsnittsalderen kan ligge i kvinnenes sivile status. Tre av fem kvinner var enker, mens to var ugifte. De to sistnevnte var i tillegg yngst, og uten hjemmeværende barn. Samtlige enker var over 50 og hadde hjemmeværende barn. Selvstendig næringsdrivende kvinner i østre del var ikke nevneverdig påvirket av handverksnæringer, som særlig kjennetegnet Store Markevei. Oversikten over sysselsetting viser at tre er handlende, én eier et Adressekontor og én er slakter.

Christine Brunfeldt, Barbara N. Petterson og Henriette Marie Ravel drev alle som handlende. Kun hos Brunfeldts spesifiseres det videre, da ved en kolonialforretning. I ligningsprotokollen var hun registrert med inntekt på 900 spd. og formue på 3000 spd. Brunfeldt og Petterson var

begge ugifte. Ravel var imidlertid enke. Sammen med Petterson hadde de begge en inntekt på 200 spd.

Enken Berthe Marie Kordt stod registrert som slakter. Det er ikke klart om Kordt arvet slakterforretningen etter sin mann, selv om det er sannsynlig.¹⁴⁴ I folketellingen stod hennes sønn Henrik Kordt også oppført som slakter, som kan tyde på at dette var en familiebedrift. Henrik er også eneste som er listet opp i ligningsprotokollen, men her kun med inntekt, ikke formue.

Anna L. Geelmuyden skilte seg ut i sysselsetting, inntekt og formue.¹⁴⁵ Bosatt i rode nr.13 husnummer 37&38 var Geelmuyden husmoder i et hushold som bestod av henne selv, to døtre på 22 og 24, to barnebarn på 15 og 16, en losjerende, to tjenestepiker og en tjenestedreng. Geelmuyden var eier av et adressekontor. Gjennom sin avdøde mann kaptein H.J. Geelmuyden, hadde hun arvet ett annonse-privilegium som gikk ut på annonseformidling i Bergen, i tillegg til en forlagsvirksomhet: H. J. Geelmuydens Enkes Officin og Forlag.¹⁴⁶ I ligningsprotokollen fra 1866 var hun oppført med en formue på 20 000 spd. og var Store Markeveis rikeste kvinne.¹⁴⁷

Gjennom 1860-tallet var Anna Geelmuyden del av en offentlig konflikt i litteratur-Norge, som skulle vare i over 10 år. En brevsamling ved Spesialsamlingene i Bergen viser til en lang interessekonflikt mellom Anna Geelmuyden og Bjørnstjerne Bjørnson, som til slutt nådde avisene.¹⁴⁸ Bjørnson valgte Anna Geelmuydens forlag til fordel for en mannlig forlegger. Dette kan antyde hennes posisjon som en anerkjent og akseptert forretningskvinne i det bergenske forlagsmiljøet og næringslivet generelt.

---

¹⁴⁴ Bergens borgerbok 1752-1865 viser at Mons Michael Bøschén Kordt i 1834 fikk handelsbevilling som høker i en småhandel, men det har ikke lyktes med å stadfeste om dette er Berthe Marie Kordts ektemann. Mons Kordt døde i 1836, men da bosatt i rode 23 husnummer 29. Sivil status eller tilhørende personer i husholdet er ikke notert. Wiesener, 1923: 312. Digitalarkivet, «Michael Børschen Kordt».

¹⁴⁵ En finner en rekke kilder som gir informasjon om Geelmuyden: alt fra brev til avisartikler.

¹⁴⁶ Jacobsen, «Bjørnson og Geelmuydens enke», Eventyrhuset, «H. J. Geelmuydens Enkes Officin og Forlag» tilgjengelig fra: <https://eventyrhuset.no/collections/vendors?q=H.%20J.%20Geelmuydens%20Enkes%20Officin%20og%20Forlag>

¹⁴⁷ Ligningsprotokollen fra 1866.

¹⁴⁸ «Bjørnstjerne Bjørnsons Breve m.m. til Geelmuydens Enkes Bokhandel i Bergen ang. Forlagsretten til Arne m.m. 1858-1868.», tilgjengelig fra: <http://marcus.uib.no/search/?q=ubb-ms-0403&size=30&sort=identifiser:asc> Aftenbladet, «Cirkulære til Nordens Boghandlere.»

Utsnitt fra førsteutgaven av **Bjørnstjerne Bjørnsons Arne (1859)**: Bokens førsteside viser Anna Geelmuydens forlag oppført som utgivere av Bjørnsons bok, Arne.

Bakgrunnen for konflikten var en kontrakt mellom partene, underskrevet 20.11.1858. Her hadde Geelmuyden kjøpt rettighetene til utvalgte verker av Bjørnsons for en avgrenset tidsperiode, til en lav pris. Striden lå i både lengden på tidsperioden Geelmuyden hadde rettighetene, men også kjøpesummen.¹⁴⁹ Bjørnson ønsket kontrakten opphevet for å gi ut boken *Arne* i en ny utgave via danske Gyldendal, men ble avfeid av Geelmuyden.¹⁵⁰ I Aftenbladet den 25.02.1886, skrev Bjørnson «Cirkulære til Nordens boghandlere» at «Saa er det min Bøn til Nordens Boghandlere, at de ikke kjøber eller sælger af dette hendes [Geelmuydens] nye Oplag af «Arne,» men oppebier det, som udkommer i August hos den Gyldendalske Boghandel (...).»¹⁵¹

I et brev til Bjørnson truet Geelmuyden med å røpe informasjon som både ville vise «Umandighed og Ynkelihood», dersom han ikke avsluttet feiden mellom dem.¹⁵² Striden endte med at Geelmuyden selv, med retten på sin side, solgte *Arne* til Gyldendal. Avisutdraget og brevene framstiller Geelmuyden som en kvinne med forretningssans og et bestemt vesen. I likhet med Lewis' konklusjon, virker det ikke som om aktørene i konflikten reagerte nevneverdig på den faktoren at Geelmuyden var en selvstendig næringsdrivende kvinne.¹⁵³ Geelmuyden blir et symbol på en næringsdrivende kvinne som kjempet for sine

---

¹⁴⁹ Jacobsen, «Bjørnson og Geelmuydens enke».

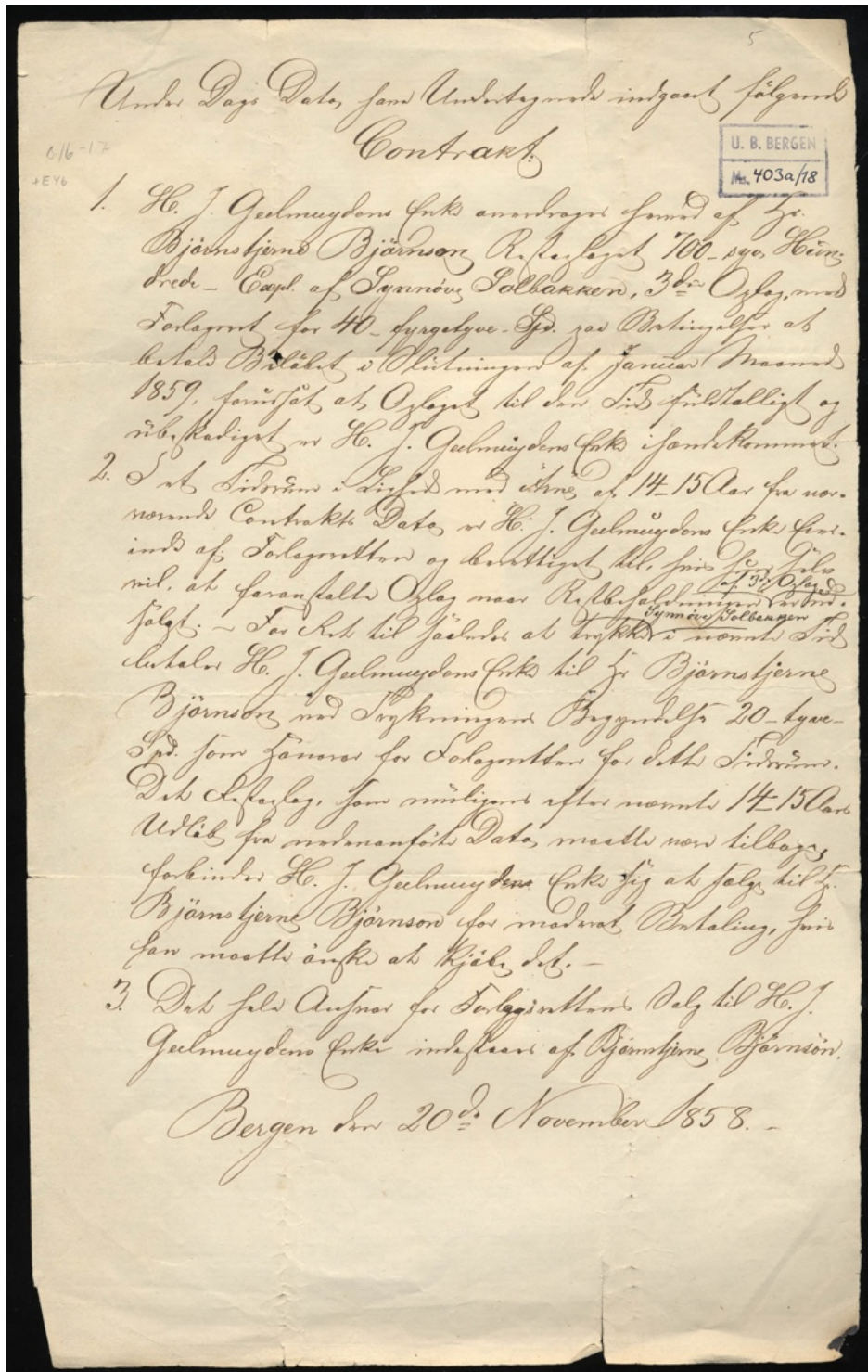
¹⁵⁰ UiB, «Striden med Geelmuydens enke».

¹⁵¹ Aftenbladet, «Cirkulære til Nordens Boghandlere.»

¹⁵² UiB, «Striden med Geelmuydens enke».

¹⁵³ Lewis, «Women in the marketplace: Female entrepreneurship, business patterns, and working families in mid-nineteenth century Albany» (2002).

interesser, her på bakgrunn av økonomiske spørsmål, uten frykt – i møte med en av landets fremste dramatikere.

Kontrakt: Kontrakt mellom H.J. Geelmuydens Enke og Bjørnson.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Kontrakten mellom H.J. Geelmuydens Enke og Bjørnson. Tilgjengelig fra: <http://www.ub.uib.no/felles/utstillinger/bjoernson/bjoernson%20web/bb3.c.htm>

Midtre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.18-35

Tabell 2-16: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Store Markevei nr.18-35 i 1865.

Rode/Adr.	Navn	Alder	Stand	Fam. stil.	Hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (spd)	Formue (spd)
"11-29" Store Markevei 29	Anna Gurine de Fine ¹⁵⁵	40	E	-	-	Bergen	Hanskemaker	100	-
"12-23b" Store Markevei 30	Elisabeth Hagelin	30	Ug	-	-	Bergen	Motehandler	-	-

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen og Lignings Forretning for Byskatt i 1866.

I midtre del av Store Markevei bodde to selvstendig næringsdrivende kvinner, de Fine og Hagelin. Forholdsvis unge og uten barn, drev de begge innenfor klær og mote. Ingen av kvinnene var oppført med formue, men én med inntekt på 100 spd. Et mindretall av gatens selvstendig næringsdrivende kvinner var oppført med formue (se vedlegg 6).

Anna Gurine giftet seg med styrmannen Arnoldus Samuel de Fine 29. august 1852 i Nykirken Prestegjeld.¹⁵⁶ Hun stod her oppført som «pige» av yrke, og var to år eldre enn brudgommen. Dødsfallsjournaler for Bergen by fra 1847-1861 viser at Arnoldus døde 19.07.1853.¹⁵⁷ Den 13. februar 1863 stod Enkemadam Anne De Fine oppført i *Bergens borgerbok 1752-1865* med innvilget handelsbrev som hattemaker.¹⁵⁸ Neste informasjon en finner om fru de Fine er i folketelling fra 1865, der hun stod oppført som hanskemaker. Dette kan tyde på at hun, i kraft av seg selv, startet en form for håndverk, og ikke arve løyvet etter sin mann.

I ministerialbok for Domkirken prestegjeld fra 1871, stod enkemadam Anne Gurine de Fine på nytt oppført som brud.¹⁵⁹ Denne gangen med 20 år yngre skomakermesteren Mathias Petterson Friele. Kilden er relevant fordi den opplyser om arv etter hennes avdøde enkemann.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Mest sannsynlig Anne, men også listet opp i andre kilder som Ane. Ettersom folketellingen står som utgangspunkt for undersøkelsene, vil navnet omtales etter nedtegnelsen fra 1865,

¹⁵⁶ Det er usikkerheter rundt navnene til både Arnoldus og Anna/Anne Gurine grunnet ulike nedtegnelser i Digitalarkivets nedtegnelser. Digitalarkivet, «Arnoldus Samuel de Fine», «Anne Gurine Ulrichsen» og «Mathias Petterson Friele».

¹⁵⁷ Digitalarkivet, «Dødsfallsjournaler, 1847-1861»: 146b-147a.

¹⁵⁸ Wiesener, 1923: 426.

¹⁵⁹ Digitalarkivet, «Ministerialbok 1853-1874»: s.155.

¹⁶⁰ Notatet fra kolonnen i Domkirkens ministerialbok som opplyser om det tidligere ekteskapet er interessant ettersom den opplyser om arverett.

Enkens forrige mand død. Han fader, Joach.L. de Fine, har ved testamente af 22. august 1853, erklært at han ikke i ringeste mark gjør påstand på nogle af hans [Arnoldus] efterladenskaper, men overdrager enken alt i disposisjon og raadighet.¹⁶¹

Arnoldus Samuel de Fines far hadde, ved opplesingen av testamentet, erklært at han ikke gjorde krav på noen av sønnens eiendeler. Anna Gurine de Fine stod til rådighet over «efterladenskaper» etter sin mann. Likestilling i arverettsspørsmål for kvinner og menn kom i 1854, året etter Arnoldus Samuel de Fines dødsfall. Anna hadde ikke rettslig krav på hele arven etter sin mann. Mordt kommenterer, om perioden før arveloven av 1854, at kvinner kun hadde rett på halv arvelodd.¹⁶² Fra 31. juli 1854 hadde imidlertid den «gjenlevende ektefelle rett til 1/3 av arven hvis avdøde ektefelle var uten livsarvinger. Vedkommende fikk rett til hele arven hvis det ikke fantes andre arvinger.»¹⁶³ Notatet kan tyde på at enkefrue de Fine mottok hele arven etter sin mann, selv om dette enda ikke var en lovfestet praksis. Dette kan ha bidratt til å gi Anna en kapital til å starte som hanskemaker i enkestand. Om dette var et ønske eller en nødvendighet sier kilden lite om.

Den 30 år gamle Elisabeth Hagelin var født og oppvokst i Bergen. Hun var bosatt i rode 12 husnummer 23b, senere Store Markevei 30. Her bodde hun sammen med sin 17 år gamle tjenestepike Elevine Josephine Olsen. Foruten informasjon om at Hagelin drev en motehandel, har det ikke lyktes meg å finne ytterligere kilder som kan opplyse om hennes næringsdrift.

---

¹⁶¹ Digitalarkivet, «Minesterialbok 1853-1874»: s.155.

¹⁶² Mordt, 1985: 151.

¹⁶³ Ibid.

Vestre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.36-52

Tabell 2-17: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Store Markevei nr.36-52 i 1865.

Rode/Adr.	Navn	Alder	Stand	Fam. stil.	Hjemme værende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (spd)	Formue (spd)
"11-40" Store Markevei 37	Pernille Olsen	41	Ug	-	-	Bergen	Motehandler	200	-
"11-48&49b" Store Markevei 38	Karen Johnsen	45	Ug	-	-	Bergen	Handlende	400	-
"11-48&49b" Store Markevei 38	Marthe Jondate	40	Ug	-	-	Haranger	Handlende	400	-
"11-47" Store Markevei 40	Margaretha Meltzer f. Wallem	33	E	-	2	Bergen	Ullgarn og Broderihandel	-	-
"11-43" Store Markevei 48	Henriette Marie Dekker	47	Ug	-	-	Bergen	Handlende	100	-

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen og Lignings Forretning for Byskatt i 1866.

Fem selvstendig næringsdrivende kvinner bodde i vestre del av Store Markevei. I likhet med resten av de selvstendig næringsdrivende kvinnene i gaten var et flertall registrert med inntekt. Tabell 2-17 viser at samtlige kvinner med registrert inntekt lå under 500 spd. Man finner ingen oppføringer av formue. De fem kvinnene drev diverse former for handel, men i kun to tilfeller finner en ytterligere spesifikasjoner på hva: Pernille Olsens motehandel og Margaretha Wallems ullgarn og broderihandel. Gjennomsnittsalderen hos kvinnene i vestre del var 41 år, der den yngste var 33 og den eldste 47 år.

Fire av fem kvinner var ugifte. Det har ikke lyktes meg å finne kilder som utdyper folketellingen for de ugifte kvinnene. Én av kvinnene var enke. Margaretha Wallem giftet seg som 18-åring i Korskirken i Bergen i 1852 med den seksten år eldre Lauritz P. F. Meltzer.¹⁶⁴ *Borgerbok for Bergen* opplyser at Lauritz Philip Meltzer 13. oktober 1843 fikk bevilling som bakermester, og i 1846 som konditor.¹⁶⁵ Sammen med Wallem fikk L. Meltzer tre barn, hvor kun to står oppført i folketellingen for 1865.¹⁶⁶ Lauritz Meltzer døde i april 1857.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Digitalarkivet, «Lauritz Philip Meltzer».

¹⁶⁵ Wiesener, 1923: 348.

¹⁶⁶ Det er slektsiden Brudvik som omtaler det tredje barnet, Fredrik Eberhard Lauritzen Meltzer. Tilgjengelig fra: <https://family.brudvik.org/genealogy/getperson.php?personID=I10363&tree=brudvik>

En mulig forklaring på Fredriks fravær fra folketellingen er at han kan ha hatt bostedsadresse et annet sted enn rode 11 husnummer 47. På slektsiden stod han oppført med hjemsted i Kristiansand. Om dette gjaldt for 1865 eller senere i livet er uklart.

¹⁶⁷ Digitalarkivet, «Lauritz Philip Meltzer».

Wallems hushold besto, i 1865, av hennes mor Emmiche «Emma» Wallem, to av hennes barn og en tjenestepike.¹⁶⁸ Margaretha ser ikke ut til å ha fortsatt hennes manns virksomhet. I folketellingen fra 1865 står hun oppført med en ullgarn- og broderihandel. Ifølge *Brosings topografiske katalogkort*, var butikken lokalisert et steinkast unna hjemmet hennes, i rode 11 husnummer 25 senere Smørsallmenningen 10.¹⁶⁹ Dette tyder på at Wallem drev næringsvirksomhet utenfor hjemmet. En finner imidlertid ikke indikasjoner i ligningsprotokollen for hverken inntekt eller formue.¹⁷⁰

Portrett av Margaretha Johansdatter Wallem: Bildet viser Margaretha Meltzer f. Wallem og er hentet fra slektsiden Bruvik, administrert av Kjell Arne Brudvik.

2.4 Avsluttende refleksjoner

Totalt hadde Strandgaten 18 selvstendig næringsdrivende kvinner, mens i Store Markevei var tallet 12. En av ti selvstendig næringsdrivende i Strandgaten var kvinner, mens tallet var en av fem for Store Markevei. Dette viser, som Lewis også påpeker for Albany, at selvstendig næringsdrivende kvinner ikke var et ukjent fenomen i bybildet i 1865.

---

¹⁶⁸ Folketeljingen 1865 for 1301. Familietre i Brudvikslekten. Tilgjengelig fra:

<https://family.brudvik.org/genealogy/familychart.php?personID=I10370&tree=brudvik>

¹⁶⁹ Spesialsamlingene ved Universitetet, Brosings topografiske katalogkort: «Smørsalmenning».

¹⁷⁰ Dette betyr imidlertid ikke at Wallem stod uten inntekt og formue.

Det høye antallet selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei sett opp mot Strandgaten er påfallende. Det kan tenkes at det var dyrere å starte opp forretning om man var bosatt i Strandgaten. Det skal nevnes at Store Markevei hadde et høyere antall enker registrert som selvstendig næringsdrivende enn Strandgaten. Enkene tok i stor grad over etablerte familieforetninger. Ugifte ville oppleve større økonomisk belastning enn en enke som over en forretning.¹⁷¹ Allerede før lovendringene i 1839 og 1842 kunne enker overta næringen til sin avdøde mann. En kan tenkes at håndverksborgerskapet var mer åpent for kvinnelig næringsdrift enn handelsborgerne i Strandgaten.

Det høye antallet ugifte kvinner som driver selvstendige næringer i de to gatene er interessant. Mordt har utført en lignende undersøkelse der hun så på sivil status for kvinnelig handelsbevilling i Christiania i 1800. Undersøkelsen kom fram til at kun 10% ugifte kvinner fikk handelsbevilling i 1800.¹⁷² 12 av 18 selvstendig næringsdrivende kvinner var imidlertid ugifte i Strandgaten. De resterende fem selvstendig næringsdrivende kvinnene i var enker. Det lave tallet enker overrasker i forhold til samme undersøkelse: i Christiania var nærmere 70% av kvinnene som hadde handelsbevilling enker.¹⁷³ I Store Markevei var antallet enker og ugifte nokså likt. Til tross for en tidsforskjell på 65 år, og to sentrale lovendringer i 1839 og 1842, er forskjellene markante.

Forskningslitteratur fra Mordt, Sandvik, Hagemann m.m. blir bekreftet gjennom funn av enker og ugifte som aktører i næringslivet. En fant ingen selvstendig næringsdrivende kvinner som var gifte i noen av gatene. En av hovedårsakene til dette er samtidige lovgivninger som kun åpnet for selvstendig næringsvirksomhet for ugifte kvinner eller enker. Historiske utviklingstrekk viser at gifte kvinner fra borgerskapet tidligere hadde hatt en mer sentral rolle i næringsdriften enn det de hadde på 1800-tallet.¹⁷⁴ Utviklingen kan ses i sammenheng med opprettelsen av en offentlig og en privat sfære, og et nytt borgerskapsideal hvor den gifte borgerkvinnen skulle være «the angel of the house».¹⁷⁵ Borgerskapsidealet spredte seg også til andre samfunnslag. Hagemann snakker om en «borgerliggjøring» av familien, hvor de gifte kvinnene gikk fra å være aktive deltakere i familieøkonomien over til å vær heltidsmødre.

---

¹⁷¹ Lewis, 2002. Sparks, 2006.

¹⁷² Mordt, 1993: 95.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Hagemann, 2013: 183.

¹⁷⁵ Ibid.

Unntaket var i tilfeller der mannen ikke greide å forsørge familien. I slike tilfeller var det sosialt akseptert for gifte kvinner å arbeide, dersom arbeidet ikke gikk ut over hennes plikter som husmoder. For arbeiderklassen så man imidlertid en kontinuitet hvor begge kjønn deltok i familieøkonomien, både i og utenfor hjemmet. Hagemann trekker fram en undersøkelse gjennomført av i arbeiderstrøk i Kristiania i 1858. Over halvparten av de gifte kvinnene fra arbeiderfamiliene hadde hatt arbeid utenfor hjemmet i varierende tidsrom.¹⁷⁶ Det er derfor tenkelig at resultatet hadde vært annerledes dersom en tok utgangspunkt i et lavere sosialt strøk i Bergen.

Undersøkelsen viser at gjennomsnittsalderen blant de selvstendig næringsdrivende kvinnene var 45 år, med den yngste 30 år. Disse kvinnene har vært relativt unge da håndverks- og handelsloven kom på plass i 1839 og 1842. Det er påfallende at kvinner under 30 år ikke benyttet seg av de nye yrkesmulighetene i like stor grad som de over 30 år. Det samme gjelder for de eldre kvinnene.

Overordnet ser man at kvinnene i de fleste tilfellene drev en form for handel. Ellers fant en både håndverkere av forskjellige slag, hotellbestyrere, en bokhandler, en slakter, en eier av et adressekontor og et forlag og en brennevinshandler. Ut fra denne studien er det tenkelig at næringsstrategi for ugifte kvinner i de to gatene var handel, mens det for enker var fortsettelse av mannens næringsbrev. Det finnes unntak for begge grupper.

En ser en hyppig registrering av inntekt i både Strandgaten og Store Markevei (se vedlegg 5 og 6). Summene er imidlertid høyere i førstnevnte, som tyder på et høyere velstandsnivå i Strandgaten. Dette kan sannsynligvis ses i sammenheng med Strandgatens posisjon som forretningsgate. Nevnte faktorer som kan ha spilt inn her er gatenes særpreg, status, fordeling i næringer som holdt til i gatene, samt tomtepriser. Hovedvekten ugifte kvinner havnet innenfor 100-500 spd i både formue og inntekt, mens enkene i større grad var spredt utover inntekts- og formuegruppene. Det var hos enkene en fant de høyeste summene som kan henge sammen med arven etter deres avdøde ektemenn.

Funnene i dette kapitlet bidrar til å kaste nytt lys over næringsvirksomhet på 1860-tallet.

---

¹⁷⁶ Ibid.

Kapittel 3: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten og Store Markevei i 1900

3.1 Innledning

Den 34 år gamle enkefrue Henrichsen var alene med tre barn i Strandgaten 71. Hennes avdøde mann var handelsborger og hadde etterlatt henne en betydelig formue på 25 000 kr. og en skattbar inntekt på 8000 kr. i året. Slik var enkefrue Henrichsens kolonialhandel en sikker næringsvei.¹⁷⁷ Et stykke lengre borte i gaten holdt enkefrue Andersen til. Som mor til to unge gutter, og uten oppført skattbar inntekt eller formue, måtte hun kombinere flere næringer for å få endene til å møte. På kvisten i Strandgaten 106 leide hun ut et rom i sitt eget hjem, i tillegg til å drive med vaske. Spennet var stort mellom de to kvinnene.

I dette kapittelet skal jeg ta for meg selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten og i Store Markevei i 1900. Kapittelets oppsett vil være likt kapittel 2, der de to gatene behandles hver for seg. I slutten av kapittelet vil jeg oppsummere funnene og se etter likheter og ulikheter for de selvstendig næringsdrivende kvinnene. Hovedspørsmål for dette kapittelet vil være: Hvor mange selvstendig næringsdrivende kvinner var bosatt i de to gatene? Hvilke sivile statuser hadde de? Hvilke næringer arbeidet de innenfor? Hvilke skattbare inntekter og formuer hadde de?¹⁷⁸ Kapittel tre har et større tilgjengelig kildemateriale hos Digitalarkivet. Dette kan bidra til en større kunnskap om kvinnene. Undersøkelsene er gjort med utgangspunkt i folketellingen fra Bergen i 1900, ligningsprotokollen for byskatt i Bergen fra 1901 og Digitalarkivets søkemotor som gir tilgang til et vidt spekter av kilder, fra ministerialbøker til bostedssøk. Tore Sunds matrikeloversikter fra 1906 og utover vil også tas i bruk.

3.2 Strandgaten i 1900

Strandgaten var i 1900 fortsatt hovedpulsåren i de bergenske handelsstrøkene på Strandsiden. Først i andre halvdel av 1800-tallet fikk man en overgang fra et system med roder til adresser og gatenumre som vi kjenner i dag. Gatenumrene strakk seg fra 1 til 170.¹⁷⁹ I løpet av en 35-års periode, fra 1865-1900, hadde Bergen gjennomgått en enorm ombygging og urbanisering.¹⁸⁰ Dette ga byen et moderne storbypreg. Folketellingen fra Bergen i 1900 syner

---

¹⁷⁷ Se tabell 3-7.

¹⁷⁸ Ligningsprotokollene fra 1901 er oppført i kr.

¹⁷⁹ For bygg med oddetallnummer gikk gaten til 147.

¹⁸⁰ Byen ble større geografisk og i antall innbyggere, og storbypreget kom i større grad til syne enn tidligere.

en utvikling der bolighus forsvant fra gaten og butikker tok over (se vedlegg 3).¹⁸¹ Særlig ble åpningen av forretningsbygget C. Sundt & Co i 1885 viktig for utviklingen av forretningsgårder.¹⁸²

Strandgaten med Sundts forretning: Fotografi av Marcus Selmer over den første Sundt & Co i Strandgaten 59, tatt mellom 1860 og 1870. Bygget skulle senere brenne ned to ganger, før det ble bygget i mur.

Eldre forretningsbygg ble enten ombygd eller fikk nye tilbygg i moderniseringsprosessen, en utvikling som skjedde både for storkjøpmenn og for kjøpmenn i småskala næringer.¹⁸³ De gamle trebygningene i Strandgaten ble revet til fordel for høye forretningsgårder på flere etasjer, bygget i mur.¹⁸⁴ Andre bygg ble murforblendet for å forhindre branner.¹⁸⁵ Fra små og beskjedne vindusruter, gikk man over til store og moderne utstillingsvinduer.¹⁸⁶

Utviklingen preget særlig områdene nærmest Torgallmenningen. Områdene ut mot Nordnes, mellom Strandgaten og Markeveien, og ved sjøbodene var imidlertid ganske like som 35 år tidligere. Som et tiltak for å forhindre nye bybranner ble C. Sundts gate lagt opp som et nytt

---

¹⁸¹ Stadig flere hus merkes som ubebodde forretningslokaler. Se vedlegg 3.

¹⁸² Hartvedt, 1984: 440.

¹⁸³ Ertresvaag, 1982: 412-414.

¹⁸⁴ Ertresvaag, 1982: 326.

¹⁸⁵ Murforblending innebar at byggets fasade ble dekket i mur, gjerne over det gamle treverket.

¹⁸⁶ Ertresvaag, 1982: 412.

gateløp på nedsiden av Strandgaten mot Vågen og sjøbodene, og skulle ligge parallelt helt inn mot Nordnes.¹⁸⁷

Informasjon om verdi på takst av privat eiendom kan bidra til å opplyse om sosiale forskjeller i ulike deler av gaten.¹⁸⁸ Ettersom det ikke eksisterer en oversikt over eiendomsregister for grunneiendom i Bergen i 1900, er det utfordrende å anslå husverdiene i Strandgaten.

Taksering for eiendommer i Bergen sentrum fra 1906-08 kan fungere som en pekepinn. Oversikten over skattetakst på privat eiendomsverdi, gjengitt i Sunds *Bergens byområde* (1947), viser at den sørøstlige delen av gaten, nærmest Torgallmenningen, også i 1906-08 var av høyest verdi.¹⁸⁹ Dette samsvarer med tidligere antagelser om verdiforskjeller i gatens østlige og vestlige del.¹⁹⁰

3.2.1 Befolkningssammensetning i Strandgaten i 1900

Tabell 3-1: Personer bosatt i Strandgaten i 1900 i absolutte tall og % (av det totale antallet beboere i gaten), fordelt etter kjønn.

	Totalt antall menn	Totalt antall kvinner	Totalt antall beboere	Totalt antall menn 15 år eller eldre	Totalt antall kvinner 15 år eller eldre	Totalt antall beboere 15 år eller eldre
Absolutte tall	550	644	1195	371	488	859
%	46	54	100	43	57	100

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad

Folketellingen fra 1900 viser at det totalt bodde 1195 personer i Strandgaten, med et kvinneoverskudd på nesten 100 personer. Hele 39 husnumre var registrert i ubebodde forretningslokaler. Dette bekrefter overgangen fra kombinert hjem og næringsdrift til et tydeligere skille mellom private og offentlige sfærer.

¹⁸⁷ Ertresvaag, 1982: 326.

¹⁸⁸ Bybrannen av 1901 problematiserer imidlertid bruken ettersom Strandsiden var særlig utsatt. Tett bebyggelse og smug preget av trehus la til rette for en rask brannspredning. Det er derfor trolig at bybrannen av 1901 hadde en påvirkning på verditaksten fra 1906-08 ettersom den medførte en nybygging i gater som Strandgaten. Små, utdaterte eller upraktiske forretningsbygg forsvant og ble erstattet med moderne forretningsbygg med høyere kvalitet og en større kapasitet for både varer og kunder. En kan derfor ikke stole uforbeholdent på tallene fra 1906-08, men de kan brukes for å gi en indikasjon på tidligere forhold. Sund, 1947: 138.

¹⁸⁹ Sund, 1947: 137.

¹⁹⁰ Se kap.2. Sund så på datidens regulering av smug som utslagsgivende for lavere taksering i øst, samt at husene hadde lavere verdiklasse enn ved Torgallmenningen. Ser en på utviklingen i eiendommens verdi fra 1906-08 til 1935-38, opplevde man en verdistigning på 92%, der mye skyldes utviklingen i forretningsgårdene. Perioden var også preget av bybrannen av 1916 som skadet mye av Strandsiden. Brannen krevde nybygging i store deler av Strandgaten. Sund, 1947: 137.

Tabell 3-2 opplyser om registrert sivil status blant kvinner 15 år eller eldre i gaten. Fordelingen mellom sivile statuser kan gi et inntrykk av befolkningssammensetningen blant kvinnene i Strandgaten. Det ble registrert totalt 488 kvinner med sivil status.

Tabell 3-2: Sivil status blant kvinner fra 15 år eller eldre, i Strandgaten i 1900, i absolutte tall og % (av totalt antall kvinner 15 år eller eldre).

	Absolutte tall	%
Ugifte	278	57
Gifte	174	36
Enker	36	7
Totalt	488	100

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad

Av de 488 kvinnene var 57% ugifte, som fulgte befolkningsmønsteret fra andre norske byer opp mot 1900-tallet. En stor andel av de ugifte kvinnene i Strandgaten var tjenestepiker, butikkjomfruer o.l. I kapittel 2 ble dette blant annet forklart med Strandgatens posisjon som handelsgate. Trenden var dermed også gjeldende i 35 år senere. 36% av kvinnene i Strandgaten var gift. De fleste hushold gjennomgått i folketellingen var tradisjonelle hushold med en husmor og en husfar. Kun 7% av kvinnene var enker.

Ligningsprotokollen fra Bergen i 1901 gir et innblikk i skattbar inntekt og formue for personene som bodde i Strandgaten. Dette kan bidra til å gi en indikasjon på velstand, samt næringsmuligheter hos menn og kvinner.

Tabell 3-3: Oversikt over oppgitt skattbar inntekt og formue for personer bosatt i Strandgaten i 1901 fordelt på inntektsgrupper (i antall) (kr.).¹⁹¹

		Inntekt	Formue
100-500 kr	Menn	20	-
	Kvinner	9	-
500- 1000 kr	Menn	121	-
	Kvinner	11	-
1000-2000 kr	Menn	57	-
	Kvinner	9	-
2000-5000 kr	Menn	41	8
	Kvinner	3	1
Over 5000 kr	Menn	10	39
	Kvinner	3	8

Kilde: Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

¹⁹¹ 500 kr tilsvarte 125 spd i 1900.

Oversikten viser at det i stor grad kun var registrert skattbar inntekt, og ikke formue.¹⁹² Antall registrerte menn var langt høyere enn kvinner.¹⁹³ Blant de registrerte mennene med inntekt, befant de fleste seg i inntektsgruppen mellom 501-1000 kr. Det samme gjaldt for kvinner. Antall kvinner i inntektsgruppene 100-500, 501-1000 og 1001-2000 kr var imidlertid jevnt. Hos personer med inntekt over 2001 kr. fant man 57 personer totalt, der flertallet var menn. Blant kvinner registrert med formue var én notert mellom 2001-5000 kr, mens åtte hadde over 5000 kr. Strandgaten bestod altså av flere ressurssterke personer av begge kjønn, dog var et flertall menn.

3.2.2 Selvstendig næringsdrivende i Strandgaten i 1900

Tabell 3-4: Selvstendig næringsdrivende bosatt i Strandgaten i 1900, i absolutte tall og %. (Rundet av til nærmeste heltall i %).

	Absolutte tall	% av totalt antall selvstendig næringsdrivende	% selvstendig næringsdrivende av menn/kvinner totalt
Menn	90	71	16
Kvinner	36	29	5
Totalt	126	100	-

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad

I 1900 var det bosatt totalt 126 selvstendig næringsdrivende i Strandgaten i Bergen. Av disse var 90 menn og 36 kvinner. Sandvik skriver at det særlig var opp mot 1900-tallet at kvinner begynte å utnytte de økte mulighetene innen handel og håndverk.¹⁹⁴ Dette hadde blitt mulig gjort da de juridiske barrierene ble brutt ned.¹⁹⁵ Handel, hotellvirksomhet og gjestgiveri, samt serveringssteder av ulike sorter listes opp blant yrkesmulighetene for kvinner på arbeidsmarkedet på slutten av 1800-tallet.¹⁹⁶ Ertresvaags oversikt over sysselsetting blant Bergens befolkning over 15 år viser, i 1900, at 15,9% drev en form for handel.¹⁹⁷ Detaljhandel var et særlig kjennetegn for kvinnelig næringsdeltakelse. I 1900 var 1853 kvinner sysselsatt innenfor handel i Bergen, opp mot 400 kvinner i 1875.¹⁹⁸

¹⁹² Om dette skyldes underrapporteringer, manglende informasjon eller at færre beboere hadde egen formue er uvisst.

¹⁹³ Dette diskuteres i innledningskapittelet.

¹⁹⁴ Sandvik, 2018: 137.

¹⁹⁵ Sandvik, 2018: 136.

¹⁹⁶ Sandvik, 2018: 137.

¹⁹⁷ Ertresvaag, 1982: 467-468.

¹⁹⁸ Handel inkluderer dog her en rekke yrker, og er ikke avgrenset til selvstendig næringsvirksomhet. Ertresvaag, 1982: 470.

Blant beboerne i Strandgaten var 126 personer registrert som selvstendig næringsdrivende i folketellingen. Hvor de selvstendig næringsdrivende var bosatt i gaten er interessant i forhold til deres økonomiske posisjon.¹⁹⁹ Tabell 3-5 deler Strandgaten i tre for å illustrere geografiske forskjellene i lokaliseringen av selvstendig næringsdrivende menn og kvinner.

Tabell 3-5: Antall selvstendig næringsdrivende bosatt i Strandgaten fordelt på kjønn, i absolutte tall og % (av antall selvstendig næringsdrivende av samme kjønn).

	Menn		Kvinner		Totalt	
	Absolutte tall	%	Absolutte tall	%	Absolutte tall	%
Østre del: Strandgaten nr.1-57	20	22	9	25	29	23
Midtre del: Strandgaten nr.58-112	42	47	11	30	53	42
Vestre del: Strandgaten nr.113-170	28	31	16	44	44	35

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad

I østre del av Strandgaten, var 23% av de selvstendig næringsdrivende bosatt. Det er verdt å nevne at 29 av husene i østre del var oppført som ubebodde forretningslokaler som vil si at de resterende 29 husene i østre del var bebodd av 29 selvstendig næringsdrivende (se vedlegg 3).

Midtre del av Strandgaten huset 42% og dermed hovedvekten av selvstendig næringsdrivende. I denne delen var ni hus ubebodde forretningslokaler. De resterende 53 selvstendig næringsdrivende bodde i de 43 andre husene.²⁰⁰ I vestre del av Strandgaten, bodde 35% av de selvstendig næringsdrivende. Delen hadde ni ubebodde forretningslokaler.

¹⁹⁹ Hypotesen som er presentert tidligere går ut på at de rikeste handelsmennene og kvinnene bodde nærmest Torgallmenningen på grunn av høy eiendomsverdi, og at en derfra så handel i mindre skala desto lengre ut mot Nordnes man kom.

²⁰⁰ Det er viktig å huske på at et hus kunne ha flere leiligheter.

Østre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.1-57

Tabell 3-6: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten nr.1-57 i 1900.

Adresse	Navn	Alder	Siv. Stand	Fam. still.	Antall hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (kr.)	Formue (kr.)
Strandgaten 3&5	Lina Brøgelmann	51	E	Hm	1	Tromsø	Innehaver av Firma: Joh. Brøgelmann	500	30 000
Strandgaten 6	Marie Olsen	34	Ug	Hm	-	Florø	Spise og losjiforretning	-	-
Strandgaten 6	Andrea Karlsen Vike	22	Ug	Hm	-	Sunnmøre	Spise og losjiforretning	-	-
Strandgaten 16	Christiane Floor	78	E	Hm	1	Danmark	Bokhandel	4000	10 000
Strandgaten 16	Hanne Floor	46	Ug	D	-	Bergen	Tehandel	-	-
Strandgaten 24	Ingeborg Christine Johannessen	38	Ug	Hm	-	Bergen	Hatte- og Hueforretning	800	-
Strandgaten 30	Anne Margrethe Johnsen	30	Ug	D	-	Haugesund	Egen syerske, Syforretning	600	-
Strandgaten 48	Anna Fortun	65	G	Hm	-	Lyster	Pensjonat	-	-
Strandgaten 49	Anna Nikolaisen	44	Ug	Hm	-	Inderøy i Nordland	Losjiforretning	-	-

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad og Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

Østre del strakk seg fra Torgallmenningen til Østre Murallmenning. Den huset totalt 29 selvstendig næringsdrivende. Av dem var ni kvinner. Gjennomsnittsalderen blant kvinnene var 45 år, der den yngste var 22 og den eldste 76 år. Hoveddelen av kvinnene var ugifte. Ellers var to registrert som enker, og én som gift. Man så et stort spenn av ulike fødebyer hos kvinnene. Ressurssterke personer kom fra andre land, byer og distrikter og slo seg ned i de bergenske handlegatene. Blant selvstendig næringsdrivende kvinner i 1900 var kun to av ni opprinnelig fra Bergen. Fire selvstendig næringsdrivende kvinner var registrert med inntekt. I tre av fire tilfeller var inntekten under 1000 kr. To av ni var registrert med formue, henholdsvis 10 000 og 30 000 kr.²⁰¹

På bakgrunn av Sundts matrikeloversikt fra 1906-1908 er det sannsynlig å anta at kvinnene hadde en viss egenkapital.²⁰² I kun to tilfeller var det registrert opplysninger som bekreftet

²⁰¹ Statistisk sentralbyrå opplyser om at gjennomsnittlig årslønn for en tjenestepike i 1900 lå på 130 kr i storbyene, over det dobbelte av årslønnen i 1865. SSB, «Årslønn for tjenestefolk».

²⁰² Sundt, 1947: 137.

denne antagelsen. Både Brøgelmann og Floor var oppført med formue i ligningsprotokollen. Begge var enker som hadde videreført mennenes virksomheter.

Lina Brøgelmann, født Løkke, var enke etter den tyske kjøpmann Johan Peter Brøgelmann.²⁰³ Ved folketellingen i 1891 stod J. P. Brøgelmann oppført med en manufakturforretning.²⁰⁴ Ved folketellingen i 1900 stod Lina som da var 51 år gammel, oppført som eier av hennes avdøde mannens firma. I 1901 var hun registrert med en betydelig formue på 30 000 kr i ligningsprotokollen.²⁰⁵ Hennes da 31 år gamle sønn Johan Henrik Brøgelmann, stod oppført i samme hushold. Han var fullmektig i firmaet eid av moren. I ligningsprotokollen står han dog uten registrert formue, men med en inntekt på 1600 kr. Det er ukjent i hvilken grad Lina Brøgelmann var involvert i firmaets daglige drift. Hun hadde en inntekt på 500 kr, som var lavere enn sønnen. At sønnen var fullmektig i firmaet, og bodde hjemme kan tyde på at han skulle overta familiebedriften.

Christiane Fredrikke Floor, med pikenavn Thestrup, ble født i Danmark i 1822.²⁰⁶ Hun var gift med landsmannen Christian Ludvig Floor, som arbeidet som kjøpmann.²⁰⁷ Fram til og med folketellingen av 1891 stod Christiane oppført som forsørget av sin mann.²⁰⁸ Ved folketellingen av 1900 stod hun, i en alder av 78 år, oppført som enke i Strandgaten 16. Husholdet bestod også av hennes datter, Hanne Floor.²⁰⁹ I 1901 stod Christine oppført med en bokhandel og en betydelig inntekt på 4000 kr og en formue 10 000 kr.

Tre kvinner drev med handel. Hanne Floor var 46 år gammel.²¹⁰ Hun fikk utstedt borgerskap i 1898 for handel, og stod oppført i folketellingen av 1900 med en tehandel.²¹¹ Med en

---

²⁰³ Kildene veksler mellom en oppføring av fødselsår i 1808 og 1818. Digitalarkivet, «Johan Peter Brøgelmann».

²⁰⁴ Digitalarkivet, «Johann Peter Brøgelmann».

²⁰⁵ Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad. Ligningsprotokollen fra Bergen i 1901.

²⁰⁶ Kildene spriker i omtalen av fødested for Christiane. Både Carlberg og Aalborg står oppført. Digitalarkivet, «Christiane Fredrikke Floor». Digitalarkivet, «Christiane Fredrikke Floor f. Thestrup».

²⁰⁷ Digitalarkivet, «Christiane Fredrikke Floor».

²⁰⁸ Christiane Fredrikke Floor». Digitalarkivet, «Christiane Fredrikke Floor f. Thestrup».

²⁰⁹ Floor-familien hadde eid Strandgaten 16 i nærmere 50 år. Da Christian Floor døde 12.juli 1899 i Bergen, stod han dog oppført med bosted i Sigurdsgade 15, et steinkast unna Vaskerelven. Christiane var fortsatt bosatt i Strandgaten 16. Digitalarkivet, «Christian Ludvig Floor». Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

²¹⁰ I merknader i byskatten fra 1901 stod «L. 42. k» som spesifikt refererer til loven av 1842 der ugifte kvinner over 25 år fikk tilgang til næringslivet.

²¹¹ Te hadde hatt en lang historie i Norge. I Astrid Riddervolds *Drikkeskikker* (1997) beskrives norske drikkevaner fra ca år 1000 og fram til slutten av 1900-tallet. Kilder fra høymiddelalderen forteller om bruk av urter og frø i drikker, med helbredende effekt. Med den økende globaliseringen på 1800-tallet ble imidlertid te importert sydfra. I *Drikkeskikker* (1997) skriver hun at te særlig var et sør-østnorsk fenomen, men i noen grad også var vanlig for «storfolk» i de norske byene. Riddervold, 1997: 28-29. Digitalarkivet, «Hanne Christiane Floor». Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

teforretning i hjertet av byens handelsstrøk er det sannsynlig at forretningens målgruppe var velstående borgere og reisende som var innom byen. Slike næringer var en del av den nye satsingen på tertiærnæringer, hvor hotell og spisesteder ble sentrale.

Ingeborg Christine Johannessen, født 19. desember 1862, stod oppført med borgerskap med handel over to perioder.²¹² Den første fra 1891-1893, deretter fra 1899-1919.²¹³ I an alder av 38 år drev Johannessen en hatte- og hueforretning i Strandgaten 24. I adresseboken fra 1901 finner man en reklame for utsalg av hatter og huer.²¹⁴

Annonsen fra F. Beyers *Bergens Adressebog* (1901): Annonse for utsalg av hatter og huer i Strandgaten 24 fra J. Chr. Johannessen.

Anne Margrethe Johnsen ble født 10. mars 1870 i Haugesund. Familien flyttet så til Bergen. I 1900 bodde Anne Margrethe sammen med sin mor som da var blitt enke, og en 3 år yngre bror. De bodde i Strandgaten 30.²¹⁵ Johnsen, som nå var blitt 30 år, stod oppført med egen syforretning, og en inntekt på 600 kr. Ettersom etternavnet Johnsen var et vanlig etternavn på 1800-tallet, vanskeliggjør dette søket etter samtidige kilder. Folketellingen fra 1910 viser imidlertid at Johnsen senere var innehaver av en kjøttforretning.²¹⁶

²¹² Folketellingen fra 1900 oppgir fødselsår som 1863, men ettersom samtlige andre kilder oppgir 1862 er det dette jeg forholder meg til.

²¹³ Digitalarkivet, «Ingeborg Christine Johannessen» (1891) og «Ingeborg Christine Johannessen» (1899).

²¹⁴ Dog reklameres det for navnet J. Chr. Johannessen, som kan indikere at det ikke var Ingeborg som stod som eier av forretningen, til tross for folketellingenes nedtegnelser. Et mulig svar finner man i folketellingen av 1872. Her stod 10 år gamle Ingeborg, oppført som Engeborg, notert med fire yngre søsken, derav Johanne Christine Johannessen.²¹⁴ Det har derimot ikke lyktes meg å finne kilder som knytter Johanne opp til næringsvirksomheten. Hun stod heller ikke oppført som fastboende i Strandgaten 24 i 1900. Ingeborg kan man derimot finne igjen flere kilder, spesielt etter 1900. Ved valgmannstallet i 1904 i forbindelse med kommunevalget, og den kommunale folketellingen i 1912, stod hun oppført som handelsborger/handlende i Strandgaten 24. Det ville vært naturlig å anta at navnet tilhørte Ingeborgs far, men folketellingen av 1872 stadfester at farens navn var Johannes Olsen, som ikke er forenelig med kilden fra adresseboken. Digitalarkivet, «Johanne Christine Johannessen» & «Johanne Kristine Johannessen». Digitalarkivet, «Johanne Christine Johannessen».

²¹⁵ Folketelling 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

²¹⁶ Folketelling 1910 for 1301 Bergen kjøpstad.

Fire av ni selvstendig næringsdrivende kvinner i østlige del av Strandgaten drev ulike losjivirksomheter. Opprettelsen av hoteller, spisesteder og pensjonat ga flere muligheter og jobber til kvinner på slutten av 1800-tallet.²¹⁷ Ertresvaags yrkesoversikt fra Bergen i 1900 viser at 614 kvinner, eller 2,2% av det totale antallet registrerte kvinnelige arbeidende, var i hotell- og restaurantvirksomheten.²¹⁸

Marie Olsen og Andrea Karlsen Vike var begge oppført som husmor i Strandgaten 6 i folketellingen fra Bergen i 1900. Husholdet bestod i tillegg av fire losjerende og én tjenestepike.²¹⁹ Begge kvinnene var ugifte og relativt unge, kun 34 og 22 år. Som nevnt hadde kvinner over 21 år i 1894 fått adgang til å drive handel, uavhengig sivil status.²²⁰ Sammen drev kvinnene en spise- og losjiforretning som tilbød både mat og overnatting. Det kan tenkes at kvinnene gikk sammen for å finansiere næringsdriften deres, ettersom det var for kostbart å drive alene. Ligningsprotokollen har ingen opplysninger om hverken inntekt eller formue hos kvinnene.

I 1900 bodde 44 år gamle Anna Nikolaisen Inderøy i Nordland, i Strandgaten 49.²²¹ I likhet med Olsen og Vike, var hun ugift og drev losjiforretning. I husholdet var Nikolaisen oppført som husmor. I tillegg bodde det to losjerende som hørte til familien: en far og hans sønn.²²² Dette var trolig omfanget av losjivirksomheten.²²³

Anna Forthun ble født i 1835 og var opprinnelig fra Luster i Sogn.²²⁴ Hun bodde sammen med sin mann Sylfest Forthun, i bakbygningen i 2. etasje i Strandgaten 48, sammen med én tjenestepike.²²⁵ Sylfest stod i 1900 oppført som arbeidende på en dampskipekspedisjon, mens

---

²¹⁷ Sandvik, 2018: 137.

²¹⁸ Trolig var det en del underrapporteringer her. Tabellen registrerte ikke de som ble leid inn på deltid, for en ettermiddag eller lignende. Oversikten viser at over en tidsperiode på 25 år, fra 1875-1900, steg antallet kvinner ansatt innenfor denne kategorien fra 120 til 614 kvinner. Ertresvaag, 1982: 470.

²¹⁹ Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad

²²⁰ Paulsen, Thomle & Thomle, 1906:1007-1008.

²²¹ Hverken ministerialbøker eller andre kilder fra Inderøen ga mer informasjon om Nikolaisens bakgrunn. En folketelling fra Trondheim kjøpstad i 1891, et lite stykke unna Inderøy, stod en Anna Nikolaisen fra Inderøen oppført, dog med fødselsdato 1858. En finner imidlertid sikrere kilder i 1912. Nikolaisen var da innlagt på Neevengaarden Asyl, et mentalsykehus. Digitalarkivet, «Anna Nikolaisen». Digitalarkivet, «Anna Nikolaisen». Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

²²² De var ikke nødvendigvis slektninger av Nikolaisen.

²²³ En annen mulighet er at folketellingen ble gjennomført ved nyåret som kan tenkes å være en lavsesong for utleie. Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

²²⁴ Nb! En senere folketelling oppgir fødselsdato og år som 2. oktober 1833. Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad. Folketelling 1910 for 1301 Bergen kjøpstad.

²²⁵ Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

64 år gamle Anna drev et pensjonat. Forthun er den eneste av de selvstendig næringsdrivende kvinnene i østre del som kombinerte ekteskap og selvstendig næringsdrift. Husholdet bestod i tillegg av personer med sedvanlig bosted et annet sted.²²⁶ Totalt var fem andre bosatt i tillegg til ekteparet Forthun: To gårdbrukere, to handelsmenn og én tjenestepike.²²⁷

Midtre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr. 58-112

Tabell 3-7: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten nr.58-112 i 1900.

Adresse	Navn	Alder	Siv. Stand	Fam. still.	Antall hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (kr.)	Formue (kr.)
Strandgaten 62	Rebekka Anfindsen	37	Ug	D	-	Bergen	Handlende	1000	-
Strandgaten 71	Karen Henrichsen	34	E	Hm	3	Hammer Sogn	Kolonialhandler	8000	25 000
Strandgaten 74	Elise Nielsen	36	G	Hm	1	Kristiansund	Strykeforretning	-	-
Strandgaten 77	Marie Hagenæs	38	E	Hm	4	Ytre Holmedal	Pensjonat	-	-
Strandgaten 88	Oline Larsen	30	G	Hm	1	Bygstad	Spiseforretning	-	-
Strandgaten 89	Hanna Jacobsen	53	Ug	Hm	1	Bergen	Manufakturforretning	1200	4000
Strandgaten 92	Anna Hansen	50	Ug	FL	-	Brekke	Skolebestyrerinde priv. Skole	800	-
Strandgaten 94	Unni Lerum	47	E	Hm	2	Lyster	Privathotell	-	-
Strandgaten 97	Andrea Johannessen	44	E	Hm	3	Bergen	Agenturforretning ²²⁸	2000	-
Strandgaten 102	Marie Hansen	63	G	Hm	1	Osøren	Innehaver av pensjonat	-	-
Strandgaten 106	Hanna Andersen	44	E	Mor	2	Horten	Vaskekone, vask og losji	-	-

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad og Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

Den midtre delen av Strandgaten startet ved Østre Murallmenning og strakk seg bort til Nykirken. Delen huset totalt 53 selvstendig næringsdrivende. Av dem var elleve kvinner. Gjennomsnittsalderen var 43 år, men med et spenn i alder fra 30 til 63. Et flertall av de selvstendig næringsdrivende kvinnene var enker. Tre kvinner var ugifte og tre var gifte. Det var bare tre kvinner som hadde Bergen som fødeby. De resterende var fra distriktene utenfor Bergen, og andre norske byer. Fem av kvinnene var oppført med inntekt, men kun to kvinner med formue. Inntektene varierte fra 800 til 8000 kr., og formuen fra 4000 til 25 000 kr. De

²²⁶ Dette vil si at personene hadde et annet bosted enn der de ble registrert under folketellingen. Dette gjør det mulig å få et inntrykk av pensjonatets størrelse.

²²⁷ Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

²²⁸ I innledningskapittelet nevnes det at agenter ikke medregnes som selvstendig næringsdrivende. Firma som styrer over agenter vil imidlertid medregnes.

største inntektssummene fant man hos enkene. Særlig to yrkeskategorier gikk igjen: handlende og innehavere av pensjonat/losji.

Fem kvinner drev ulike former for forretninger. 37 år gamle Rebekka Anfinsen og 53 år gamle Hanna Jakobsen var begge født i Bergen. Kvinnene var begge ugifte og drev som handlende. I Jakobsens tilfelle spesifiseres dette videre til å dreie seg om handel med tekstiler.²²⁹ Hun var i tillegg oppført med en pleiedatter på 25 år.²³⁰ I ligningsprotokollen for Bergen i 1901 stod Jacobsen oppført med betydelig inntekt og formue på henholdsvis 1200 og 4000 kr. Anfinsen var oppført med inntekt på 1000 kr.

Karen Serine Henrichsen ble født i 1866. Hun var opprinnelig fra Hammer sogn. I 1900 bodde den da 34 år gammel enkefrue Henrichsen i Strandgaten 71. Hun bodde sammen med tre hjemmeværende barn i alderen 11-13 år, to tjenestepiker og én losjerende.²³¹ Folketellingen hadde henne opptegnet som eier av en kolonialforretning. Ligningsprotokollen fra Bergen i 1901 viser at Karen Henrichsen hadde en inntekt på 8000 kr og en formue på 25 000 kr. Hennes forhenværende mann, H. Henrichsen, var handelsborger, som kan forklare den betydelige inntekten og formuen.²³² Det kan tenkes at kolonialforretningen ikke var en ytterst nødvendig næringsstrategi.²³³

Elise Nielsen ble født i Kristiansund i 1864. I 1900 bodde hun i andre etasje i Strandgaten 74 sammen med sin 9 år gamle pleiedatter.²³⁴ Hun var på dette tidspunktet 36 år gammel. Nielsen var gift, men det ser ikke ut som mannen bodde sammen med dem ettersom han hverken var oppgitt med oppholdssted et annet sted, eller som husfar i folketellingen fra 1900. Nielsen drev en strykeforretning. At kvinner livnærte seg av å stryke, sy, vaske og lignende var ikke uvanlig. Folketellingen fra 1900 lister opp en rekke kvinner som hadde lignende yrker, også i Strandgaten.

---

²²⁹ Ved folketellingen i 1891 stod Rebekka Anfinsen oppført som «Indehaver af Manufakturforretning», da kun 28 år gammel. Om dette var samme næring hun drev i 1900 er usikkert.

²³⁰ Pleiedatter sikter til at Jacobsen tok seg av personen som en fosterdatter, og fikk i den forbindelse utbetalt en sum. Utbetaleren kunne enten være staten eller foreldrene til barnet. Folketelling 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

²³¹ Folketelling 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

²³² Digitalarkivet, «Karen Serine Henricksen».

²³³ Som diskutert innledningsvis hadde man ulike motiv for å drive en næring. Noen gjorde det av nødvendighet, andre ikke. Ut fra informasjonen hentet i ligningsprotokollen kan det tyde på at Henrichsen tilhørte den siste gruppen. En mulighet er at hun ønsket å være en del av næringslivet. Dette kan underbygges i senere kilder der Henrichsen, selv etter gjengifting, valgte å søke etter nytt borgerskap i 1905. Dette borgerskapet varte i 25 år.²³³ Digitalarkivet, «Karen Henriksen Klyver».

²³⁴ Folketelling 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

Andrea Johannessen ble født i 1856 i Bergen. Hun var bosatt i Strandgaten 97. Husholdet bestod av Johannessen, hennes tre barn i alderen 12-16, samt en tjenestepike. Familien holdt til i husets andre etasje. Som 44-åring var Johannessen innehaver av en agenturforretning.²³⁵ Forretningen spesialisert seg på ølsalg, og hadde tilhørt hennes avdøde ektemann Berent Olai Johannesen.²³⁶ I 1901 stod enke Johannessen oppført med en inntekt på 2000 kr.

Fire kvinner drev en form for pensjonat eller hotell. Marie Henriksdatter Hagenæs ble født i august 1862 i Ytre Holmedal i Dale Sogn.²³⁷ I 1900 bodde Hagenæs i Strandgaten 77. Ved forrige folketelling var Hagenæs oppført sammen med sin mann, Johannes Mikkelsen Hagenæs og deres datter Mathilde i Strandgaten 95.²³⁸ Johannes hadde da et handelsborgerskap som kolonialhandler. Ifølge borgerrullene fra 1866-1916 mottok han dette handelsborgerskapet i 1891 og sa det opp i 1895.²³⁹ Om dette skyldes dødsfall er ikke klart. En Anne Marie Hagenæs fra Holmedal Prestegjeld fikk derimot utstedt borgerskap i 1896 til 1899 for å drive handel.²⁴⁰ Antagelig var Anne Marie og Marie Henriksdatter Hagenæs samme person. Hagenæs' pensjonatvirksomhet ble altså ikke opprettet på hennes manns borgerbevilling, og hun stod heller ikke oppført i borgerrullene etter 1899. Som 38 år gammel enkefrue med fire hjemmeværende barn kunne pensjonat være en løsning for å spe på inntektene ved å leie ut rom i sitt eget hjem.

Unni Lerum, opprinnelig Larsdatter Lavold, ble født i Luster i 1853.²⁴¹ Lerums ektemann Erik Arnesen Lerum var tidligere underoffiser, men døde en gang mellom 1885 og 1891.²⁴² I folketellingen fra 1891, var Lerum var bosatt i Vestre Murallmenning, og drev et pensjonat.²⁴³ I folketellingen fra Bergen kjøpstad i 1900, var Lerum bosatt i 2. etasje av Strandgaten 94, med yrke som eier av privathotell. Om dette kun var en forskjøning av yrkestittelen eller om det kan tyde på at næringsvirksomheten hadde en positiv utvikling som førte til en utvidelse

---

²³⁵ Agenturforretning sikter til at en agent opptrer som en mellommann, ettersom de spesifikke produktene som etterspørres ikke selges fritt.

²³⁶ Usikkert om Andrea Johannessen fortsatte å spesialisere seg på øl. Digitalarkivet, «Berent Olai Johannesen».

²³⁷ NB! Ulike kilder refererer også til Marie som Maria eller Anne Marie, og Henriksen i stedet for Henriksdatter. Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

²³⁸ Digitalarkivet, «Johannes Mikkelsen Hagenæs».

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ Digitalarkivet, «Anne Marie Hagenæs».

²⁴¹ Digitalarkivet, «Erik Arnesen Lerum».

²⁴² Ibid.

²⁴³ Digitalarkivet, «Unni Lerum».

av driften, er vanskelig å besvare. 1900-folketellingen viser at 47 år gamle Lerum hadde fem personer losjerende med sedvanlig bosted et annet sted, samt to døtre og én tjenestepike.

«Parti Strandgaten s.n. mot Nykirken»: Utsnitt av Strandgaten mot Nykirken.²⁴⁴ Gaten mellom Holbergsalmendingen og Nykirken huset fem selvstendig næringsdrivende kvinner.

Marie Hansen var 63 år gammel fra Osøren. Hun var gift med skreddermester Peder Hansen fra Lærdal, og bosatt i tredje etasje i Strandgaten 102. Husholdningen bestod av en datter på 30 år, en tjenestepike og to enslige losjerende. Hansen drev en næring separert fra sin manns yrke. Om pensjonatet var lokalisert utenfor hjemmet eller bestod av de to enslige losjerende gir ikke kilden svar på, men ettersom folketellingen oppga to losjerende i husholdet er det ikke unaturlig å tro at dette var omfanget av hennes virksomhet.

Hanna Andersen ble født 11. mai 1856. I 1900 bodde hun på kvisten i forhuset i Strandgaten 106. Som 44 år gammel enke hadde hun ansvar for to gutter på henholdsvis 3 og 14 år.²⁴⁵ Husholdet bestod også av en 19 år gammel losjerende sjømann. Som næringsvei drev Andersen med utleie av rom. I tillegg til losji, drev hun med vask som vaskekone. Andersen var oppført uten skattbar inntekt eller formue. Ettersom Andersen holdt til på kvisten, og

²⁴⁴ Fotografiet er tatt av Ralph L. Wilson mellom 1900 og 1925.

²⁴⁵ Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

kombinerte flere næringer som krevde lite kapital, er det naturlig å anta at hun var blant de dårligst stilte av de selvstendig næringsdrivende kvinnene.

Oline Larsen bodde sammen med sin ektemann Tyeres Larsen på kvisten i bakbygningen på Strandgaten nr.88. Det skilte 16 år mellom de to. Sammen hadde de sønnen Anders Larsen på 9 år. 30 år gamle Oline var opprinnelig fra Bygstad et stykke utenfor Førde. Ut fra folketellingen kan det virke som om Oline drev en spiseforretning, mens Tyeres hadde stilling som spiseimester og tok seg av gjestene.²⁴⁶

Noen numre lengre opp i gaten, i Strandgaten 92, leide skolebestyrerinnen Anna Hansen et værelse hos familien Krog.²⁴⁷ 50 år gammel var Hansen bestyrerinne på en privatskole. Etter oppmykningen i lovverket som omhandlet kvinner og høyere utdanning, ble det vanligere med lærerinner. Sandvik skriver at skolevesenet ble et viktig arbeidsmarked for kvinner på slutten av 1800-tallet.²⁴⁸

---

²⁴⁶ Det har ikke lyktes med å finne ytterligere kilder om hverken ekteparet eller spiseforretningen.

²⁴⁷ Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

²⁴⁸ Sandvik, 2018: 137. I innledningskapittelet ble det oppgitt at eks. husbestyrerinner ikke ble regnet som selvstendig næringsdrivende fordi de var ansatt i et hushold. Dette er derimot vanskeligere å skille i privat praksis. Det var ikke uvanlig at skoleeiere var delaktig i den dagligdagse driften, som gjør at man ikke kan utelukke Anna Hansen som selvstendig næringsdrivende.

Vestre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten nr.113-170

Tabell 3-8: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten nr.113-170 i 1900.

Adresse	Navn	Alder	Siv. stand	Fam. stil	Ant. hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (kr.)	Formue (kr.)
Strandgaten 118-120	Charlotte Johannesen	32	G	Hm	1	Kristiania	Hotelldrift	-	-
Strandgaten 125	Anna Angell	23	E	Hm	-	Rørvik	Spiseforretning	-	-
Strandgaten 127	Margrethe Johannesen	32	G	Hm	-	Laksevåg	Frihandel	-	-
Strandgaten 129	Inger Anna Johanna Trovik	38	G	Hm	7	Namdal	Handelsborger	-	-
Strandgaten 136	Hjertrud Dreier	52	S	Hm	7	Bergen	Syetablisement	-	-
Strandgaten 138	Jakobine Lund	41	G	Hm	1	Gulen	Handlende	-	-
Strandgaten 140	Helene Olsen	44	E	Hm	2	Florø Kinn	Handlende	-	-
Strandgaten 146	Karen Nordahl Berg	40	G	Hm	6	Eivindvik	Innehaver Manufakturforretning	600	-
Strandgaten 150	Marthe Dreyer	85	E	Hm	1	Bergen	Handelberettiget. Sysler med husholdningen.	-	-
Strandgaten 160	Laura Hansen	64	E	Hm	5	Bergen	Pensjonat	-	-
Strandgaten 160	Benedikte Hansen	38	Ug	D	-	Bergen	Papirhandel	-	-
Strandgaten 162	Sina Gaasø	28	G	Hm	2	Bremanger	Handelsborger	-	-
Strandgaten 164	Synneve Nilsen f. Knudsen	29	G	Hm	1	Mithuns Sogn	Handlende	-	-
Strandgaten 168a	Laura Methann	37	Ug	Hm	-	Odense Danmark	Handelsborger	800	-
Strandgaten 168a	Augusta Johannesen	30	Ug	El	-	Hardanger	Handelsborger	-	-
Strandgaten 168b	Mathilde Nilsen	55	E	Hm	-	Bergen	Butikk		

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad og Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

Den ytterste delen av Strandgaten i vest, startet ved Nykirken og strakk seg bort til Tollbodallmenningen. Den huset 16 selvstendig næringsdrivende kvinner i alderen 23 til 85. Gjennomsnittsalderen var 41 år. Vestre del skiller seg ut fra de andre undersøkelsesområdene ved at syv av 16 selvstendig næringsdrivende kvinner var gifte. Deres gjennomsnittsalder var betydelig lavere, 34 år. Seks av de syv hadde hjemmeværende barn. Funnene i vestre del kan indikere at det ble vanligere for gifte kvinner å utnytte det nye handlingsrommet etter loven av 1894. Dette til tross for sivil status som gift.

Ellers huset gaten enker og ugifte, samt én skilt kvinne. Et flertall på ti kvinner hadde hjemmeværende barn.²⁴⁹ Kun to av 16 kvinner var oppført med skattbar inntekt, og ingen med formue. Inntektene var på henholdsvis 600 og 800 kr. Den ene kvinnen var gift og den andre ugift. Hovedsakelig fordeles de selvstendig næringsdrivende kvinnene i kategoriene diverse handlende og innehavere av pensjonat/hotell.

To kvinner drev med hotell- og pensjonat-virksomhet. Charlotte Johannesen ble født i Kristiania i 1868. I 1900 drev hun Smeby Hotel sammen med sin mann. Hun var på dette tidspunktet 32 år gammel. Hotellet lå plassert Strandgaten 118-120, like ved Nykirken.

«Fra Strandgaden»: Smeby Hotel, drevet av ekteparet Johannes. Bildet er tatt mellom 1900 og 1910.

På 1890-tallet var eiendommen, samt Strandgaten 107 som lå vis-a-vis hotellet eid av Jens Smeby, som også ga navn til hotellet.²⁵⁰ Ekteparet Johannesen har trolig kjøpt hotellet en gang på slutten av århundre. I 1900 hadde ekteparet en stab på rundt femten personer, og 21 losjerende. Hotellet hadde 60 rom, med totalt 100 sengeplasser.²⁵¹ Smebys Hotel lå strategisk plassert ved Nykirkeallmenning. Her var det kort avstand til Wilson-linjen som brakte briter fra Hull i England til Bergen. Arbeidsfordelingen innad når det kommer til drift av hotellet blir kun spekulasjoner. I ligningsportokollen for Bergen i 1901 står hennes mann, I. J. Johannesen, oppført med formue 150 000 kr., og inntekt på 10 000 kr.²⁵² Dette kan

²⁴⁹ I ett tilfelle, Hanna Jacobsen, var barnet et fosterbarn.

²⁵⁰ Marcus, «Strandgaten 118-120. Hotell Bergen».

²⁵¹ Haaland, 2005: 23.

²⁵² Ligningsprotokoll for Bergen i 1901.

argumentere mot en likestilling i eierforholdene. I folketellingen står ekteparet imidlertid med lik yrkestittel.

Laura Hansen, som opprinnelig het Maren Laurenze Koren, ble født i Bergen 25. juli 1837.²⁵³ 11. juni 1858 giftet hun seg med sin fetter, Fredrik Hansen, og sammen fikk de syv barn.²⁵⁴ Fredrik var skipskaptein og senere stadsveier i Bergen.²⁵⁵ Strandgaten 160 hadde vært i Hansens slekt i over 150 år, men det var først i 1884 at Fredrik og Laura overtok huset etter Fredriks tante Johanne Hansen.²⁵⁶ Ved folketellingen i 1900 drev 64 år gamle enkefrue Hansen, et pensjonat i Strandgaten 160. Husholdet bestod på dette tidspunktet av Hansen og hennes 5 barn, en tjenestepike, og 6 enslige losjerende. Trolig var disse losjerende boende ved pensjonatet. Laura drev pensjonatet fra 1896 til 1920, til tider med hjelp fra sin nest eldste datter Fredrikke Koren Hansen.²⁵⁷

Laura Hansen f. Koren og Stadsveier Fr. Hansen: Portrett av pensjonateier Laura Hansen og ektemannen Fredrik Hansen, gjengitt fra *Slekten Koren* av Gudrun Johnson.

Anna Angell som opprinnelig var fra Rørvik i Nord-Trøndelag, var enke til tross for at hun bare var 23 år gammel. Angell bodde i første etasje på forhuset i Strandgaten 125, sammen med to tjenestepiker. Hun var eier av en spiseforretning. Plasseringen på forretningen er

---

²⁵³ Nb! Folketellingen har notert fødselsår som 1836, mens slektsboken til Koren-slekten opplyser 25.juli 1837.

²⁵⁴ Johnson, 1941: 80.

²⁵⁵ Ibid. Digitalarkivet, «Laura Hansen *f Koren».

²⁵⁶ Johnson, 1941: 80-81.

²⁵⁷ Fredrikke var i perioder bestyrerinne ved hennes mors pensjonat. Johnson, 1941: 81. I Haalands Bergen havn gjennom 900 år (2005) nevner han Sontums Hotel ved Tollbodallmenningen. I Fredrik Hansens slekt er det flere med dette navnet, blant annet hans mor og hans datter. Hansens hus lå et steinkast unna Tollbodallmenningen som gjør det naturlig å anta at det er snakk om samme bygg. Haaland, 2005:24.

ukjent, men det er ikke usannsynlig at den var i samme hus. Som nevnt tidligere var næringsvirksomhet drevet fra hjemmet en vanlig næringsstrategi på andre halvdel av 1800-tallet.

De resterende tretten selvstendig næringsdrivende kvinnene drev alle en form for handel. Fem var handelsborgere. Inger Anna Johanna Trosvik, med pikenavn Dalseth, ble født i Nærøy i Nord-Trøndelag i 1862. Hun var gift med den elleve år eldre skipperborger Ingebrigt Samuelson Trosvik, men stod selv oppført som handelsborger.²⁵⁸ Hun var da 38 år gammel. Da var bosatt i Strandgaten 129 og hadde syv hjemmeværende barn. Anna fikk utstedt handelsborgerskap 12.mars 1897 for handel, dog uten videre spesifisering av hvilke varer hun skulle selges.²⁵⁹ Ligningsprotokollene viser ingen skattbar inntekt eller formue hos Trosvik, mens hennes mann hadde betydelige summer registrert (se vedlegg 7).²⁶⁰

Marte Helene Dreyer ble født i 1815 i Bergen. Hun fikk utstedt borgerskap innen handel i 1868.²⁶¹ Enkefrue Dreyer bodde sammen med sin sønn i Strandgaten 150. Sønnen var oppført som agent. I folketellingen fra 1900 stod Dreyer oppført som handelsberettiget, men at hun også «Sysler med husholdningen».²⁶² Folketellingen fra 1891 informerer om at handelsberettigelsen ble brukt til å drive en «colonial og Vinforretning».²⁶³ Om dette var den samme forretningen hun drev i 1900, er uvisst. Dreyer var med sine 85 år den eldste av de selvstendig næringsdrivende kvinnene.²⁶⁴

Sina Gassø var 28 år, og fra Bremanger. Hun var gifte med skipperborger, Peder Gassø, men hadde eget handelsborgerskap i sitt navn. De var bosatt i Strandgaten 162 og hadde to barn. Sina stod imidlertid ikke oppført i borgerrullene, eller andre kilder tilgjengelig på Digitalarkivet. Hverken Sina eller Peder står oppført i ligningsprotokollen fra 1901.

---

²⁵⁸ I merknader i byskatten stod «L. 42. k» som spesifikt refererer til loven av 1842. Det er uklart hvorfor Trosvik stod med denne oppføringen ettersom loven i hovedsak omhandlet ugifte og enker.

²⁵⁹ Det var ikke uvanlig at det kun stod oppført «Handel» i kategorien stilling. Digitalarkivet, «Inger Anna Johanna Trosvik».

²⁶⁰ Formue på 60 000 kr og inntekt på 7000 kr. Ligningsprotokollen fra Bergen i 1901.

²⁶¹ Digitalarkivet, «Marte Helene Dreyer».

²⁶² I Byskatten står hun oppført som Caspar Dreyers enke, med merknad om «L. 42. k».

²⁶³ Digitalarkivet, «Marthe Dreyer».

²⁶⁴ En annen forklaring kan ligge i bevillingen av konsesjon for salg av alkohol. Som nevnt tidligere var alkohol sett på med skepsis, og bevillinger ble ikke gikk slengt rundt. (se Anne Helene Simonsen i kap.2). Var Dreyer oppført som handlende på bakgrunn av at sønnen ikke fikk bevilling, som vanskeliggjorde en overtakelse av butikken?

Laura Methann var født i 1863 i Odense, Danmark.²⁶⁵ Dette vanskeliggjør kildesøket. Folketellingen fra 1900 og ligningsprotokollen fra 1901 er eneste kilder tilgjengelig. Bosatt i Strandgaten 168a stod Methann oppført som handelsborger med en inntekt på 800 kr. i 1901.²⁶⁶ Hva hun brukte borgerskapet til er derimot uklart. 37-åringen var på dette tidspunktet ugift.

I samme bygg bodde også handelsborger Augusta Johanna Johannesen fra Hardanger som enslig losjerende. 16. mai 1899 fikk Johannesen i en alder av 30 år utstedt borgerskap for handel.²⁶⁷ Hun var på dette tidspunktet ugift. Johannesen står oppført i ligningsprotokollen for Bergen i 1901, men da kun som skattebetaler, og uten skattbar inntekt eller formue.

41 år gamle Jakobine Lund, med pikenavn Undal, var opprinnelig fra Gulen. Hun var bosatt i Strandgaten 138 sammen med ektemannen Olai Lund og datteren Ragna. Huset lå kun et steinkast fra Nykirken. Folketellingen fra 1900 opplyser om at både Jakobine og Olai arbeidet innenfor handel. 5. november 1897 fikk Jakobine Lund utskrevet sitt handelsborgerskap. Olai var derimot kun handelsbetjent.²⁶⁸ Det kan tenkes at Olai arbeidet i sin kones virksomhet, selv om dette var uvanlig. En annen mulighet er at de arbeidet separat, der Olai var ansatt som handelsbetjent i en annen forretning, og Jakobine drev sin forretning alene. Ved folketellingen i 1910 var familien flyttet til Vaskerelvsmuget 18, og kun Olai var oppført med yrke: handelsbestyrer.²⁶⁹

Helene Marie Olsen, med pikenavn Jansen, ble født i Florø Kinn prestegjeld i 1856. I 1880 giftet hun seg med handelsmann og senere slagtermester, Henrik Olsen.²⁷⁰ I 1900 bodde Helene, som 44 år gammel enke, i Strandgaten 140 med sine to barn på 17 og 20 år. Til tross for at hun står oppført som handlende i folketellingen fra 1900, er det først i 1904 en finner kilder om utstedt borgerskap for handel.²⁷¹ Det er mulig at Olsen, fram til 1904, drev næring på sin manns handelsbevilling.

---

²⁶⁵ Evt. Mithmann.

²⁶⁶ Ligningsprotokollen for Bergen i 1901.

²⁶⁷ Digitalarkivet, «Augusta Johanne Johannessen»

²⁶⁸ Handelsbetjenter var ekspeditører i en handlendes forretning. Dere oppgaver kunne være alt fra å hjelpe kunder til å rydde hyller. Personen oppført som handlende var eier av forretningen.

²⁶⁹ Digitalarkivet, «Leilighet 006*».

²⁷⁰ Digitalarkivet, «Henrik Olsen».

²⁷¹ Digitalarkivet, «Helene Marie Olsen».

I tredje etasje i Strandgaten 164 bodde Synnøve Nilsen med sin ektemann Nils J. Nilsen og deres to barn på 0 og 1 år. 29 år gamle Synnøve, med pikenavn Knudsen, var født i 1871 i Mithuns Sogn. I folketellingen fra 1910 var Nilsen oppført med en kolonialforretning, og det spesifiseres at ektemannen arbeidet i en kolonialforretning.²⁷² En ser en mulig parallell til situasjonen hos ekteparet Lund. I begge tilfeller var kvinnene i ekteskapet selvstendig næringsdrivende, med menn arbeidende innenfor samme næring. Det kan tenkes at mennene arbeidet i konenes butikker. Om dette var tilfellet kan det ha stått imot det tradisjonelle kjønnsmonsteret der mannen som regel hadde høyere yrkesstilling.²⁷³

55 år gamle Mathilde Nilsen holdt til ytterst ut mot Nordnes, i andre etasje av Strandgaten 168b. I folketellingen fra 1900 stod Nilsen oppført med en butikk. Nilsen var på dette tidspunktet enke og bodde alene. Ligningsprotokollen fra 1901 kan ikke opplyse om hverken skattbar inntekt eller formue hos Nilsen.

Av de tretten handlende kvinnene drev fire med en spesifisert form for handelsvirksomhet. Margrethe Johanness Bøe fra Laksevåg i Bergen var gift med jevnaldrende Peter Johanness Bøe. De var begge 32 år gamle, og bosatt i Strandgaten 127. Mens Peter jobbet som sjømann, stod Margrethe oppført med yrke frihandel. Dette kan sikte til næringer man ikke behøvde næringsbevilling for å drive.²⁷⁴ I senere kilder var Margrethe oppført som sjømannshustru eller husmor, som gir et inntrykk av at næringsvirksomheten var kortlevd.²⁷⁵

I andre etasje av Strandgaten 136 bodde 52 år gamle Hjertrud Dreier sammen med sine syv hjemmeværende barn. Dreier var tidligere gift med damskipskokk Johan Dreier. I folketellingen fra 1900 stod Dreier oppført som separert. Johan Dreier var da oppført som enslig losjerende i Kortpilsmuget, dog fortsatt gift. I 1900 drev Hjertrud Dreier et syetablissement. Her arbeidet hun sammen med tre av sine døtre.

Karen Nordahl Berg var 40 år fra Eivindvik. Hun var bosatt i Strandgaten 146. Berg var gift med lagerarbeider Andreas C. Berg. I 1900 hadde de seks hjemmeværende barn. Berg fikk

---

²⁷² Digitalarkivet, «Synneve Knudsen».

²⁷³ Det er naturlig vis mulig at handelen de gifte kvinnene drev var av en slik skala at mennenes arbeid fortsatt ble sett på som mer verd.

²⁷⁴ Salg av fetevarer eller andre jordbruksvarer krevde ingen form for næringsbevilling. Dette åpnet for at kvinner kunne få tilgang til næringslivet uten større vanskeligheter.

²⁷⁵ Digitalarkivet, «Margrethe Bøe» og Digitalarkivet, «Leilighet 002*».

utstedt sitt handelsborgerskap 21. april 1897.²⁷⁶ Folketellingen fra Bergen kjøpstad i 1900 opplyser om at Berg var innehaver av en manufakturforretning. Ligningsprotokollen viste en inntekt på 600 kr i 1901.²⁷⁷

Benedikte Fredrikke Sontum Hansen, datter av tidligere nevnte pensjonat-eier Laura Hansen, var også bosatt i Strandgaten 160. Benedikte Fredrikke var født 28. november 1862 i Bergen.²⁷⁸ Ifølge folketellingen fra 1900 drev den 38 år gamle Hansen en form for papirhandel.²⁷⁹ Slektsboken *Slekten Koren* opplyser imidlertid at hun allerede i 1883 hadde begynt med denne virksomheten. Borgerrullene nevner Hansen først i 1900 i forbindelse med et utstedt handelsborgerskap 23.03.1900.²⁸⁰ Hansen var på dette tidspunktet ugift. Slektsboken forteller at Hansen senere gikk over til å drive en tobakksforretning.²⁸¹

Strandgaten 160: Korenslekten hadde i flere generasjoner holdt til i huset ved enden av Strandgaten.

---

²⁷⁶ Digitalarkivet, «Karen Nordahl Berg». I merknader i byskatten stod «L. 42. k» som spesifikt refererer til loven av 1842. I likhet med Trosvik var Berg imidlertid gift. Noteringen er derfor uklar.

²⁷⁷ Ligningsprotokollen for Bergen i 1901.

²⁷⁸ Johnson, 1941: 81.

²⁷⁹ I merknader i byskatten stod «L. 42. k».

²⁸⁰ Det er uvisst hvordan Sontum drev papirforretningen sin før hun fikk borgerbrevet i 1900. Digitalarkivet, «Benedikte Fredrikke Sontum Hansen».

²⁸¹ Johnson, 1941: 81.

3.3 Store Markevei i 1900

Det finnes det få beretninger om Store Markevei i 1900. Mange av beskrivelsene her er derfor basert på folketellingen fra 1865, fotografier, kart og korte henvisninger i bildebøker fra Bergen.²⁸² Tilsvarende som for Strandgaten ble det bygget nye forretningsgårder i mur, men i mindre grad, og Store Markevei beholdt fortsatt sitt trehuspreg. Sundt *Grunn- og eiendomsverdier* fastslår lignende antakelser om østlige deler av Store Markevei, som Strandgaten: De mest verdifulle husene i Store Markevei lå nærmest Torgallmenningen.²⁸³ Deretter sank verdien desto nærmere Nordnes en kom.²⁸⁴ I overgangen fra roder til gatenumre hadde Store Markevei fått husnumrene 1-52, og strakk seg fra Torgallmenningen i øst til Østre Murallmenning i vest.

3.3.1 Befolkningssammensetning i Store Markevei 1900

Tabell 4-6: Personer bosatt i Store Markevei i 1900 i absolutte tall og % (av det totale antallet beboere i gaten), fordelt etter kjønn.

	Totalt antall menn	Totalt antall kvinner	Totalt antall beboere	Totalt antall menn 15 år eller eldre	Totalt antall kvinner 15 år eller eldre	Totalt antall beboere 15 år eller eldre
Absolutte tall	198	319	517	107	260	367
%	38	62	100	29	71	100

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad

Folketellingen fra 1900 viser at det totalt bodde 517 personer i Store Markevei, og at det var et kvinneoverskudd på 121 personer. I større grad enn for Strandgaten så man næringsdrift i samme bygg som leiligheter, eller ut fra hjemmet.

Tabell 3-7: Sivil status blant kvinner fra 15 år eller eldre, bosatt i Store Markevei i 1900, i absolutte tall og % (av totalt antall kvinner 15 år eller eldre).

	Absolutte tall	%
Ugifte kvinner	173	67
Gifte kvinner	60	23
Enker	25	10
Totalt	258	100

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad

²⁸² Bilder fra Marcus Selmers og Knut Knudsens samlinger, digitalisert i Spesialsamlingene ved Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra: http://marcus.uib.no/search/?q=store%20markevei&to_date=1900 Sollied, Bonge og Nordhagens *Photograf M. Selmers Bergensbilleder*. 1974. Og Towsens *Bergen – hele byen og halve Sandviken*, 2011.

²⁸³ Sundt, 1947: 137.

²⁸⁴ Sundt forklarer verdinedgangen med at reguleringene av Bergenssmauene bidro til en lavere grunnverdi på tomtene, samt at bebyggelsen generelt sett hadde en lavere verdiklasse enn husene nærmest Torgallmenningen. Sundt ga handelsstrøkene forklaringen på den høye verdiklassen ved Torgallmenningen. Sundt, 1947: 137.

Tabell 3-7 opplyser om sivil status til kvinnene i Store Markevei i de tilfeller det er nedtegnet.²⁸⁵ Tabellen viser at 173 av kvinnene i alderen 15 år eller eldre var ugifte. Tallet speiler samfunnsutviklingen fra andre halvdel av 1800-tallet. 60 av 258 kvinner var gifte, mens kun 25 kvinner var enker.

Tabell 3-8 viser en oversikt over skattbar inntekt og formue for personer bosatt i Store Markevei i 1900, fordelt på kjønn og inntektsgrupper.²⁸⁶ Dette kan bidra til forståelsen av hvilke velstand og næringsmuligheter kvinner og menn hadde.

Tabell 3-8: Oversikt over oppgitt skattbar inntekt og formue for personer bosatt i Store Markevei i 1900 fordelt på inntektsgrupper (i antall).

		Inntekt	Formue
100-500 kr	Menn	5	-
	Kvinner	23	-
501- 1000 kr	Menn	45	1
	Kvinner	13	-
1001-2000 kr	Menn	29	1
	Kvinner	10	-
2001-5000 kr	Menn	12	7
	Kvinner	3	4
Over 5000 kr	Menn	8	12
	Kvinner	2	6

Kilde: Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

Tabellen viser at kvinner generelt sett hadde lavere inntekt enn menn i 1901. Et flertall av kvinnene med oppgitt skattbar inntekt havnet i inntektsklassen 100-500 kr. Blant menn var et flertall oppgitt med skattbar inntekt i inntektsgruppen 501 til 1000 kr. For kvinner registrert med formue finner man imidlertid kun oppføringer i de to høyeste inntektsgruppene: 2001-5000 kr og over 5000 kr. Menn var registrert med formue i de fleste inntektsklasser, men flertallet var plassert i de to høyeste formuegruppene.

²⁸⁵ I tre tilfeller, i Store Markevei 4, 25 og 27, var det ikke nedtegnet sivil status hos kvinnene, som åpner for en liten feilmargin.

²⁸⁶ Tabell 3-8 viser inntekt og formue til alle personer bosatt i Store Markevei, uavhengig om de var selvstendig næringsdrivende. Det er heller ikke gitt at personer med en hvis inntekt hadde lignende formue, eller registrert formue i det hele tatt.

3.3.2 Selvstendig næringsdrivende i Store Markevei 1900

Tabell 3-9: Oversikt over selvstendig næringsdrivende bosatt i Store Markevei i 1900, i absolutte tall og %.

	Absolutte tall	% av totalt antall selvstendig næringsdrivende	% selvstendig næringsdrivende av alle menn/kvinner
Menn	28	42	14
Kvinner	39	58	12
Totalt	67	100	-

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad

Tabell 3-9 viser at 28 menn drev selvstendig næringsdrift i Store Markevei i 1900, opp mot 39 kvinner. Et flertall selvstendig næringsdrivende i gaten var kvinner. Store Markevei var i stor grad bosatt av middelklasseborgere. Tabellen kan tyde på et skifte i kjønnsrollemønster og muligheter for kvinner fra denne samfunnsklassen. Sett opp mot tabell 3-8 hadde menn dog generelt høyere inntekt og formue.

Tabell 3-10: Antall selvstendig næringsdrivende bosatt i Store Markevei fordelt på kjønn, i absolutte tall og % (av antall selvstendig næringsdrivende av samme kjønn).

	Menn		Kvinner		Totalt	
	Absolutte tall	%	Absolutte tall	%	Absolutte tall	%
Østre del: Store Markevei 1-17	8	29	9	23	17	25
Midtre del: Store Markevei 18-35	14	50	19	49	33	49
Vestre del: Store Markevei 36-52	6	21	11	28	17	25

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad

Tabell 3-10 viser hvordan de selvstendig næringsdrivende var bosatt utover gaten. Store Markeveis midtre del huset cirka halvparten av gatens selvstendig næringsdrivende kvinner. Dette gjaldt også for de selvstendig næringsdrivende mennene. Vestre del hadde noe høyere andel selvstendig næringsdrivende kvinner enn østre del, men det var små tall.

Østre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.1-17

Tabell 3-11: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Store Markevei nr.1-17 i 1900.

Adr.	Navn	Alder	Stand	Fam.stil.	Hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (kr)	Formue (kr)
Store Markevei 2	Caroline Amland	41	Ug	El	-	Bergen	Blomsterhandlerske	2000	-
Store Markevei 7	Jenny Møller	38	Ug	Søster	-	Bergen	Eier og bestyrer av kurvmagerforretning	-	-
Store Markevei 9	Petra Schart	59	Ug	Hm	-	Bergen	Motehandlerinde	600	-
Store Markevei 12	Janet Scarborough	73	E	Hm	-	Skottland	Skoforretning	5000	10 000
Store Markevei 12	Inga Rolseth	44	E	Hm	3	Trondheim	Manufakturforretning, Herre og Barneekvipering	-	-
Store Markevei 12	Maren Thomsen	80	E	Hørende til Familien	-	Kristiansund	Manufakturforretning, Herre og Barneekvipering	-	-
Store Markevei 13	Antomine Svege	47	E	Hm	4	Stavanger	Handel ferdige klær	-	-
Store Markevei 15	Julie Angell	54	Ug	El	-	Bergen	Motehandlerinde	-	-
Store Markevei 17	Hanna Bergersen	52	E	Hm	-	Trondheim	Broderiforretning	1000	8000

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad og Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

23% av de selvstendig næringsdrivende kvinnene var bosatt i østre del av Store Markevei, nærmest Torgallmenningen. Kvinnenes sivilstand var enten enke eller ugift. Et knapt flertall var husmødre.²⁸⁷ Gjennomsnittsalderen til kvinnene var 54 år. Blant de ni kvinnene var fire listet opp i ligningsprotokollen for 1901. To kvinner hadde formue på henholdsvis 8000 og 10 000 kr. Kvinnene med oppgitt skattbar inntekt tjente mellom 600 og 5000 kr. Med unntak av én hadde kvinnene norsk opphav.

Seks kvinner drev handel med klær og sko. Petra Kristine Schart var datter av tyske Carl Johan Schart og den bergenske Gjertrud Schart.²⁸⁸ Selv var hun født i Domkirken Sogn i Bergen. 2. juli 1880 fikk Schart utstedt borgerskap innen handel.²⁸⁹ Ved folketellingen fra Bergen Kjøpstad i 1900, og i en alder av 59 år, bodde hun fortsatt i barndomshjemmet i Store Markevei 9. Her var hun oppført som husmor, ugift og arbeidende som motehandlerinne. I ligningsprotokollen stod Schart oppført med en skattbar inntekt på 600 kr.

²⁸⁷ Husmor er som nevnt innledningsvis ikke en referanse til en morsrolle, men til plassering i husholdet. Se innledningskapittelet.

²⁸⁸ Carl Johan Schart var opprinnelig fra Bøhmen Carlsbad, og arbeidet som musikk lærer og organist. Digitalarkivet, «Petra Schart».

²⁸⁹ Digitalarkivet, «Petria Kristine Schart».

Julie Angell ble født i 1846 i Bergen. Hun bodde Store Markevei 15. I 1900 bestod husholdet også av en ugift tjenestepike. De to bodde på kvisten. 54 år gammel stod Angell oppført som motehandlerinne.²⁹⁰

Inga Henriette Vilhelmine Rolseth, med pikenavn Wangberg, ble født 27. oktober 1856. Rolseth var opprinnelig fra Trondheim, der hun hadde bodd med sin avdøde ektemann Martin Henrik Rolseth og deres tre barn.²⁹¹ Ekteparet Rolseth holdt til i Kongensgate 81 sammen med Ingas mor og bror, og en rekke andre beboere. Martin hadde vært handelsfullmektig i Trondheim. Mellom 1891 og 1892 tok Inga med barna og flyttet til Bergen. De bosatte seg i Store Markevei 12. Den 02. mai 1892 fikk hun selv utstedt borgerskap i Bergen.²⁹² Ved folketellingen av 1900 stod Rolseth oppført med en manufakturforretning med klær for menn og barn. Forretningen drev hun sammen med Maren Kristine Thomsen. 80 år gamle Thomsen, med pikenavn Sagen, var enke. I likhet med Rolseth var hun tidligere bosatt i Kongensgate 81 i Trondheim.²⁹³ Thomsen hadde en relasjon til familien. Hun stod også oppført med en manufakturforretning med klær for menn og barn.²⁹⁴ Ingen av kvinnene var oppført med skattbar inntekt eller formue.

Janet Scarborough kom opprinnelig fra Skottland. Hun bodde i Store Markevei 12. I 1900 bodde hun sammen med en tjenestepike i husets andre etasje. Den 73 år gamle enken drev en skobutikk.²⁹⁵ Ligningsprotokollen viser at Scarborough var på både inntekt- og formuetoppen blant kvinnene. I 1901 var hun registrert med 10 000 kr i formue og 5000 kr i inntekter.

47 år gamle Antomine Svege bodde i Store Markevei 13. Leiligheten var lokalisert i husets andre etasje. Svege var gift med den nå avdøde skipsfører Martin Svege fra Flekkefjord. Paret

---

²⁹⁰ Det er få opplysninger om næringsvirksomheten til Angell. I november 1902 stod hun oppført som modehandlerske, da i forbindelse med emigrasjon fra Bergen med dempskipsselskapet Cunard L. I 1904 var hun tilbake i Norge, da oppført som handelsborger. Digitalarkivet, «Julie Angell» (Emigranter over Bergen) og «Julie Angell» (Valgmanntall).

²⁹¹ Digitalarkivet, «Inga Rolseth».

²⁹² Digitalarkivet, «Inga Henriette Vilhelmine Rolseth».

²⁹³ Digitalarkivet, «Inga Rolseth».

²⁹⁴ I ministerialboken for Trondhjem prestegjeld, Vår Frues kirke sogn, står Thomsen oppført som fadder for Rolseths yngste sønn, Ingvar Henry Rolseth. Digitalarkivet, «Inger Henriette Vilhelmine f. Wangberg».

²⁹⁵ Digitalarkivet kan ikke si noe om Scarboroughs liv før hun kom til Norge ettersom den kun har en arkivbank med norske kilder.

hadde bodd i Haugesund før de kom til Bergen.²⁹⁶ Mellom 1898 og 1900 ble Antomine enke. Ved folketellingen i 1900 bodde sammen med sine tre barn, og livnærte seg gjennom en kleshandel.

Hanna Marie Bergersen var 52 år gammel og enke. Hun var opprinnelig fra Trondheim, men hadde flyttet til Bergen og Store Markevei 17 mellom 1883 og 1885.²⁹⁷ Den 26. april 1893 fikk hun utstedt borgerskap til handel i Bergen.²⁹⁸ I folketellingen fra 1900 stod Bergersen oppført med en broderiforretning. Ligningsprotokollen fra 1901 viser at Bergersen var innehaver av en formue på 8000 kr. og en skattbar inntekt på 1000 kr.

Jenny Elisa Møller var datter av den tyskfødte kurvmakeren Fredrik Møller.²⁹⁹ Jenny ble født 24. januar 1862 i Bergen. Hun bodde i Store Markevei 7. I folketellingen fra 1900 stod hun oppført som eier og bestyrer av en kurvmakerforretning. Det er sannsynlig at dette var samme forretning som tidligere var drevet av hennes far.

Caroline Andrea Amland var født 20. august 1859 i Bergen. Ved folketellingen i 1875 var hennes far Hans Peter Amland oppført som handelsmann og gartner.³⁰⁰ I 1891 var Caroline flyttet ut fra sine foreldres hus og leide et rom på Rådstuplassen 10.³⁰¹ Hun stod nå oppført som bestyrerinne i en blomsterhandel. Det var imidlertid ikke før 4. januar 1895 at Amland fikk utstedt borgerskap innen handel.³⁰² I 1900 stod 41 år gamle Amland oppført som ugift blomsterhandlerske, med en inntekt på 2000 kr. Hun leide på dette tidspunktet et rom i Store Markevei 2.

---

²⁹⁶ Digitalarkivet, «Antomime Svege».

²⁹⁷ Det kan se ut som om Bergersen hadde en relasjon til Inga Henriette Vilhelmine Rolseth. I ministerialboken fra Trondheim i 1883 stod hun oppført som fadder for et av Rolseths barn. Digitalarkivet, «Hanna Bergersen».

²⁹⁸ Digitalarkivet, «Hanna Marie Bergesen».

²⁹⁹ Digitalarkivet, «Jenny Møller».

³⁰⁰ Digitalarkivet, «Caroline Amland».

³⁰¹ Digitalarkivet, «Caroline Andrea Amland» (folketelling 1891).

³⁰² Digitalarkivet, «Caroline Andrea Amland» (borgere i Bergen).

Midtre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.18-35

Tabell 3-12: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Store Markevei nr.18-35 i 1900.

Adr.	Navn	Alder	Stand	Fam.stil.	Hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (kr)	Formue (kr)
Store Markevei 19	Bernhardine Sæthre	37	Ug	D	-	Bergen	Linsømforretning	800	-
Store Markevei 20	Karine Ivarsen	51	Ug	Vertinne		Strudshavn	Spiseforretning	1200	-
Store Markevei 20	Lina Johannesen	52	G	hm	3	Førde	Strykeforretning	-	-
Store Markevei 20	Marie Gabrielsen	51	E	hm	-	Bergen	Syforretning	500	-
Store Markevei 21	Elise Olsen	42	Ug	Hm	1	Bergen	Bundtmakerforretning	2500	-
Store Markevei 22	Mette Geelmuyden	70	Ug	Husbestyrrinne	-	Bergen	Holder leiebibliotek	-	-
Store Markevei 23	Johanne Sivertsen	32	Ug	D	-	Bergen	Broderiforretning	1800	5000
Store Markevei 25	Agnethe Olsen	61	Ug	Fl	-	Bergen	Kolonialhandlende	600	-
Store Markevei 25	Aldine Olsen	54	Ug	Fl	-	-	Kolonialhandlende	-	-
Store Markevei 27	Margrete Bølcko	55	E	Hm	1	Bergen	Paraplyfabrikk	2500	20 000
Store Markevei 28	Gudrun Gurvin	33	Ug	Hm	-	Sogndal	Pensjonatets eier	450	-
Store Markevei 30	Janicke Schrøder	45	Ug	Hm	-	Bergen	Handlende i kolonial	-	-
Store Markevei 32	Guro Selsvik	38	Ug	Hm	-	Jondalsogn	Kjolesømforretning	600	
Store Markevei 34	Nilda Olsen	35	Ug	Hm Datter Søskende	-	Bergen	Gullsmedforretning	-	-
Store Markevei 34	Olufine Olsen	32	Ug	D Søskende	-	Bergen	Gullsmedforretning	450	-
Store Markevei 34	Mathilde Dahl	30	E	D Søskende	-	Bergen	Gullsmedforretning	-	-
Store Markevei 34	Amalie Olsen	26	E	D Søskende	-	Bergen	Gullsmedforretning	450	-
Store Markevei 34	Erikka Olsen	24	E	D Søskende	-	Bergen	Gullsmedforretning	-	-
Store Markevei 35	Ellen Selmer	65	E	Hm	5	Bergen	Fotografisk forretning	-	-

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad og Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

Nærmere halvparten av de selvstendig næringsdrivende kvinnene holdt til i midtre del av Store Markevei. 12 av 19 kvinner var ugifte, seks kvinner var enker, og én kvinne var gift. Et knapt flertall var registrert som husmødre, etterfulgt av stillingen som datter.

Gjennomsnittsalderen på kvinnene var 44 år. 11 kvinner var oppført i ligningsprotokollen med skattbar inntekt og/eller formue. Hos kvinnene oppført med formue var spennet på henholdsvis 5000 til 20 000 kr. For kvinnene oppført med skattbar inntekt var spennet på 450

til 2500 kr. 14 av 19 kvinner var oppført med Bergen som fødested. Alle kvinnene hadde bergensk eller vestlandsk opphav. Det var en stor variasjon i yrkestitler, der en gjennomgående trend var at yrkene var knyttet til håndverksnæringen.

Fem kvinner eide forretninger som spesialiserte seg på sying, broderi, søm o.l. Bernhardine Sæthre ble født i 1863 i Bergen. Hun bodde i Store Markevei 19 sammen med sin mor, Marthe Sæthre. Ved folketellingen fra 1900 stod Bernhardine oppført som ugift, med en linsømforretning og 800 kr i skattbar inntekt.

Lina Bendiksdatter Johannesen var 52 år gammel og fra Førde i Sunnfjord. Johannesen var oppført som gift, men folketellingen fra 1900 hadde ikke registrert mannen, Peder Johannesen.³⁰³ Store Markevei 20 hadde vært bebodd av familien Johannesen siden 1869. Husholdet bestod også av hennes tre døtre, samt to tjenestepiker. I folketellingen fra 1900 var Johannesen oppført med strykeforretning, hvor hennes to eldste døtre også arbeidet.

Marthe Marie Gabrielsen ble født 3. september 1849 i Bergen. Gabrielsen var datter av skomakermester Conradus de Lange og Gurine Gabrielsen. Hun var bosatt i Store Markevei 20 og var oppført med syforretning.³⁰⁴ 51 år gammel hadde hun en skattbar inntekt på 500 kr.

Johanne Sivertsen var bosatt i Store Markevei 23. Sivertsen var 32 år og født i Bergen. Hun var skomakermesterdatter, men hennes mor ble tidlig enke. Selv eide hun en broderiforretning. Sivertsen stod oppført med en betydelig formue på 5000 kr og en skattbar inntekt på 1800 kr.

Guro Larsdatter Selsvik ble født 1. april 1862 i Jondal i Hardanger. Selsvik var gårdsbrukerdatter, men flyttet etter hvert til Bergen. I 1900 bodde hun på kvisten i tredje etasje av Store Markevei 36, sammen med syersken Margit Reksdal. Selsvik var ugift og drev en kjolesømforretning. Hun var registrert med skattbar inntekt på 600 kr.

---

³⁰³ Ved folketellingene av 1891 og 1910 står Peder Johannesen imidlertid opp som fastboende. Det er tenkelig at han har vært vekke ved registreringen, og er derfor ikke kommet med.

³⁰⁴ I borgerrullene for Bergen står det oppført en Berte Marie Gabrielsen som fikk utstedt handelsborgerskap 11. mai 1892. Dette er trolig samme person ettersom en senere folketelling fra 1912 opplyser om at Berte Marie Gabrielsen bodde i Store Markevei 20 dette året. Handelsborgerskapet ble imidlertid sagt opp 27. januar 1893. Digitalarkivet, «Berte Marie Gabrielsen» (borgere i Bergen) og «Berte Marie Gabrielsen» (Folketelling 1912).

Syv kvinner drev en annen form for håndverksnæring. Elise Olsen var huseier i Store Markevei 21, og eide både husets første og andre etasje. Huset lå plassert midt mellom Smørsalmenningen og Pundersmuget, cirka midt i Store Markevei. Olsen ble født i 1858 i Bergen. I 1900 bodde hun sammen med sin 13 år gamle datter. I tillegg til å være huseier, drev Olsen med skinn og pels i sin buntmakerforretning.

Margrete Bølcko ble født i Bergen 24. desember 1845. Bølcko var opprinnelig gift med paraplyfabrikant Carl Bølcko.³⁰⁵ Ved folketellingen fra Bergen i 1900 var Bølcko enke. Hun var bosatt i Store Markevei 27 sammen med sin 31 år gamle datter. Hun var på dette tidspunktet oppført med en paraplyfabrikk. Andre folketellinger opplyser om at dette ikke var en paraplyfabrikk, men en forretning som solgte paraplyer.³⁰⁶ Bølcko satt på en betydelig formue på 20 000 kr og en skattbar inntekt på 2500 kr. Dette plasserte henne på formue- og inntektstoppen blant de selvstendig næringsdrivende i Store Markevei.

De fem søstrene Nilda Olsen, Olufine Olsen, Amalie Olsen, Erikka Olsen og Mathilde Dahl var alle bosatt i Store Markevei 34. Huset var både et boligbygg og et forretningsbygg. Sammen jobbet de fem søstrene i en gullsmedforretning.³⁰⁷ Deres far var gullsmedmester Berent Martin Olsen. Han hadde lenge bodd sammen med dem i Store Markevei, men var ikke oppskrevet i 1900.³⁰⁸ I ligningsprotokollen stod han imidlertid oppført i nr.34 med en formue på 50 000 kr og skattbar inntekt på 12 000 kr. Hans rolle i driften er uklart. Søstrenes var født i Bergen og i alderen 24 til 35 år. Nilda Olsen var eneste kvinne oppført som husmor. Det kan tyde på at hun som eldste datter hadde en ledende posisjon i husholdet i forhold til hennes søsken. Hun var imidlertid ikke oppført i ligningsprotokollen, i motsetning til Amalie og Olufine Olsen. Begge disse hadde en skattbar inntekt på 450 kr. Blant de fem søstrene var de to eldste ugifte, mens de tre yngste var enker.

Det var tre kvinner som drev forretninger. Agnethe Christine Olsen var født 8. september 1839 i Bergen. 12. oktober 1869 fikk Olsen utstedt sitt borgerskap i handel.³⁰⁹ I 1900 bodde hun i Store Markevei 25 sammen med sin yngre, ugifte søster Aldine Olsen. 61 år gamle

---

³⁰⁵ Digitalarkivet, «Carl Bølcko».

³⁰⁶ Digitalarkivet, «Margrethe Bølcko» (valgmanntall 1904) og «Margrethe Bølcko» (folketelling 1910)

³⁰⁷ Det er trolig at gullsmedforretningen lå i samme bygg.

³⁰⁸ Man finner ham imidlertid i senere folketellinger. Om kvinnene var selvstendig næringsdrivende, ansatt hos deres far, eller en mellomting er det usikkerhet rundt i kildene.

³⁰⁹ Digitalarkivet, «Agnete Kristine Olsen».

Agnethe Olsen, som også var ugift, stod oppført som huseier og kolonialhandler.

Ligningsprotokollen opplyser om en skattbar inntekt på 600 kr. 54 år gamle Aldine drev også som kolonihandler, men var ikke oppført i ligningsprotokollen.

Janicke Schröder var 45 år og bosatt i bakbygningen i Store Markevei 30. Schröder var ugift og bodde alene. Folketellingen opplyser at hun ar handlende i en kolonialforretning i Bergen.

Mette Geelmuyden ble født i Bergen i 1830. Hun var bosatt i første etasje av Store Markevei 22. Her bodde hun med en jevnaldrende mannlig slektning. Geelmuyden hadde i perioden 1878 til 1890 borgerskap innen handel.³¹⁰ I folketellingen fra Bergen i 1900 stod Geelmuyden imidlertid oppført som eier av et leiebibliotek.

Store Markevei 28 huset Gudrun Gurvin som var 33 år gammel og fra Sogndal.

Folketellingen fra 1900 opplyser at Gurvin var eier av et pensjonat. Husholdet bestod ellers av fire tjenestepiker og 20 personer med sedvanlig bosted utenfor Bergen. Det er derfor naturlig å anta at pensjonatet også lå i samme hus. I ligningsprotokollen var Gurvin oppført med en skattbar inntekt på 450 kr.

Ellen Selmer: Portrett av Ellen Margrethe Selmer f. Rohde

---

³¹⁰ Digitalarkivet, «Mette Tønnes Geelmuyden».

Ellen Margrethe Selmer, med pikenavn Rohde, var født 25. september 1835 i Bergen. Ellen hadde vært gift med den kjente danske fotografen Marcus Selmer.³¹¹ Ved folketellingen i 1900 var Ellen blitt enke. Hun var da 65 år gammel, og stod som innehaver av Selmers fotografiske forretning i Bergen. Forretningen ble derimot drevet av hennes to sønner, Thorvald og Waldemar Selmer som var henholdsvis 25 og 36 år gammel.

Vestre del: Selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei nr.36-52

Tabell 3-13: Selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Store Markevei nr.36-52 i 1900.

Adr.	Navn	Alder	Stand	Fam.stil.	Hjemmeværende barn	Fødested	Yrke	Inntekt (kr)	Formue (kr)
Store Markevei 37	Olufine Kalland	43	G	Hm	5	Bergen	Moteforretning	-	-
Store Markevei 38	Gertrud Rabe	38	Ug	Hm Søskende D	-	Bergen	Musikkhandler	500	-
Store Markevei 38	Agnes Rabe	34	Ug	D Søskende	-	Bergen	Musikkhandler	500	-
Store Markevei 38	Hildur Rabe	30	Ug	D Søskende	-	Bergen	Musikkhandler	500	-
Store Markevei 38	Dagny Rabe	22	Ug	D Søskende	-	Bergen	Musikkhandler	500	-
Store Markevei 39	Anna Thomine Simonsen	43	Ug	Hm	-	Sveen sogn	Innehaver av Pensjonat	1500	-
Store Markevei 46	Katinka Nilsen	36	G	Hm	-	Larvik	Leketøy forretning	-	-
Store Markevei 46	Kristiane Nygaard	32	Ug	Hm	-	Laksevåg	Syforretning	-	-
Store Markevei 50	Bernhardine Tønning	57	E	Hm	3	Bergen	Forretningsdrivende	2000	4000
Store Markevei 50	Laura Tønning	25	Ug	Datter	-	Bergen	Forretningsdrivende	-	-
Store Markevei 50	Agnes Tønning	23	Ug	Datter	-	Bergen	Forretningsdrivende	-	-

Kilde: Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad og Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

28% av de selvstendig næringsdrivende kvinnene var bosatt i Store Markeveis vestre del. Syv av elleve kvinner var ugifte, to kvinner var gifte, mens én var enke. Halvparten av kvinnene var oppført som husmødre. Resten stod oppført som søstre og døtre. Gjennomsnittsalder hos kvinnene var 35 år, lavere enn de andre delene. Kun to kvinner hadde barn. Vestre del bestod av flere selvstendig næringsdrivende kvinner som hadde en familiær relasjon til hverandre, og som var en del av samme hushold. Rett over halvparten var oppført med inntekter, mens kun én kvinne hadde registrert formue.

³¹¹ Selmer er særlig kjent for sine portretter av Bergen på 1800-tallet. I 1880-årene arbeidet han som hoffotograf.

Ti av kvinnene drev en form for forretning. Olufine Kalland ble født 25. mars 1857 i Bergen. I folketellingen fra 1891 var Olufine registrert uten yrke, mens hennes mann, Andreas Olai Kalland, var oppført som handlende i en moteforretning.³¹² Olufine fikk utstedt sitt handelsborgerskap 12. november 1896. Dette var trolig for å arbeide som motehandler.³¹³ I 1900 stod hun selv oppført med en motehandel, mens Andreas stod oppført som eier av en jernvareforretning.³¹⁴ De var bosatt i Store Markevei 37, og sammen hadde de fem hjemmeværende barn i alderen 12-18 år. Det er sannsynlig å anta at den nå 43 år gamle Olufine overtok hennes manns forretning og at han selv startet en ny forretning. Ligningsprotokollen ga kun opplysninger om Andreas Kalland, med skattbar inntekt på 5000 kr og en formue på 1200 kr. *Kalland Moteforretning* stod imidlertid oppført med skattbar inntekt på 5000 kr og en formue på 1000 kr. Denne forretningen var derimot ikke knyttet opp mot én spesifikk person.

Søstrene Gertrud, Agnes, Hildur og Dagny Rabe drev en musikkhandel sammen. Kvinnene var alle bosatt i Store Markevei 38. De var ugifte og i alderen 22 til 38 år. Ingen av dem hadde barn. Kun Gertrud som var den eldste, var oppført som husmor. Alle søstrene var oppført med lik skattbar inntekt på 500 kr.

Katinka Nilsen ble født 12. mars 1864 i Larvik. Ved folketellingen i 1900 var hun bosatt i Store Markevei 46 sammen med sin mann, sjømannsemisær Simon Nilsen.³¹⁵ 36 år gamle Katinka drev på dette tiden en leketøysforretning. Hun var ikke oppført med inntekt eller formue.

Kristiane Nygaard var 32 år gammel og fra Laksevåg. Hun var også bosatt i Store Markevei 46. Nygaard var ugift og bodde sammen med en enslig losjerende mann. I 1900 stod hun oppført med en syforretning, men uten skattbar inntekt eller formue.

I Store Markevei 50 bodde 57 år gamle Bernhardine Tønning med sine tre døtre Agnes, Laura og Olefine, i alderen 15 til 25 år. Bernhardine var enke etter kjøpmann Vilhelm Martinesen Tønning.³¹⁶ Sammen med sine to eldste døtre, Agnes og Laura, stod Bernhardine oppført som

---

³¹² Digitalarkivet, «Andreas Olai Kalland».

³¹³ Digitalarkivet, «Olufine Christina Kalland».

³¹⁴ Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

³¹⁵ Ibid.

³¹⁶ Vilhelm hadde fått utstedt handelsborgerskap i 5.mai 1875. Digitalarkivet, «Vilhelm Martinesen Tønning».

forretningsdrivende. Kun Bernhardine var oppført i ligningsprotokollen, med 2000 i skattbar inntekt og 4000 i formue.

43 år gamle Anna Thomine Simonsen skiller seg ut ved å være den eneste kvinnen i vestlige del av Store Markevei som drev pensjonatvirksomhet. I 1900 stod hun oppført som husmor. Hun bodde i Store Markevei 39 sammen med fem tjenestepiker og 13 besøkende. Det er naturlig å anta at pensjonatet også var lokalisert i nr.39. Borgerrullene fra Bergen opplyser at en Anna Simonsen fikk utstedt borgerskap i handel 6. mai 1899.³¹⁷ Ettersom navnet var nokså vanlig er der imidlertid usikkert om dette var samme person.³¹⁸

3.4 Avsluttende refleksjoner

Kay argumenterte at storbyene la til rette for kvinnelig næringsdrift, ettersom den store befolkningsveksten på slutten av 1800-tallet førte til en større etterspørsel etter basisvarer.³¹⁹ Dette kan overføres til utviklingen man ser i Bergen ved århundreskiftet. Cirka tre av ti selvstendig næringsdrivende var kvinner i Strandgaten, opp mot cirka seks av ti i Store Markevei. Funnene fra Store Markevei viser at det var blant de bosatte i gaten var flere kvinner enn menn som var selvstendig næringsdrivende. Dette støtter opp under Larsens påstand om en iøynefallende tilstedeværelse av selvstendig næringsdrivende kvinner rundt århundreskiftet.³²⁰ Kontrastene var store mellom enkefrue Henrichsen og enkefrue Andersen i Strandgatens midtre del. Dette viser spennet blant de selvstendig næringsdrivende kvinnene i gaten.

Gjennomsnittlig alder for de selvstendig næringsdrivende kvinnene i Strandgaten og Store Markevei var i begge tilfeller 43 år, der den yngste var 22 og eldste 85 år. Larsen kommenterer at forretningskvinnene ikke var en aldersmessig homogen gruppe.³²¹ Aldersspennet i de to gatene var stort, men gjennomsnittet av kvinnene var middelaldrende, i 40-årene.

---

³¹⁷ Digitalarkivet, «Anna Simonsen».

³¹⁸ Borgerskapet ble sagt opp i desember 1900. Digitalarkivet, «Anna Simonsen».

³¹⁹ Kay, 2009.

³²⁰ Larsen, 2012: 127.

³²¹ Larsen, 2014: 159.

Sandvik og Larsen trekker fram ugifte og enker som selvstendige markedsaktører på slutten av 1800-tallet.³²² Larsen kommenterer at de fleste kvinner sa opp bevillingen sin i det de giftet seg, med noen unntak.³²³ Blant de selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten og Store Markevei var 36 kvinner ugifte, 24 var enker og 14 var gifte. Andelen gifte kvinner er markant opp mot den korte avstanden til loven av 1894 som ga dem juridisk tilgang til næringslivet på lik linje som menn.

Med en eksplosjon i folketallet på 1800-tallet opplevde man i tillegg en trengsel og en etterspørsel av ressurser.³²⁴ Forflytningsstrømmen ga et mangfold av fødebyer blant befolkningen i de norske byene. Dette kommer til uttrykk i den største forretningsgaten, Strandgaten. Gaten var i stor grad preget av en tilflyttet befolkning, som man så i selvstendig næringsdrivende kvinners fødeby. Gatens posisjon i bybilde kan ha vært utslagsgivende til at innflyttere har hatt et ønske om å slå seg ned.³²⁵ Store Markevei hadde imidlertid et flertall selvstendig næringsdrivende kvinner med Bergen som fødested.

Skillet mellom gatene vises også i næringsveier. Larsen trekker fram detaljhandel og annen tjenesteyting som hovedområdene for selvstendig næringsdrivende kvinner.³²⁶ Bosatt i Strandgaten i 1900 var eiere av spisesteder, pensjonat og en rekke handelsborgere. Dette var næringer som kjennetegner storbyutviklingen som fant sted på slutten av 1800-tallet. Ertresvaag kommenterer utviklingen fra 1900 og utover der antallet kvinner som var sysselsatt innen handel i Bergen steg markant.³²⁷ Til tross for at han dog plasserer flertallet i kategorien butikkekspeditører, har mine undersøkelser synliggjort mange selvstendig næringsdrivende kvinner. Store Markevei hadde også en rekke forretningsdrivende. I kontrast til Strandgaten så man imidlertid en større andel forretninger knyttet til ulike håndverk: sy, linsøm, behandling av edle metaller m.m.

Ifølge folketellingen fra 1900 hadde 15 enker, 11 gifte og to ugifte kvinner som drev selvstendig næringsdrift hjemmeværende barn i de to gatene. Antall hjemmeværende barn kan

---

³²² Sandvik, 2018: 135-136. Larsen, 2012: 130.

³²³ Larsen, 2012: 131.

³²⁴ Sandvik, 2018: 60.

³²⁵ Om velstående bergensborgere slo seg ned i andre deler av byen, eller ikke kunne konkurrere med innflytterne er uvisst.

³²⁶ Larsen, 2012: 128.

³²⁷ I 1875 hadde 400 kvinner vært sysselsatt innenfor denne kategorien. 25 år senere, i 1900, var tallet 1853. Ertresvaag, 1982: 470.

ha vært en motivasjon til næringsdrift.³²⁸ I Strandgaten var flertallet selvstendig næringsdrivende kvinner med hjemmeværende barn mellom 30-50 år, til tross for at spennet gikk fra 29-år gamle Synnøve Nilsen til 85-år gamle Marthe Dreyer. I Store Markevei var flertallet selvstendig næringsdrivende kvinner med hjemmeværende barn mellom 40-60 år.

Flertallet av kvinnene befant seg i lave inntekts- og formuegrupper. Lewis konkluderer med at selvstendig næringsdrivende kvinner sjeldent tok stor risiko. De små virksomhetene var likevel en livsviktig økonomisk ressurs for kvinnene og deres familier.³²⁹ Enkene skilte seg ut ved å ha høyeste inntekter og formue. Flertallet hadde overtatt næringsveien, og sannsynligvis formuen, av sin avdøde mann. I Strandgaten fant man at inntekter og formuenivå var størst i østre og midtre del av gaten, nærmest Torgallmenningen. I Store Markevei var inntekts- og formuenivå jevnere fordelt utover gaten. En innvending er at Store Markevei var betydelig kortere, og derfor tilsier gjennomgangen det samme som de to delene nevnt for Strandgaten.

---

³²⁸ Sparks, 2006: 57.

³²⁹ Lewis, 2002: 12.

Kapittel 4: Utviklingslinjer

4.1 Innledning

I dette kapittelet skal jeg drøfte de funnene som er gjort i analysekapittel 2 og 3. Kapittelet er bygget opp etter ulike kategorier som drøftes med et komparativt syn på de to gatene for både 1865 og 1900. Punkt som vil bli drøftet er: antall selvstendig næringsdrivende i gatene, alder, sivil status, sysselsetting, hjemmeværende barn, fødested, skattbar inntekt og formue.

Funnene vil settes opp mot lokal, nasjonal og internasjonal oversiktslitteratur. Dette skal bidra til å svare på problemstillingene: Hva var omfanget av selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten og Store Markevei i Bergen i 1865 og 1900? Hvem var disse kvinnene? Hvilke næringsvirksomheter drev de?

4.2 Antall selvstendig næringsdrivende i Strandgaten og Store Markevei

Gjennom 1800-tallet opplevde Norge en folkevekst ulik noen annen i norsk historie.³³⁰

Bergen opplevde en særlig økning i folketall etter 1850.³³¹ I 1865 bodde totalt 1860 personer i Strandgaten, av disse var 1367 personer 15 år eller eldre. Tabell 4-1 viser at 182 personer var næringsdrivende i gaten. Én av ti selvstendig næringsdrivende bosatt i Strandgaten var kvinner. I Store Markevei bodde 477 personer, der 381 var 15 år eller eldre. I Store Markevei var 58 personer selvstendig næringsdrivende. Av disse var én av fem selvstendig næringsdrivende kvinner.

Tabell 4-1: Selvstendig næringsdrivende av begge kjønn i 1865 og 1900 i Strandgaten og Store Markevei (i antall).

	1865		1900	
	Strandgaten	Store Markevei	Strandgaten	Store Markevei
Selvstendig næringsdrivende menn	164	46	90	28
Selvstendig næringsdrivende kvinner	18	12	36	39

Kilde: Folketeljning 1865 for 1301 Bergen og Folketeljning 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

Antall selvstendig næringsdrivende i de to gatene viser at kvinnelig næringsdrift ikke var et ukjent fenomen i 1865, men en etablert del av bybildet. Slik føler denne studien opp forskning

³³⁰ Sandvik, 2018: 60.

³³¹ Ertresvaag, 1982: 134.

etter Lewis, Sparks og Larsen.³³² Strandgaten var preget av byborgere, mens Store Markevei i større grad bestod av et håndverksborgerskap. Ligningsprotokollene viser høyere formuer hos beboerne i Strandgaten kontra Store Markevei. Næringene man drev kan være utslagsgivende. Det er tenkelig at kvinner hadde lettere tilgang til håndverksyrkene man vanligvis så i Store Markevei.

Tabell 4-1 indikerer en markant økning i antall selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i gatene, parallelt med en nedgang i tallene for menn, i tidsrommet 1865-1900. Fremveksten av forretningsgårder, som var separert fra hjemmet, kan være en forklaring på nedgangen i mannlige selvstendig næringsdrivende bosatt i gaten. Menn hadde større kapital og lånemuligheter enn kvinner. Slik hadde de flere muligheter til å opprette forretningsgårder som kun bestod av butikker. Det kan tenkes at kvinnene holdt fast med de gamle tradisjonene der de drev småskalabedrifter ut fra hjemmet. Menn investerte i større prosjekter og flyttet selv vekk til andre steder.³³³ Folketellingen fra 1900 viste at forretningsgårdene i stor grad ble eid av menn. Det er tenkelig at kvinnene ble boende i vanlige hus i gatene, og fortsatte å drive ut fra sitt eget hjem.

I 1900 bodde det 1195 personer i Strandgaten. Det totale antall beboere 15 år eller eldre var 859. Én av tre selvstendig næringsdrivende bosatt i Strandgaten var kvinner. 517 personer bodde i Store Markevei i 1900. Av dem var 367 personer 15 år eller eldre. I motsetning til Strandgaten huset imidlertid Store Markevei flere kvinnelige selvstendig næringsdrivende enn menn. For hver selvstendig næringsdrivende mann var det ca. 1,4 kvinnelige selvstendig næringsdrivende. Utviklingen viser at kvinner, i større grad enn tidligere, benyttet seg av handlingsrommet som var åpnet opp for dem.

Ingen selvstendig næringsdrivende kvinner fra 1865 gikk igjen i folketellingen i 1900. I flere tilfeller hadde kvinnene sagt opp borgerskapet sitt ved neste folketelling. Larsen kommenterer funn fra borgerruller i Kristiania der flere menn og kvinner leverte inn sine handelsbevillinger etter kort tid.³³⁴ Hun konkluderer med at de selvstendig næringsdrivende kvinnene og mennene, «ikke bestod av en fast og veldefinert gruppe mennesker.»³³⁵ Sparks studie av

---

³³² Lewis, 2002. Sparks, 2006. Larsen, 2012.

³³³ Fra slutten av 1800-tallet skulle bl.a. skulle Kalfaret huse Bergens overklasse.

³³⁴ Larsen, 2012: 131.

³³⁵ Ibid.

selvstendig næringsdrivende kvinner i San Francisco bekrefter denne trenden. Sparks fant at så fort et tryggere yrke var tilgjengelig, valgte kvinnene bort selvstendig næringsdrift.³³⁶ Man kan trekke samme konklusjon fra undersøkelsene av Strandgaten og Store Markevei.

4.3 Selvstendig næringsdrivende kvinners sivile status i 1865 og 1900

Tilgangen til næringsretter var regulert av en rekke lover.³³⁷ Sandvik skriver at i de få tilfeller kvinner deltok som markedsaktører, var det hovedsakelig ugifte og enker.³³⁸ Tabell 4-2 viser at flertallet selvstendig næringsdrivende kvinnene i 1865 var enten ugifte eller enker. Dette mønsteret ser man også i andre norske byer på samme tidspunkt.³³⁹ Larsen beskriver overgangen til et bysamfunn med et flertall kvinner.³⁴⁰ Hun peker på at «veksten i antall forretningskvinner fant sted i en tid da nettopp utsiktene for giftemål for kvinner var dalende.»³⁴¹ Det poengteres imidlertid at gruppen selvstendig næringsdrivende også bestod av andre grupper enn kun de ugifte.

Tabell 4-2: Sivil status for selvstendig næringsdrivende kvinner i 1865 og 1900 i Strandgaten og Store Markevei. I antall.

Sivil status	1865		1900	
	Strandgaten	Store Markevei	Strandgaten	Store Markevei
Ugift	13	7	12	24
Gift	-	-	11	3
Enke	5	5	12	12
Skilte	-	-	1	-
Totalt	18	12	36	39

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen og Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

I 1865 var et flertall av de selvstendig næringsdrivende kvinnene i de to gatene ugifte. Forskjellene var imidlertid små i Store Markevei, der man så syv ugifte og fem enker. I Strandgaten var forskjellene større der tretten var ugifte, mens fem var enker. Funnene samsvarer ikke med Mordts funn i Christiania i 1800, der hun konkluderte at ugifte selvstendig næringsdrivende kvinner var i mindretall. Dette grunnet dårligere økonomisk utgangspunkt enn enker.³⁴² Sparks argumenterer lignende for perioden 1850-1920 når hun skriver at ugifte kvinner i liten grad var villig til å ta sjanser som selvstendig

³³⁶ Sparks, 2006: 57.

³³⁷ Se 1.4.3.

³³⁸ Sandvik, 2018: 135-136.

³³⁹ Larsen, 2012: 130.

³⁴⁰ Larsen, 2014.

³⁴¹ Larsen, 2014: 149.

³⁴² Mordt, 1993: 42.

næringsdrivende.³⁴³ Det høye tallet ugifte selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten og Store Markevei er derfor påfallende. Sparks kommenterer likevel at ugifte kvinner aktivt søkte mot selvstendig næringsdrivende virksomheter.³⁴⁴ Hun argumenterer for at byens næringslivskvinner analyserte bybildet og så mulighetene på bakgrunn av San Franciscos økende industri. Slik mener hun at kvinnene hadde en kapitalistisk forståelse av markedet, og ikke en tilfeldig inngang via ekteskapet.³⁴⁵ «[F]or female business owners, the intangible rewards of small-business proprietorship drew only certain women – those never-married women not legally bound to the care of home, husband and children.»³⁴⁶ Ugifte kvinners selvstendighet brukes som et argument for selvstendig næringsdrift. Slik kunne kvinner fri seg økonomisk fra mannen. Ifølge Sparks var dette dog et valg for ytterst få ugifte kvinner.³⁴⁷

I 1865 var 33% av de selvstendig næringsdrivende kvinnene bosatt i de to gatene, enker. I Mordts undersøkelse av kvinner som fikk næringsbevilling i Christiania i 1800, var nærmere 70% enker.³⁴⁸ En forklaring på det lave antallet enker i de to gatene i Bergen i 1865 kan være høy gjengifting blant dem som arvet næringer fra sine avdøde ektemenn. En annen forklaring kan være at enkene sa opp borgerskapet eller ga det videre til yngre sønner eller svigersønner.³⁴⁹ Bjørkum kom fram til at kvinner på tidlig 1800-tall som ble enke i ung alder, var mer sannsynlig å gjengiftes.³⁵⁰ Da gikk som regel driften av næringen direkte til den nye mannen.³⁵¹ Bjørkums forskning viser imidlertid at av et utvalg på 40 bergenske enker valgte kun 13 gjengifting. «Flesteparten av enkene valgte (...) å drive næringsvirksomhet fra ett til flere år i enkestandsperioden.»³⁵² Flertallet som ble forble enker var mellom 41-50.³⁵³ Sparks argumenterer for at enker og skilte, i større grad enn ugifte kvinner, aksepterte risikoen som fulgte en selvstendig næringsdrift, ettersom de hadde få andre muligheter.³⁵⁴ Det er derfor interessant at enkene ikke var dominerende blant de selvstendig næringsdrivende kvinnene i Strandgaten og Store Markevei.

---

³⁴³ Sparks, 2006: 57.

³⁴⁴ Sparks, 2006.

³⁴⁵ Sparks, 2006: 31. Sparks studie begynner imidlertid noe tidligere, i 1850, og varer til 1920.

³⁴⁶ Sparks poengterer at dette særlig var gjeldende for kvinner i San Francisco etter gullrushet var over. Sparks, 2006: 62.

³⁴⁷ Sparks, 2006: 63.

³⁴⁸ Mordt, 1993: 95.

³⁴⁹ Dette åpner for videre forskning.

³⁵⁰ Bjørkum, 2014: 47.

³⁵¹ Dette bygger opp under forskning på enker i førindustriell tid, gjort av Johansen (2004), og Bull (1986).

³⁵² Bjørkum, 2014: 109.

³⁵³ Dog er Bjørkums studie fra slutten av 1700-tallet til ca.1830. Bjørkum, 2014: 47.

³⁵⁴ Sparks, 2006: 57. Dette diskuteres videre under skattbar inntekt og formue.

Ingen gifte kvinner var oppført som selvstendig næringsdrivende i de to gatene i 1865. Dette kan ha skyldtes den strenge lovgivningen som regulerte gifte kvinners tilgang til næringslivet. En annen mulig forklaring er at det har skjedd en underrapportering av gifte kvinner. Dette kan komme av samtidens holdninger til gifte kvinners sysselsetting. Det er naturlig å anta at kvinner som deltok i familiens næringsdrift på lik linje som sin mannen, ikke ble kreditert med samme yrkestittel.

I 1900 hadde kvinner og menn likt juridisk tilgang til næringsvirksomheter. Sivil status var ikke lenger et hinder for næringsdeltakelse. Ugifte, gifte og skilte kvinner og enker kunne alle drive borgerlige næringer. Flere sivile statuser var derfor representert i oversikten over selvstendig næringsdrivende kvinner i 1900 enn 35 år tidligere. Et flertall av de selvstendig næringsdrivende kvinnene var fortsatt ugifte. Antallet ugifte selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten holdt seg stabilt fra 1865 til 1900. Tallene for Store Markevei viste imidlertid mer enn en tredobling av ugifte selvstendig næringsdrivende kvinner fra 1865 til 1900. En mulig forklaring er at man så et større antall familiemedlemmer som næringsdrivende, i samme hus.³⁵⁵ Dette kan ha bydd på en større trygghet for de ugifte kvinnene, ettersom Sparks argumenterte for at det økonomiske ansvaret var et usikkerhetsmoment for kvinnene.³⁵⁶ Undersøkelsen viser at disse kvinnene i større grad enn tidligere antatt, tok risiken med å drive selvstendig næringsdrift i Bergen.

Strandgaten hadde nesten fire ganger så høyt antall gifte selvstendig næringsdrivende kvinner som i Store Markevei i 1900. Store Markevei hadde kun tre gifte kvinner registrert opp mot Strandgatens elleve. Det må poengteres at syv av elleve gifte kvinner i Strandgaten bodde i vestre del. Ser man bort fra denne delen var andelen nokså lik. Vestre del, nærmest Nordnes, var arbeiderstrøk. Det kan tenkes at de gifte kvinnene bosatt i vestre del av Strandgaten måtte drive en næringsvirksomhet, dersom mannen ikke tjente nok. Gjennomgangen viste imidlertid at seks av de syv mennene jobbet med handel eller hadde et borgerskap. Sparks påpeker at kvinner med familie hadde vansker for å finne seg arbeid hos andre. Larsen har gjort lignende observasjoner for Kristiania.³⁵⁷ Slik ble selvstendig næringsdrivelse et klart alternativ.³⁵⁸

---

³⁵⁵ Se Olsen-søstrene i midtre del og Rabe-søstrene i vestre del av Store Markevei.

³⁵⁶ Sparks, 2006: 57.

³⁵⁷ Larsen, 2014: 151.

³⁵⁸ Sparks, 2006: 67.

Det var 12 selvstendig næringsdrivende enker i hver av de to gatene. I Strandgaten var dette en markant økning, og tallet var nå likt antall ugifte. For Store Markevei var ikke tallet like oppsiktsvekkende ettersom en hadde sett mer enn en tredobling av antall ugifte selvstendig næringsdrivende kvinner på 35 år.³⁵⁹

4.4 De selvstendig næringsdrivende kvinnenes alder

Larsen kommenterer at aldersspennet blant de selvstendig næringsdrivende kvinnene kunne variere stort.³⁶⁰ Med en stor og ung befolkning er det ikke unaturlig å anta at disse var representert i statistikken. Tabell 4-3 viser at flertallet selvstendig næringsdrivende kvinner i 1865 var i aldersgruppen 30-40, 40-50 og 50-60 år. Kun to kvinner var i alderen 20-30 år. Fire kvinner var over 60 år. Kvinnene var fordelt relativt likt i alderskategoriene i begge gatene. Store Markevei hadde imidlertid ingen kvinner over 60 år. Gjennomsnittsalder for selvstendig næringsdrivende kvinner i de to gatene var 45 år.

Tabell 4-3: Alder hos de selvstendig næringsdrivende kvinnene i 1865 og 1900 i Strandgaten og Store Markevei. (I antall).

Aldersgrupper	1865		1900	
	Strandgaten	Store Markevei	Strandgaten	Store Markevei
20-30	1	1	7	7
30-40	4	4	12	11
40-50	5	4	8	7
50-60	4	3	4	9
60-70	2	-	3	3
70-80	2	-	1	2
80-90	-	-	1	-

Kilde: Folketeljning 1865 for 1301 Bergen og Folketeljning 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

I 1900 var flertallet i aldersgruppen 30-40 år, fulgt opp av 20-30, 40-50 og 50-60 år. Utviklingen viser en liten endring i alder hos de selvstendig næringsdrivende kvinnene. I Store Markevei økte antallet selvstendig næringsdrivende kvinner i alderen 50-60 år. Denne ser man imidlertid ikke i Strandgaten. De selvstendig næringsdrivende kvinnene var noe yngre enn de hadde vært 35 år tidligere, med en gjennomsnittsalder på 43 år. Forskjellene var

³⁵⁹ Det er viktig å nevne at det, i 1900, var blitt relativt vanlig å tegne livsforsikring. Dette gjaldt hovedsakelig for bedrestilte menneske r. På den måten stod ikke kvinnene på bar bakke dersom mannen døde. Det er tenkelig at dette kan ha redusert et rent økonomisk motiv for gjengifting.

³⁶⁰ Larsen, 2014: 151.

imidlertid små. Lovendringen av 1866 som senket aldersgrensen for selvstendig næringsdrift kan forklare utviklingen. Det er tenkelig at en yngre gruppe selvstendig næringsdrivende kvinner var en del av en historisk utvikling der kvinnene etter hvert stod fram som individer: friere stilt fra sin egen familie, drev kvinnene selvstendig i kraft av seg selv. Dette sees blant annet i at et økt antall gifte kvinner registrert som selvstendig næringsdrivende.

4.5 Selvstendig næringsdrivende kvinnene med hjemmeværende barn

Sparks trekker fram familiesituasjon som en viktig faktor for kvinnelig selvstendig næringsdrift, og ser særlig på gifte, skilte og enker.³⁶¹ Ved å se på en kombinasjon av alder, sivil status og hjemmeværende barn hos de selvstendig næringsdrivende kvinnene kan man gjøre seg noen tanker om hvilke grupper kvinner dette var og nødvendigheten av næringsveien. Var dette kvinner som arbeidet for å understøtte seg selv og barna? Hvilke alder og sivile statuser fant man blant kvinnene med hjemmeværende barn? Tabell 4-4 viser at samtlige selvstendig næringsdrivende kvinner med hjemmeværende barn i 1865 var enker. Aldersmessig var flertallet over 50 år. De resterende tre kvinnene var i aldersgruppen 30-40 år.

Tabell 4-4: Selvstendig næringsdrivende kvinnene med hjemmeværende barn, etter aldersklasse og sivil status i 1865 og 1900 i Strandgaten og Store Markevei. I antall.

Alder	Siv.status			1865		Siv.status			1900	
	Ugift	Gift	Enke	Strandgaten	Store Markevei	Ugift	Gift	Enke	Strandgaten	Store Markevei
20-30							3		3	
30-40			2	1	1		4	2	6	
40-50						1	2	6	5	4
50-60			5	2	3	1	1	3	3	3
60-70							1	2	2	1
70-80			1	1				1	1	
80-90								1	1	

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen og Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

Ved folketellingen i 1900 fant man hjemmeværende barn blant selvstendig næringsdrivende kvinner registrert som ugifte, gifte, enker og skilte. Flertallet var enker, etterfulgt av gifte

³⁶¹ Sparks, 2006: 57,

kvinner. To kvinnene var ugifte. For en av de to kvinnene var barnet en pleiedatter, som var akseptert. De to kvinnene var mellom 40 og 60 år.

Tabell 4-4 viser at flertallet av selvstendig næringsdrivende gifte kvinner med hjemmeværende barn også var relativt unge, under 40 år. Gifte kvinner i ekteskap der mannen hadde liten eller ingen inntekt måtte ofte bidra i økonomien. Dette gjaldt særlig for kvinner fra arbeiderklassen. Datidens kjønnsrollemønster tilsa at gifte kvinner av høyere rang skulle være hjemme med barna. Det er tenkelig at næringsdrift i større grad var en nødvendighet for unge kvinner med barn.³⁶² På den andre siden kunne kvinner i slutten av trettiårene ha barn som selv var i slutten av tenårene og kunne være i tjeneste andre steder. For kvinner med hjemmeværende barn kunne selvstendig næringsdrift være avgjørende.³⁶³ Dette ved at de tilbydde en sjelden mulighet for kombinerings av hjemlige ansvarsoppgaver, med sysselsetting utenfor hjemmet. Hos enkene med hjemmeværende barn var flertallet mellom 40 og 60 år, og den eldste mellom 80-90 år. Barna var da trolig i en posisjon der de kunne forsørge seg selv.³⁶⁴ En ser også en forskjell i antall kvinner registret med hjemmeværende barn gatene imellom. Strandgaten hadde 21 kvinner, mot åtte i Store Markevei. I sistnevnte gate var samtlige kvinner med hjemmeværende barn over 40 år.

4.6 De selvstendig næringsdrivende kvinnenes fødested

I 1865 var 70% av Bergens befolkning født i Bergen, ved århundreskiftet var antallet 57%.³⁶⁵ Den sterke innflyttingen etter 1850 førte til et mangfold av fødesteder. Ertresvaag poengterer at flesteparten av innflytterne til Bergen var fra bygdene på Vestlandet.³⁶⁶ Ved inngangen til 1900 var antall beboere i Bergen med utenlandsk fødeby ca.2%.³⁶⁷ Ved å se på fødested hos de selvstendig næringsdrivende kvinnene over tid kan man se tendenser der folk flyttet til byen for å drive næringer.

Fra tidlig 1800 og fram til 1860-tallet hadde flertallet nye borgere i Bergen vært født i byen.³⁶⁸ I 1865 var 25 av 30 selvstendig næringsdrivende kvinner i de to gatene født i Bergen.

---

³⁶² Dette diskuteres videre i 4.8.

³⁶³ Sparks, 2006: 67.

³⁶⁴ Johansen, 1963: 187-190.

³⁶⁵ Ertresvaag, 1982: 138.

³⁶⁶ Ibid.

³⁶⁷ Ertresvaag, 1982: 465.

³⁶⁸ Ertresvaag, 1982: 141.

Kun tre selvstendig næringsdrivende kvinner var fra andre byer, og to andre var fra andre deler av Vestlandet. Det var ingen kvinner fra utlandet som drev næringer i de to gatene. Sett opp mot Bergens øvrige befolkning hadde de selvstendig næringsdrivende kvinnene i større grad fødested i Bergen i 1865.

Tabell 4-5: Selvstendig næringsdrivende kvinnene etter fødested i 1865 og 1900 i Strandgaten og Store Markevei. I antall.

Fødested	1865		1900	
	Strandgaten	Store Markevei	Strandgaten	Store Markevei
Bergen	16	9	10	26
Vestlandet	1	1	12	5
Andre byer/bygder	1	2	12	6
Utlandet	-	-	2	1
Ukjent	-	-	-	1

Kilde: Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen og Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

I 1900 så man et tydeligere skille mellom de to gatene. I Strandgaten var et flertall av de kvinnelige selvstendig næringsdrivende kvinnene innflyttere. Lignende tendenser så man i San Francisco der flertallet selvstendig næringsdrivende kvinner var immigranter.³⁶⁹ I likhet med kvinnene som dro til San Francisco, så innflytterne nye muligheter i Bergen. Kvinnene kom til Bergen fra andre deler av Vestlandet, men også fra andre byer og bygder. I to tilfeller var kvinnene fra utlandet. Man kan se en endring til at et mindretall av kvinnene hadde fødested i Bergen. Dette viser at Strandgaten var preget av en tilflytning av personer utenfra. Gaten ble et samlingssted hvor man fikk impulser utenfra. Sett opp mot byens øvrige befolkning hadde de selvstendig næringsdrivende kvinnene et større mangfold blant fødestedene deres.

I Store Markevei var et klart flertall født i Bergen. Gaten hadde i større grad enn Strandgaten beholdt sitt bergenske preg. Med sitt håndverkspreg var gaten flittigere besøkt av alminnelige bergensere. Man fant likevel eksempler på innflyttere fra Vestlandet, andre byer og bygder, samt én med fødested i utlandet. Skillet mellom de to gatene var likevel markant.

³⁶⁹ Sparks, 2006: 48. Dette er ikke like overraskende tatt i betraktning landets historie med høy tilflytning. Særlig var gullrushet på 1800-tallet en motivasjon for menn og kvinner som ønsket å utnytte mulighetene i San Francisco.

4.7 Næringsvei for de selvstendig næringsdrivende kvinnene

I andre halvdel av 1800-tallet fikk kvinner i større grad enn tidligere tilgang til næringslivet. Larsen skriver at selvstendig næringsdrivende kvinnene ofte siktet seg inn på næringer spesifisert mot andre kvinner.³⁷⁰ Sparks trekker fram handel med klær, vaskeri, overnatting, skjønnhet og detaljhandel som de vanligste næringsvirksomhetene for kvinner i San Francisco.³⁷¹ I 1865 var Strandgatens selvstendig næringsdrivende kvinners sysselsetting preget av handel. Folketellingenes vage nedtegnelser gjør det vanskelig å spesifisere næringen i detaljer. To kvinner drev handel i kategorien «annet», mens to andre kvinner drev losjivirksomheter av ulike slag. Den femte kvinnen drev handel innen håndverk.

Tabell 4-6: Yrker hos de selvstendig næringsdrivende kvinnene i 1865 og 1900 i Strandgaten og Store Markevei. I antall.

	1865		1900	
	Strandgaten	Store Markevei	Strandgaten	Store Markevei
Handel med ferdige klær ³⁷²	-	2	3	7
Handel knyttet til håndarbeid ³⁷³	1	3	2	13
Handel med mat og drikke ³⁷⁴	-	1	5	4
Handel annet	2	-	6	8
Handel uspesifisert	13	5	10	3
Hotell/losji/pensjonat ³⁷⁵	2	-	8	2
Annet	-	1	2	2

Kilde: Folketeljing 1865 for 1301 Bergen og Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

I Store Markevei var de selvstendig næringsdrivende kvinnenes sysselsetting i større grad spesifisert i folketellingen i 1865 enn de var i Strandgaten. Mens fem kvinner drev uspesifisert handel, drev tre kvinnes spesifikt innen håndverk, to innen salg av klær og én drev næring i kategorien «annet». Også her drev flertallet med handel. Larsen forklarer næringsvalgene i: (1) restriksjonene av handelsloven fra 1842, (2) mindre lånemuligheter for kvinner, og (3) begrensede kunnskaper om forretningsdrift i forhold til mange menn. Dette på grunn av at handelsutdanningen var forbeholdt menn.³⁷⁶

³⁷⁰ Larsen, 2014: 155.

³⁷¹ Sparks, 2006: 31. Larsen (2014) peker på lignende yrker, og kobler dem til ulike samfunnslag: syng, vask, stryking, kurvkoner og lignende hørte til arbeiderklassens kvinner. For kvinner fra høyere klasse var hotell- og pensjonatvirksomhet, broderi, drift av privatskoler o.l. viktige næringer.

³⁷² Inkludert i kategorien var også sko, hatter og luer.

³⁷³ Inkludert i kategorien er sy- og broderiforretninger.

³⁷⁴ Gjaldt både kjøp av kolonialvarer, samt spisesteder.

³⁷⁵ I to i tilfeller i 1900 ble kvinner som både drev spise- og losjiforretning kun medregnet i kategorien for sistnevnte.

³⁷⁶ Larsen, 2014.

Ettersom folketellingene ble mer detaljert fram mot 1900-tallet, er det lettere å se nyanser i næringsdriften. Larsen kommenterer en tendens der de kvinnelige næringene ble mer spesialisert opp mot århundreskiftet. Den samme utviklingen er å se i Strandgaten og Store Markevei. Ingeborg Christine Johannessen drev en hatt- og hueforretning, mens Benedikte Hansen drev først en papirhandel, for så å gå over til å selge tobakk. Margrete Bølcko drev en paraplyforretning.³⁷⁷ Ifølge Sparks kom spesialiseringen som et resultat av de selvstendig næringsdrivende kvinnenenes markedsforståelse.³⁷⁸

I 1900 var handel fortsatt den vanligste næringsveien for selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten og Store Markevei. Tabell 4-6 viser i tillegg en markant økning i antall kvinnelig næringsdrivende innen hotell- og losjivirksomhet. Økningen var størst i Strandgaten.³⁷⁹ Tendensen så man også internasjonalt, der bl.a. Sparks trekker fram overnattingsvirksom som den vanligste næringsdriften for kvinner i San Francisco mellom 1850-1920.³⁸⁰ Det er tenkelig at Bergens selvstendig næringsdrivende kvinner merket en økende etterspørsel etter overnattingssteder fram mot århundreskiftet, og utnyttet denne muligheten.³⁸¹

Detaljhandel som kjennetegnet mange av næringene drevet av kvinner, var handel i småskala. Dette kunne variere fra salg av tobakk til smykker og ringer.³⁸² Larsen poengterer at detaljhandel kunne drives av kvinner uavhengig klasse.³⁸³ Vanligst i Strandgaten var handel med mat og drikke, der tabellen viste fem kvinner.³⁸⁴ Funnene fra Store Markevei viste sitt håndverkspreg også var å se i de selvstendig næringsdrivende kvinnenenes yrkesvalg der tretten drev handel knyttet til håndarbeid. Syv kvinner drev handel med klær. Totalt var tretten kvinner oppsatt med uspesifisert handel i de to gatene. En tydeligere nedtegnelse ville bidratt til å identifisere klarere tendenser.

---

³⁷⁷ Folketeljing 1900 for 1301 Bergen kjøpstad.

³⁷⁸ Sparks, 2006. Larsen, 2014.

³⁷⁹ Dette kan kobles til internasjonaliseringen av Bergen, og Strandgatens posisjon og plassering.

³⁸⁰ Sparks, 2006: 31.

³⁸¹ En gryende turisme kan ha vært en medvirkende faktor.

³⁸² Sparks, 2006: 40.

³⁸³ Larsen, 2014: 151.

³⁸⁴ Kategorien kombinerer spisesteder, brennevinsutsalg og kolonialhandel.

Valg av næringer knyttet til overnatting, mat og drikke, håndverk og klær var vanlig for kvinner ettersom slike oppgaver ikke stod langt fra oppgavene de hadde som husmor.³⁸⁵ Sparks argumenterer for at kvinnene så sine egne ferdigheter opp mot det handlingsrommet som hadde åpnet seg for dem – kvinnene gikk der mulighetene var.³⁸⁶ Slik tok kvinnene opp næringer som kunne kombineres med egne ansvarsområder i hjemmet.³⁸⁷

Sivil status sett opp mot næringsvirksomhet viser at særlig enker drev næringer man vanligvis forbinder med menn i dette tidsrommet. Dette kan forklares ved at enkene i mange tilfeller overtok næringen etter sin avdøde mann. Denne tendensen så man også utenfor Norges grenser.³⁸⁸ Blant de næringsdrivende enkene var det derfor et større mangfold i næringsbeskrivelsene i forhold til de ugifte og gifte kvinnene. Sparks poengterer at kvinnene ofte hadde hatt en sentral rolle i næringen før ektemannens død. På denne måten ble driftsovertagelsen sømløs.³⁸⁹ For andre enker ble det å være selvstendig næringsdrivende en måte å opprettholde velstandsnivået, eller en overlevelsesstrategi.

4.8 Skattbar inntekt og formue for de selvstendig næringsdrivende kvinnene

Sparks understreker at de selvstendig næringsdrivende kvinnene ikke hadde samme mål som mennene som søkte lykken i San Francisco. Likevel kunne en finne forretningskvinnene i de rikeste strøkene i byen. Mens menn søkte den amerikanske drømmen, handlet det for kvinner om å være selvstendig og forsørge seg selv og eventuelle barn.³⁹⁰ Dette argumenterer for at kvinner ikke hadde de høyeste inntektene. Ligningsprotokollen fra 1866 viste at ni selvstendig næringsdrivende kvinner var oppført med skattbar inntekt i Strandgaten. Blant disse var syv personer ugifte og to enker.

Flertallet kvinner med registrert skattbar inntekt i Strandgaten i 1866 tjente under 2000 spd. Enkefrue Simonsen drev en brennevinshandel og hadde høyest registrert inntekten med 8000 spd. Ti kvinner var registrert med formue i Strandgaten i 1866. Av disse var syv ugifte og tre enker.³⁹¹ Flertallet av kvinnene hadde lav formue. Syv av ti hadde formue mellom 100 og 1000 spd. Den høyeste formuen fant man hos handlende Josephine Katarine Wiig. Hun var 34

---

³⁸⁵ Sparks, 2006: 41.

³⁸⁶ Sparks, 2006: 42-43.

³⁸⁷ Sparks, 2006: 55.

³⁸⁸ Sparks, 2006: 68.

³⁸⁹ Sparks, 2006: 69.

³⁹⁰ Sparks, 2006: 57.

³⁹¹ Det er ikke gitt at dette var de samme kvinnene registrert med skattbar inntekt.

år gammel og ugift, og hadde en formue på 6000 spd. Kvinner med høyest inntekt og formue var særlig bosatt i østre og midtre del av Strandgaten.

Tabell 4-7: Skattbar inntekt og formue for selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten i 1865, etter sivil status.

Skattbar inntekt (spd)	Siv.status			Formue (spd)	Siv.status		
	Ugift	Gift	Enke		Ugift	Gift	Enke
100-500	4	-	1	100-500	5	-	1
501- 1000	1	-	-	501- 1000	-	-	1
1001-2000	2	-	-	1001-2000	-	-	-
2001-5000	-	-	-	2001-5000	1	-	1
Over 5000	-	-	1	Over 5000	1	-	-
Ikke registrert	6	-	3	Ikke registrert	6	-	2

Kilde: Lignings Forretning for Byskatt i 1866.

Tabell 4-8 viser at ni av tolv selvstendig næringsdrivende kvinner var registrert med skattbar inntekt i Store Markevei i 1866. Blant disse var seks ugifte og tre enker. Flertallet var i inntektsgruppen 100-500 spd uavhengig sivil status.

Tabell 4-8: Skattbar inntekt og formue for selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei i 1865, etter sivil status.

Skattbar inntekt (spd)	Siv.status			Formue (spd)	Siv.status		
	Ugift	Gift	Enke		Ugift	Gift	Enke
100-500	5	-	2	100-500	-	-	-
501- 1000	1	-	-	501- 1000	-	-	-
1001-2000	-	-	1	1001-2000	-	-	-
2001-5000	-	-	-	2001-5000	1	-	-
Over 5000	-	-	-	Over 5000	-	-	1
Ikke registrert	1	-	2	Ikke registrert	6	-	2

Kilde: Lignings Forretning for Byskatt i 1866.

Én ugift kvinne hadde inntekt mellom 501-1000. spd, mens én enke hadde inntekt mellom 1001-2000 spd. Kvinnene bodde spredt utover hele gaten. Høyest inntekt fant man hos enkefrue Anna Geelmuyden med 1400 spd. Hun drev Enkefrue Geelmuydens Forlag. Det hadde hun arvet sammen med et adresseprivilegium av sin avdøde ektemann.

Kun to av tolv selvstendig næringsdrivende kvinner var registrert med formue. Av disse var én kvinne enke og én ugift. Høyest formue hadde enkefrue Geelmuyden med 20 000 spd. Totalt var åtte kvinner i Store Markevei uten registrert formue.

I både Strandgaten og Store Markevei var det enkene som hadde høyest inntekter. I begge gatene var kvinner hovedsakelig registrert i de lave inntektsklassene. Det er naturlig å anta at enker hadde høyere formue fordi mange arvet næringsdriften. Dette blir til dels bekreftet ved at en finner betydelige formuer registrert. Likevel viser ligningsprotokollen flere ugifte kvinner med høy formue. Majoriteten av kvinnene registrert hadde imidlertid en formue på under 1000 spd.

Tabell 4-9 viste at 11 av Strandgatens 36 selvstendig næringsdrivende kvinner var oppført med skattbar inntekt i 1901. Flertallet av kvinnene registrert var i inntektsklassen 501 til 1000 kr. Enkene skilte seg ut ved å ha de høyeste inntektene. Dette var gjerne kvinner som hadde overtatt næringen etter sin mann.

Tabell 4-9: Skattbar inntekt og formue for selvstendig næringsdrivende kvinner i Strandgaten i 1901, etter sivil status.

Skattbar inntekt (kr)	Siv.status				Formue (kr)	Siv.status			
	Ugift	Gift	Enke	Skilt		Ugift	Gift	Enke	Skilt
100-500	-	-	-	-	100-500	-	-	-	-
501- 1000	5	1	-	-	501- 1000	-	-	-	-
1001-2000	1	-	1	-	1001-2000	-	-	-	-
2001-5000	-	-	2	-	2001-5000	1	-	-	-
Over 5000	-	-	1	-	Over 5000	-	-	3	-
Ikke registrert	6	9	8	1	Ikke registrert	11	11	9	1

Kilde: Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

Enkene hadde høyest formue. Tilsvarende oversikten over skattbar inntekt, var dette kvinner som hadde overtatt næringen etter sin mann. Samtlige hadde formue på 10 000 kr. eller høyere. Kun én ugift kvinne var registrert med formue. Samtlige kvinner med registrert formue var bosatt i østre eller midtre del av Strandgaten.

I Store Markevei var 21 av 39 selvstendig næringsdrivende kvinner oppført med skattbar inntekt. Tabell 4-10 viser at flertallet kvinner hadde inntekt på under 2000 kr. Dette var uavhengig av sivil status. Tre kvinner hadde inntekt mellom 2001 og 5000 kr. 18 kvinner var ikke registrert med hverken inntekt eller formue.

Tabell 4-10: Skattbar inntekt og formue for selvstendig næringsdrivende kvinner i Store Markevei i 1901, etter sivil status.

Skattbar inntekt (kr)	Siv.status				Formue (kr)	Siv.status			
	Ugift	Gift	Enke	Skilt		Ugift	Gift	Enke	Skilt
100-500	6	-	2	-	100-500	-	-	-	-
501- 1000	4	-	1	-	501- 1000	-	-	-	-
1001-2000	4	-	1	-	1001-2000	-	-	-	-
2001-5000	1	-	2	-	2001-5000	1	-	1	-
Over 5000	-	-	-	-	Over 5000	-	-	3	-
Ikke registrert	9	3	6	-	Ikke registrert	23	3	8	-

Kilde: Lignings Forretning for Byskatt i 1901.

For kvinner med registrert formue var det et flertall av enker blant de registrerte. Kun én ugift kvinne var registrert med formue. Kvinnene var bosatt i alle deler av gaten.

Funnene i dette kapittelet bidrar til å ny kunnskap om de selvstendig næringsdrivende kvinnene i Bergen på andre halvdel av 1800-tallet.

Kapittel 5: Konklusjon

5.1 Avslutning

I denne oppgaven har jeg tatt for meg utviklingen for selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten og Store Markevei i 1865 og 1900. Jeg har sett på omfanget av selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i de to gatene ved to folketellinger, hvem kvinnene var og hvilke typer næringer de drev. Ved bruk av mikrohistorie har jeg laget minibiografier om kvinnene. På denne måten har jeg fått innsikt i om de hadde vært gift tidligere, om de videreførte mannens virksomhet, hva foreldrene deres drev med, flyttemønster, utdypende informasjon om virksomheten o.l. Dette har bidratt til økt kunnskap om kvinnene ettersom opplysningene i folketellingene er begrenset.

Antallet selvstendig næringsdrivende kvinner økte markant fra 1865 til 1900. Kvinnene var middelaldrende, og i starten avgrenset til kun å omfatte ugifte og enker. Ugifte kvinner i Strandgaten og Store Markevei utnyttet i større grad enn det man ser i lignende undersøkelser nasjonalt og internasjonalt, de nye mulighetene ved handelslovgivningen.³⁹² Enkene hadde i de fleste tilfellene overtatt virksomheten fra sin avdøde mann. Fram mot århundreskiftet var i tillegg gifte og skilte kvinner aktører i næringslivet. Flertallet drev ulike former for handel, etterfulgt av overnattingsvirksomheter. De selvstendig næringsdrivende kvinnene hadde gjennomgående lav inntekt. De høyeste inntektene og formuene fant man hos enkene.

Selvstendig næringsdrivende kvinner benyttet handlingsrommet som åpnet seg for dem i andre halvdel av 1800-tallet. Denne masteroppgaven er begrenset til å omhandle selvstendig næringsdrivende kvinner bosatt i Strandgaten og Store Markevei. Lignende studier for resten av Bergen, og landet ville bidratt ytterligere til å belyse et lite utforsket område. Funnene i denne masteroppgaven er et viktig empirisk bidrag til forskningslitteraturen. Først og fremst fordi den kartlegger de selvstendig næringsdrivende kvinnene på 1800-tallet. Den avdekker nye sider ved datidens kjønnsrollemønster, samtidig som den utfyller den bergenske næringslivshistorien. Studien er også viktig fordi den er den første av sitt slag med fokus på Bergen.

---

³⁹² Lewis, 2002. Sparks, 2006. Larsen, 2012. Larsen, 2014.

Litteraturliste

Andresen, Astrid, Sissel Rosland, Teemu Ryymin & Svein Atle Skålevåg. *Å gripe fortida. Innføring i historisk forståing og metode*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2014.

Backer, Julie E. *Ekteskap, fødsler og vandringer i Norge 1865-1960. Samfunnsøkonomiske studier 13*. Oslo: Statistisk sentralbyrå, 1965.

Bjørkum, Elise. *Enkestand og gjengifting blant borgerenker i Bergen mellom 1783-1844. Strategi, næringsdrift og forsørgelse*. Mastergradsavhandling. Universitetet i Bergen. 2014.

Blom, Ida og Sølvi Sogner. *Med kjønnspektiv på norsk historie*. Oslo: Cappelen, 2013.

Brenna, Brita. «Kapitalismens fortropper. Handelsliv, konsum og dannelse på andre halvdel av 1800-tallet» i C. Myrvang, S. Myklebust og B. Brenna *Temmet eller uhemmet. Historiske perspektiver på konsum, kultur og dannelse*. Oslo: Pax: Kapittel 1.

De Bergenske laugsarkiver Manuskriptsamlingen. *Lov angaaende Haandverksdriften*. Christiania: Universitetsbiblioteket i Bergen, 1839.

Dyrvik, Ståle. *Historisk demografi: ei innføring i metodane*. Bergen: Universitetsforlaget, 1983.

Ertresvaag, Egil. *Bergen bys historie. Bind III. Et bysamfunn i utvikling 1800-1920*. Bergen: Universitetsforlaget, 1982.

Fjågesund, Peter & Ruth A. Syme. *The Northern Utopia: British Preceptions of Norway in the Nineteenth Century*. Rudopi, 2003.

Foss, Herman. *Bergen som var: fritt etter Lyder Sagen og Herman Foss «Bergens beskrivelse»*. Bergen: Bergmans boktrykkeri AS, 1960.

Geelmuylden, Knut. «Folketellinger». Bergenbyarkiv.no. 10.02.2012. (Hentet fra: <https://www.bergenbyarkiv.no/oppslagsverket/2012/02/10/folketellinger/>)

Geelmyden, Knut. "Nominasjon Norges dokumentarv: Borgerbok for Bergen 1551-1751." 15.09.2011. Tilgjengelig fra: <https://www.kulturradet.no/documents/10157/22070bf5-47c7-484b-bc67-14a0f9a3bd34>

Golder, S. *A Tandem Tour of Norway*. London: Iliffe, 1888.

Harris, Christopher John. *Hon så hadde øl te selle: Historien om madam Felle og Sandvikens skjenkesteder*. Bergen: Sandviksguttenes forening, 1989.

Hartvedt, Gunnar H. *Bergen byleksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1994.

Guttene. «Madam Felle» i Bergens CD'en. (Sang). Bergen: Breiflabb Records, 1998.

Haaland, Anders. *Bergen havn gjennom 900 år II. 1900-1945 Knutepunkthavnen. Fra bøyer og skuter til kaier og kraner*. Bergen: Bergen og omland havnevesen, 2005.

Jacobsen, Sigurd Fasting. «Bjørnson og Geelmuydens enke». Avdeling for spesialsamlinger ved Universitetet i Bergen. 10.10.19. https://spesial.w.uib.no/?page_id=1326

Kay, Alison C. *The Foundations of Female Entrepreneurship. Enterprise, Home and Household in London c. 1800-1870*. New York: Routledge, 2009.

Kjelland, Arnfinn. *Mikrohistorie: «gammal og sur vin i nymåla krukker» - eller ei teoretisk nyorientering i historiefaget?* Notat. Høyskolen i Volda, 2009.

Larsen, Eirinn. "Forretningskvinnene inntar næringslivet (1870-1900)", i *Politikk, profesjon og vekkelse. Kvinner i Norge på 1800- og 1900-tallet*, av Knut Dørum (red.), s.139-161. Bergen: Fagbokforlaget, 2014.

Larsen, Eirinn. «Næringsfrihet som likestilling 1850-1800» i *Norges likestillingshistorie* av Hilde Danielsen, Eirinn Larsen og Ineborg W. Owesen. Bergen: Fagbokforlaget.

Larsen, Eirinn. ”Selvgjorte kvinner. Kjønn, entreprenørskap og næringsliv rundt 1900.”
Heimen, Bind 49, nr.2 (2012): 127-144.

Lewis, Susan Ingals. *Women in the marketplace: Female entrepreneurship, business patterns, and working families in mid-nineteenth century Albany, New York, 1830-1885*.
Phd.avhandling. Wellesley Collage, 2002.

Ljones, Olav. *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*. Oslo: Statistisk sentralbyrå, 1979.

Lunde, Ejnar. *Bergens Adressebog*. Bergen: N. Nilssens Bogtrykkeri, 1884.

Mordt, Gerd. *Kvinner og næringsrett. Kvinneparagrafen i håndverksloven av 1839 og handelsloven av 1848*. Oslo: Tingbokprosjektet, 1993.

Moum, Sissel V. *Kvinnfolkarbeid: kvinnens kår og status i Norge 1875-1919*. Oslo:
Universitetsforlaget, 1981.

Oslohistorie. «Christiania anno 1865 – en by i vekst». Frigitt 20.02.2020. Tilgjengelig fra:
<http://oslohistorie.no/2017/06/04/christiania-anno-1865-en-by-i-vekst/>

Paulsen, P.I., J. E. Thomle & C. S. Thomle. *Almindelig norsk lovsamling II*. Kristiania: H.
Aschehoug & Co, 1905.

Riddervild, Astri. *Drikkeskikker. Nordmenns drikkevaner gjennom 1000 år*. Teknologisk
Forlag, 1997.

Risen, Chr. Fr. *Lov om Handelen. Stocholms Slot 8de August 1842*. Bergen: Dahl, 1843.

Sandgren, Fredrik Kvinnors flit och slit. Opuscula Historica Upsaliensia 55, 2018.

Sandvik, Hilde. ”Kvinnelig svakhet, forutsetning for mannlig styrke og økonomisk vekst?
Linjer i Schweigaards syn på kvinnens evner og økonomiske virksomhet” i *Anton Martin
Schweigaard. Professorpolitikerens*, av Ola Mestad (red.). s. 277-300. Oslo: Akademisk
Publisering, 2009.

Sandvik, Pål Thonstad. *Nasjonens velstand. Norges økonomiske historie 1800-1940*. Bergen:

Sejersted, Francis. *Den vanskelige frihet: 1814-1850*. S.231-235. Oslo: Cappelen, 1978.

Solli, Arne. «Å arbeide kvantitativt» i Leidulf Melve & Teemu Ryymin's *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforlaget. S.92-121.

Sollied, Ragna, Susanne Bonge og Per Jonas Nordhagen. *Photograf M. Selmers Bergensbilleder*. Bergen: ED.B. Giertsens forlag, 1974.

Sparks, Edith. *Capital Intentions: Capital Intentions : Female Proprietors in San Francisco, 1850-1920*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Sund, Tore. *Bergens byområde og dets geografiske utvikling 1900-1940*. Bergen: J.D. Beyer AS, 1947.

Statistisk Sentralbyrå. *Arbeidskraft*. Tilgjengelig fra:

<https://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/kap09.html>

Statistisk Sentralbyrå. *Statistiske oversikter*. Oslo: H. Aschehoug & Co, 1949.

Statistisk Sentralbyrå. *Historisk statistikk*. Oslo, 1978.

Statistisk Sentralbyrå. «Årslønn for tjenestefolk. Kroner. 1850-1920». Tilgjengelig fra:

<https://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/tab-2000-09-20-01.html>

Thorvaldsen, Gunnar. «Hushjelper og jordbrukstjenere – når kom nedgangen i tjenestetallene?». *Historisk tidsskrift*. 2008, nr.3. s.451-561.

Towsen, Stein. *Bergen – hele byen og halve Sandviken* (3. utgave). Bergen: Forlaget livskunst AS, 2011.

Universitetet i Bergen. Striden med Geelmuydens enke. Tilgjengelig fra:

<http://www.ub.uib.no/felles/utstillinger/bjoernson/bjoernson%20web/striden.htm>

Vadset, Åsta. *Borgerskap*. Bergen byarkiv. 03. september 2002. Tilgjengelig fra:

<https://www.bergenbyarkiv.no/oppslagsverket/2002/09/03/borgerskap/>

Kilder

Aviser:

Aftenbladet, 25.02.1869. «Cirkulære til Nordens Boghandlere.» 10.10.19. Tilgjengelig fra: <http://www.ub.uib.no/felles/utstillinger/bjoernson/bjoernson%20web/bb3.d.htm>

Bilder, kart og utsnitt:

F. Beyer. Hatte- & Hueudsalg. Annonse. 1901. Bergens adressebog.

Handberg, P. Kart over Bergen med Omegn: udgivet efter de nyeste Kilder. Kart. UBB-KART-S-32. Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen.

Knudsen, Knut. Parti af Strandgaden i Bergen. Foto. 1869. UBB-KK-1318-0053. Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen.

Marcus, «Strandgaten 118-120. Hotell Bergen». Brosingers topografiske katalogkort. UBB-BROS-KT-S-479.

Mittet & Co. Fra Strandgaden. Foto. 1900-1910. UBB-BROS-05349. Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen.

Solli, Arne. Kartportalen BerGIS. Kart.

Spesialsamlingene ved Universitetet i Bergen. Brosings topografiske katalogkort: Smørsalmenningen 10. Tilgjengelig fra: <http://marcus.uib.no/instance/cataloguecard/ubb-bros-kt-s-248>

Ukjent fotograf. Ellen Margrete Selmer f. Rohde. Foto. 1852-1860. GBB-55239.

Daguerreobase.

http://www.daguerreobase.org/nb/browse/indeling/detail/start/2?q_searchfield=ellen+selmer&language=nb-NO

Ukjent fotograf. Laura Hansen f. Koren. Foto. Ukjent årstall. I Slekten Koren (1941) v/Gudrun Johnson.

Ukjent fotograf. Stadsveier Fr. Hansen. Foto. Ukjent årstall. I Slekten Koren (1941) v/Gudrun Johnson.

Ukjent fotograf. Strandgaten 160. Foto. Ukjent årstall. I Slekten Koren (1941) v/Gudrun Johnson.

Universitetet i Bergen. Kontrakten mellom H.J. Geelmuydens Enke og Bjørnson. Foto.
<http://www.ub.uib.no/felles/utstillinger/bjoernson/bjoernson%20web/bb3.c.htm>

Wilson, Ralph L. Parti Strandgaten s.n. mot Nykirken. Foto. 1900-1925. UBB-WIL-A-108. Spesialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen.

Digitalarkivet:

Digitalarkivet, «Agnete Kristine Olsen». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc00000000001855>

Digitalarkivet, «Andreas Olai Kalland». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994018836>

Digitalarkivet, «Anna Nicolaisen». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01105551034209>

Digitalarkivet, «Anna Nikolaisen». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01053073009079>

Digitalarkivet, «Anna Simonsen». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc00000000005371>

Digitalarkivet, «Anne Marie Hagenæs». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc00000000004853>

Digitalarkivet, «Antomime Svege». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052237000542>

Digitalarkivet, «Augusta Johanne Johannessen». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000005375>

Digitalarkivet, «Arnoldus Samuel de Fine». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/327/pv00000000194740>

Digitalarkivet, «Benedikte Fredrikke Sontum Hansen». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000005468>

Digitalarkivet, «Berent Olai Johannesen». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994035560>

Digitalarkivet, «Berte Marie Gabrielsen» (borgere i Bergen). Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000004407>

Digitalarkivet, «Berte Marie Gabrielsen» (folketelling 1912). Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01105551075078>

Digitalarkivet, «Carl Bølcko». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01053295021762>

Digitalarkivet, «Caroline Amland». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052295037584>

Digitalarkivet, «Caroline Andrea Amland» (borgere i Bergen). Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000004761>

Digitalarkivet, «Caroline Andrea Amland» (folkerelling 1891). Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994006244>

Digitalarkivet, «Christian Ludvig Floor». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/267/pg00000002672621>

Digitalarkivet, «Christiane Fredrikke Floor». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994017250>

Digitalarkivet, «Christiane Fredrikke Floor f. Thestrup». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01038249015668>

Digitalarkivet, Domkirken Sokneprestembete, H/Haa/L0034: Ministerialbok nr. D 2, 1853-1874». pag.155. Tilgjengelig fra: <https://media.digitalarkivet.no/view/8333/155?indexing=>

Digitalarkivet, «Dødsfallsjournaler, 1847-1861», side 146b-147a. Tilgjengelig fra:
<https://media.digitalarkivet.no/view/23996/149>

Digitalarkivet, «Erik Arnesen Lerum». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052295025446>

Digitalarkivet, Folketelling 1910 for 1301 Bergen kjøpstad.

Digitalarkivet, «Hanna Bergersen». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/255/pd00000005662109>

Digitalarkivet, «Hanna Jacobsen» (1875). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052295015959>

Digitalarkivet, «Hanna Jacobsen» (1885). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01053295035191>

Digitalarkivet, «Hanna Marie Bergesen». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000004463>

Digitalarkivet, «Hanne Christiane Floor». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc00000000005271>

Digitalarkivet, «Helene Marie Olsen». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000005892>

Digitalarkivet, «Henrik Olsen». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/327/pv00000000849987>

Digitalarkivet, «Inga Henriette Vilhelmine Rolseth». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000004404>

Digitalarkivet, «Inga Rolseth». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01053300001726>

Digitalarkivet, «Ingeborg Christine Johannessen» (1891-1893). Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000004377>

Digitalarkivet, «Ingeborg Christine Johannessen» (1899-1919). Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000005379>

Digitalarkivet, «Ingeborg Christine Johannesen» (1904). Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/108/pc00000000803782>

Digitalarkivet, «Ingeborg Kristine Johannesen» (1912). Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01105551055155>

Digitalarkivet, «Inger Anna Johanna Trosvik». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000005024>

Digitalarkivet, «Inger Henriette ilhelmine f. Wangberg». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/view/255/pd00000005663054>

Digitalarkivet, «Jenny Møller». Tilgjengelig fra:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052295021007>

Digitalarkivet, «Johan Peter Brøgelmann». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/en/census/person/pf01052295014603>

Digitalarkivet, «Johann Peter Brøgelmann». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994017243>

Digitalarkivet, «Johanne Christine Johannesen». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052295029258>

Digitalarkivet, «Johannes Mikkelsen Hagenæs» (Folketelling). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994025404>

Digitalarkivet, «Johannes Mikkelsen Hagenæs» (Borgerbrev). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000004308>

Digitalarkivet, «Julie Angell» (Emigranter over Bergen). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/8/pe00000000703361>

Digitalarkivet, «Julie Angell» (Valgmanntall). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/108/pc00000000795938>

Digitalarkivet, «Karen Henriksen Klyver». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000005987>

Digitalarkivet, «Karen Nordahl Berg». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc0000000005046>

Digitalarkivet, «Karen Serine Henricksen». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/327/pv00000000525445>

Digitalarkivet, Klokkarbok for Domkirken prestegjeld 1878-1900. *1301M1*. Tilgjengelig fra
<https://www.digitalarkivet.no/view/267/pg00000000255105>.

Digitalarkivet, «Laura Hansen *f Koren». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01038249002185>

Digitalarkivet, «Laurits Philip Meltzer». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/327/pv00000000364401>

Digitalarkivet, «Leilighet 002*». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/apartment/lf01065522014042>

Digitalarkivet, «Leilighet 006*». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/apartment/lf01065522017344>

Digitalarkivet, «Margrethe Bøe». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/108/pc00000000801513>

Digitalarkivet, «Margrethe Bølcko» (valgmanntall 1904). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/108/pc00000000796003>

Digitalarkivet, «Margrethe Bølcko» (folketelling 1910). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036708060179>

Digitalarkivet, «Marte Helene Dreyer». (Borgerrullene). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc00000000001767>

Digitalarkivet, «Marthe Dreyer». (Folketelling fra Bergen Kjøpstad 1891). Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994034280>

Digitalarkivet, «Mathias Petterson Friele». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994019365>

Digitalarkivet, «Mette Tønnes Geelmuyden». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc00000000002942>

Digitalarkivet, «Michael Børschen Kordt». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/267/pg00000000947621>

Digitalarkivet, Ministerialbok for Maria prestegjeld 1815-1845 (1301M7). Hentet 26.09 fra
<https://www.digitalarkivet.no/view/255/pd000000007420729>.

Digitalarkivet, «Olufine Christina Kalland». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc00000000004938>

Digitalarkivet, «Petria Kristine Schart». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc000000000003145>

Digitalarkivet, «Petra Schart». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052295021000>

Digitalarkivet, «Synneve Knudsen». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036693007811>

Digitalarkivet, «Unni Lerum». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994020795>

Digitalarkivet, «Vilhelm Martinesen Tonning». Tilgjengelig fra:
<https://www.digitalarkivet.no/view/37/pc000000000002648>

Folketellinger:

Folketeljingen 1865 for 1301 Bergen. Transkribert utgave (pdf).

Folketeljning 1900 for 1301 Bergen kjøpstad. Transkribert utgave (pdf).

Ligningsprotokoller:

Ligningsvæsenet. Lignings Forretning for Byskatt 1866. Tilgjengelig ved Bergen byarkiv.

Ligningsvæsenet. Lignings Forretning for Byskatt 1901. Tilgjengelig ved Bergen byarkiv.

Slektssider og bøker:

Brudvik, K.A., Portrett av Margaretha Johansdatter Wallem. Foto. *Ukjent årstall*. Gjengitt fra:
<https://family.brudvik.org/genealogy/getperson.php?personID=I10370&tree=brudvik>

Brudvik, K.A., «Lauritz Philip Fredriksen Meltzer». Tilgjengelig fra:
<https://family.brudvik.org/genealogy/getperson.php?personID=I10363&tree=brudvik>

Brudvik, K.A., «Margaretha Johansdatter Wallem». Tilgjengelig fra:
<https://family.brudvik.org/genealogy/getperson.php?personID=I10370&tree=brudvik>

Johnson, Gudrun. *Slekten Koren*. Oslo: Bokstuas forlag, 1941.

Borgerbok:

Wiesener, A.M. Bergens borgerbok 1752-1865. Bergen: J.D. Beyer a/s Boktrykkeri, 1923.

Vedlegg

k=kvinner

SN M= Selvstendig næringsdrivende menn

SN K= Selvstendig næringsdrivende

kvinner

M!= Merknad

Vedlegg 1: Befolkningen i Strandgaten i 1865 (utsnitt fra folketellingen)

Gateadresse	Rode	Totalt antall menn	Totalt antall kvinner	Antall menn 15 og over	Antall kvinner 15 og over	Antall gifte k 15 og opp	Antall ugifte k 15 og opp	Antall enker	SN M	SN K	M!
Strandgade 1	14-25	3	10	1	4	1	3	0	1	0	
Strandgade 2	14-24	4	6	3	4	2	2	0	1	0	
Strandgade 3	14-23 (14-22&23)	1	5	1	5	1	4	0	1	0	
Strandgade 4	14-19a	9	9	7	6	1	5	0	1	0	
Strandgade 5	14-20 (14-20&21a)	3	5	3	5	1	4	0	2	0	
Strandgade 6	14-18	3	8	2	8	2	6	0	2	0	
Strandgade 7	14-16	2	3	1	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 8	14-17	5	6	5	5	2	2	1	2	0	
Strandgade 9	14-15	5	4	3	4	1	3	0	1	0	
Strandgade 10	14-14	5	5	4	5	1	4	0	3	0	
Strandgade 11	14-13a	1	6	1	5	2	3	0	1	1	
Strandgade 12	14-6a	2	3	1	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 13	14-7a (14-7)	4	4	1	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 14	"14-5"	3	5	3	5	1	4	0	1	1	
Strandgade 15	14-3a	4	6	2	3	2	1	0	1	0	
Strandgade 16	14-4a	3	11	1	6	2	4	0	1	0	
Strandgade 17	14-2b (14-2)	2	4	2	4	0	3	1	0	1	
Strandgade 18	13-18a	1	3	1	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 19	13-15	2	4	2	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 20	13-14	9	10	4	5	2	3	0	2	0	
Strandgade 21	13-13	6	2	5	2	0	2	0	2	0	
Strandgade 22	"13-12"	3	7	3	6	1	5	0	2	0	
Strandgade 23	"13-11"	3	9	3	5	2	3	0	1	0	
Strandgade 24	13-7a (13-7)	7	4	3	3	1	2	0	2	0	

Strandgade 25	13-6a (13-6)	1	4	1	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 26	13-4a	2	4	2	3	1	1	1	2	0	
Strandgade 27	13-3a (13-3)	5	6	2	6	1	5	0	1	0	
Strandgade 28	13-1a (13-1)	6	7	6	7	2	5	0	1	0	
Strandgade 29	13-2a (13-2)	2	2	1	2	0	2	0	1	0	
Strandgade 30	"12-13"	3	10	2	7	1	6	0	1	0	
Strandgade 31	12-12a (12-12/14)	3	5	2	5	1	3	1	1	0	
Strandgade 32	12-14a (12-14)	6	8	4	6	1	5	0	0	0	
Strandgade 33	"12-6"	4	6	2	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 34	"12-15"	3	5	2	3	0	3	0	1	0	
Strandgade 35	12-5a (12-5)	3	7	3	6	1	5	0	1	0	
Standgade 36	"11-13"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ikke oppgitt
Strandgade 37	11-14 (11-14b,15 &16)	8	13	4	7	2	3	2	0	0	
Strandgade 38	"11-12" (11-7b&12)	1	4	1	4	1	3	0	1	0	
Strandgade 39	"11-10"	2	0	2	0	0	0	0	0	0	
Strandgade 40	"11-11"	6	12	4	8	2	5	1	1	0	
Strandgade 41	"11-9"	2	1	2	1	0	1	0	1	0	
Strandgade 42	"11-8a"	7	5	6	4	1	3	0	1	0	
Strandgade 43	"11-6"	5	2	5	2	0	2	0	0	0	
Strandgade 44	"11-3"	6	6	6	5	1	4	0	1	0	
Strandgade 45	11-1a (11-1)	5	5	4	4	1	3	0	2	0	
Strandgade 46	"11-2"	2	9	1	6	1	4	1	1	0	
Strandgade 47	10-9a	6	7	4	6	1	5	0	1	0	
Strandgade 48	"10-10"	5	13	2	9	2	7	0	1	0	
Strandgade 49	"10-8"	6	1	1	6	1	5	0	0	1	
Strandgade 50	"10-11"	9	8	8	7	1	6	0	1	0	

Strandgade 51	"10-2"	4	6	3	5	1	3	1	2	0	
Strandgade 52	"9-5"	2	4	2	4	0	4	0	0	0	
Strandgade 53	"9-6"	6	9	5	7	1	5	1	1	0	
Strandgade 54	"9-4"	9	10	6	9	4	5	0	3	1	
Strandgade 55	8-20a	2	4	2	4	2	2	0	2	0	
Strandgade 56	"8-21"	7	4	7	4	0	3	1	0	0	
Strandgade 57	8-19a	6	7	6	5	2	3	0	1	0	
Strandgade 58	"8-22"	1	7	1	5	1	3	1	1	1	
Strandgade 59	8-18a	6	12	2	8	2	6	0	1	0	
Strandgade 60	"8-23"	6	6	3	6	2	4	0	1	0	
Strandgade 61	8-17a	12	9	2	7	2	5	0	1	0	
Strandgade 62	8-24a	16	12	12	10	4	6	0	4	0	
Strandgade 63	"8-14"	6	5	4	4	1	3	0	2	0	
Strandgade 64	"8-25"	10	8	8	7	4	3	0	2	0	
Strandgade 65	8-13a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ikke oppgitt
Strandgade 66	8-26a	9	15	8	10	4	6	0	3	0	
Strandgade 67	8-12a (8-12)	3	8	3	8	1	7	0	1	0	
Strandgade 68	"8-27"	9	15	6	7	2	4	1	2	0	
Strandgade 69	"8-11"	11	12	8	7	3	3	1	3	1	
Strandgade 70	"8-28"	9	8	3	6	2	4	0	2	0	
Strandgade 71	"8-6"	3	4	1	2	1	1	0	1	0	
Strandgade 72	8-29a (8-29)	1	3	1	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 73	"8-5"	3	5	2	4	1	3	0	1	0	
Strandgade 74	"8-30"	13	14	4	12	5	7	0	0	0	
Strandgade 75	"8-2" (8-2&3)	2	8	2	6	1	5	0	1	0	
Strandgade 76	8-31a (8-31)	9	9	3	9	3	6	0	2	0	
Strandgade 77	8-1a	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ikke oppgitt
Strandgade 78	"8-32"	2	7	2	7	1	6	0	0	1	
Strandgade 79	7-24a	5	8	5	6	1	4	1	1	0	

Strandgade 80	"7-28"	5	6	4	5	1	4	0	1	0	
Strandgade 81	7-21a	9	13	7	9	1	8	0	1	0	
Strandgade 82	7-13a (7-13)	5	8	3	8	1	4	3	1	0	
Strandgade 83	7-14a (7-14&17)	12	12	9	12	4	8	0	1	0	
Strandgade 84	"7-12"	6	10	5	7	2	5	0	1	0	
Strandgade 85	7-11a (7-11)	4	8	3	7	2	5	0	2	0	
Strandgade 86	"7-10"	5	8	3	6	1	5	0	2	0	
Strandgade 87	7-3a (7-3,6&7) (7-3,&7)	3	4	3	4	1	2	1	1	0	
Strandgade 88	7-9a	3	6	2	5	1	4	0	2	1	
Strandgade 89	"7-2"	5	3	3	2	1	1	0	1	0	
Strandgade 90	7-5a	1	5	1	5	1	4	0	1	0	
Strandgade 91	"6-2"	0	3	0	3	0	2	1	0	0	
Strandgade 92	"7-4"	5	5	5	5	0	4	1	2	0	
Strandgade 93	"5-10"	1	3	1	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 94	"7-1"	0	5	0	5	0	4	1	0	0	
Strandgade 95	"5-7"	4	8	4	8	1	7	0	1	0	
Strandgade 96	"6-9"	3	12	2	10	1	8	1	1	2	
Strandgade 97	"5-5"	5	7	2	4	1	2	1	1	0	
Strandgade 98	"6-6"	6	7	3	5	3	2	0	0	0	
Strandgade 99	"5-3"	7	7	2	6	2	4	0	2	0	
Strandgade 100	6-3a (6-3)	7	12	2	9	1	8	0	1	2	
Strandgade 101	5-2a	5	11	5	9	1	7	1	2	1	
Strandgade 102	"6-1"	4	5	4	4	1	3	0	2	0	
Strandgade 103	4-88a	0	3	0	3	0	3	0	0	2	
Strandgade 104	5-11a (5-11)	11	15	7	9	3	6	0	1	0	
Strandgade 105	"4-85"	3	6	2	3	2	0	1	2	0	
Strandgade 106	"5-12"	10	10	8	6	3	3	0	4	0	

Strandgade 107	"4-82"	2	5	2	5	1	4	0	0	0	
Strandgade 108	5-13a (5-13&16)	2	7	2	6	1	5	0	1	0	
Strandgade 109	"3-24"	4	11	4	10	2	7	1	0	0	
Strandgade 110	"5-4"	3	6	3	6	2	4	0	1	0	
Strandgade 111	"3-21"	5	6	4	6	0	5	1	0	1	
Strandgade 112	"5-1"	14	13	11	8	3	4	1	3	0	
Strandgade 113	3-19a	8	10	4	6	1	5	0	2	0	
Strandgade 114	4-89a	7	7	6	5	2	2	1	3	0	
Strandgade 115	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ikke lagt inn i Bergis
Strandgade 116	4-84a (4-84)	3	5	2	5	2	3	0	1	0	
Strandgade 117	"3-14"	5	8	5	6	2	3	1	2	0	
Strandgade 118	4-83a	6	7	3	4	2	2	0	0	0	
Strandgade 119	"3-12"	4	9	2	6	2	4	0	1	0	
Strandgade 118&120	"4-81"	4	7	4	6	1	5	0	1	0	
Strandgade 121	"3-9"	1	0	1	0	0	0	0	0	0	
Strandgade 122	"4-76"	6	5	5	4	2	2	0	2	0	
Strandgade 123	"3-5" (3-5&7)	2	7	2	5	2	2	1	1	0	
Strandgade 124	"4-64"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ikke oppgitt
Strandgade 125	"3-3"	8	8	4	7	2	5	0	0	0	
Strandgade 126	"4-63"	8	7	5	5	2	3	0	3	0	
Strandgade 127	3-2a (3-2)	1	4	1	4	0	3	1	0	0	
Strandgade 128	"4-62"	4	2	2	2	1	1	0	0	0	
Strandgade 129	2-35a	4	6	4	6	0	5	1	0	0	
Strandgade 130	"4-61"	3	4	2	4	2	2	0	1	0	
Strandgade 131	"2-34"	8	10	6	9	2	7	0	0	0	
Strandgade 132	"3-23"	19	11	10	10	2	8	0	1	0	
Strandgade 133	2-29a (2-29)	1	5	1	5	1	4	0	0	0	

Strandgade 134	3-22a	9	6	5	3	2	1	0	1	0	
Strandgade 135	"2-27"	5	5	2	4	1	3	0	0	0	
Strandgade 136	3-20a	15	17	7	12	6	6	0	1	0	
Strandgade 137	"2-26"	2	7	2	5	1	4	0	0	0	
Strandgade 138	"3-18"	9	7	5	5	3	2	0	0	0	
Strandgade 139	"2-25"	8	7	5	5	2	3	0	0	0	
Strandgade 140	"3-13"	6	5	2	4	2	2	0	0	0	
Strandgade 141	"2-23"	2	8	1	4	2	2	0	1	0	
Strandgade 142	3-11a	13	9	10	4	1	3	0	2	0	
Strandgade 143	"2-21"	1	5	1	5	0	4	1	0	0	
Strandgade 144	"3-10"	6	7	5	4	1	3	0	0	0	
Strandgade 145	"2-19"	6	7	5	6	0	6	0	1	0	
Strandgade 146	"3-6"	5	11	5	6	1	5	0	1	0	
Strandgade 147	"2-17"	6	6	3	5	2	1	2	1	0	
Strandgade 148	"3-4"	5	6	3	4	1	3	0	1	0	
Strandgade 150	"3-1"	5	5	4	4	2	2	0	0	0	
Strandgade 152	2-37a (2-37a,38)	3	6	3	6	1	5	0	1	0	
Strandgade 154	2-36a (2-36)	11	9	4	6	3	3	0	2	0	
Strandgade 156	"2-33"	3	9	2	5	3	2	0	0	0	
Strandgade 158	2-32a	1	4	1	4	0	4	0	0	0	
Strandgade 160	"2-31"	5	7	2	7	2	5	0	0	0	
Strandgade 162	2-30a	9	5	5	4	2	2	0	0	0	
Strandgade 164	"2-24"	7	7	6	4	2	2	0	1	0	
Strandgade 166	"2-22"	4	8	2	6	1	5	0	0	1	
Strandgade 168 A	2-20a + 2-20b	10	11	4	8	3	5	0	0	0	
Strandgade 170	2-18a	4	5	4	5	1	4	0	1	0	
Total:		791	1069	533	834	224	573	37	164	18	

Vedlegg 2: Befolkningen i Store Markevei i 1865 (utsnitt fra folketellingen)

Gateadresse	Rode	Totalt antall menn	Totalt antall kvinner	Antall menn 15 og over	Antall kvinner 15 og over	Antall gifte k 15 og opp	Antall ugifte k 15 og opp	Antall enker	SN M	SN K	M!
Store Markevei 1	14-39b	1	3	1	3	0	3	0	0	1	
Store Markevei 2	13-47a (13-47)	8	16	3	11	3	8	0	2	0	
Store Markevei 3	13-45	3	4	1	4	1	3	0	1	0	
Store Markevei 4	13-46a (13-46a&c)	9	16	6	16	2	10	4	2	1	
Store Markevei 5	13-40b	3	6	3	5	1	3	1	1	1	
Store Markevei 6	13-44	5	5	5	5	1	4	0	2	0	
Store Markevei 7	13-40a	7	7	5	4	2	2	0	3	0	
Store Markevei 8	13-43	8	7	8	7	2	5	0	1	0	
Store Markevei 9	13-39	1	4	1	4	1	3	0	0	0	
Store Markevei 10	13-42	10	8	6	7	2	5	0	1	0	
Store Markevei 11	13-36	8	4	7	4	1	3	0	1	0	
Store Markevei 12	13-41	1	1	1	1	1	0	0	1	0	
Store Markevei 13	13-32	3	4	1	3	2	1	0	1	0	
Store Markevei 14	13-37 (13-37&38)	2	7	2	7		6	1	0	1	NB! Usikker registrering
Store Markevei 15	13-33	10	7	9	5	2	3	0	2	0	
Store Markevei 16	13-35	2	3	2	3	1	2	0	2	0	
Store Markevei 17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ikke oppført
Store Markevei 18	13-34	3	6	3	6	1	4	1	0	0	
Store Markevei 19	13-1c (13-1)	6	7	6	7	2	5	0	1	0	
Store Markevei 20	"12-68"	3	6	3	6	1	5	0	1	0	
Store Markevei 21	13-1b (13-1)										NB! Samme som Store Markevei 19
Store Markevei 22	"12-70"	0	4	0	4	0	3	1	0	0	
Store Markevei 23	"12-73"	2	7	1	4	1	3	0	1	0	
Store Markevei 24	"12-71"	2	5	2	5	1	3	1	1	0	
Store Markevei 25	"12-75"	6	9	5	7	2	5	0	1	0	
Store Markevei 26	"12-72"	13	17	12	14	4	10	0	2	0	
Store Markevei 27	"12-20"	4	6	3	4	1	3	0	1	0	
Store Markevei 28	"12-74"	4	7	2	5	1	4	0	0	0	
Store Markevei 29	"11-29"	3	5	1	3	1	1	1	1	1	
Store Markevei 30	12-23b	8	14	5	9	3	6	0	1	1	
Store Markevei 31	"11-30"	4	2	2	2	1	1	0	1	0	
Store Markevei 32	"12-21"	5	6	5	4	0	4	0	2	0	
Store Markevei 33	"11-31"	8	5	8	4	1	3	0	1	0	
Store Markevei 34	"12-22"	3	6	2	5	1	3	1	1	0	
Store Markevei 35	"11-39"	2	5	1	4	2	1	1	1	0	
Store Markevei 36	"11-49a" (11-49)	4	4	4	4	1	3	0	2	0	
Store Markevei 37	"11-40"	7	9	5	7	2	5	0	1	1	

Store Markevei 38	"11-48" (11-48&49b)	3	10	2	10	1	9	0	0	2	
Store Markevei 39	"11-41"	5	4	4	4	1	3	0	1	0	
Store Markevei 40	"11-47"	1	4	0	3	1	1	1	0	1	
Store Markevei 41	"10-21"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ikke oppført
Store Markevei 42	"11-46"	6	6	5	2	2	0	0	2	0	
Store Markevei 44	"11-45"	2	7	1	2	1	1	0	0	0	
Store Markevei 46	"11-44"	6	4	2	4	1	1	2	1	0	
Store Markevei 48	"11-43"	2	5	2	5	1	4	0	1	1	
Store Markevei 50	"11-42"	2	5	2	4	1	2	1	1	0	
Store Markevei 52	"10-22"	2	3	2	3	1	1	1	1	0	
Total:		197	280	151	230	58	155	17	46	11	

Vedlegg 3: Befolkningen i Strandgaten i 1900 (utsnitt fra folketellingen)

Gateadresse	Antall menn	Antall kvinner	Antall kvinner 15 og over	Antall menn 15 og over	Antall gifte k 15 og over	Antall ugifte k 15 og over	Antall enker	SN M	SN K	M!
Strandgade 1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 3&5	2	3	3	2	1	1	1	0	1	
Strandgade 4	2	2	2	1	1	1	0	1	0	
				-						
Strandgade 6	3	4	4	3	0	4	0	0	2	
Strandgade 7	1	2	2	1	1	1	0	1	0	
Strandgade 8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 9	2	4	3	1	1	2	0	1	0	
Strandgade 10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 12	4	3	2	1	1	1	0	1	0	
Strandgade 13	2	4	3	1	1	2	0	1	0	
Strandgade 14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 16	0	3	3	-	0	2	1	0	2	
Strandgade 17	1	1	1	1	0	1	0	1	0	
Strandgade 18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)

Strandgade 20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 24	2	2	2	-	0	1	1	0	1		
Strandgade 25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 26	2	2	1	2	1	0	0	0	0		
Strandgade 27	0	1	1	-	0	1	0	0	0		
Strandgade 28	2	6	1	1	1	0	0	1	0		
Strandgade 29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 30	1	2	2	1	0	1	1	0	1		
Strandgade 31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 32	4	10	9	3	2	7	0	1	0		
Strandgade 33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 37	3	2	1	1	1	0	0	0	0		
Strandgade 38	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 39	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 40	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 42	6	4	4	5	2	2	0	2	0		
Strandgade 43	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 44	2	3	3	2	1	2	0	2	0		
Strandgade 45	3	5	2	1	1	1	0	1	0		
Strandgade 46	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 47	2	5	4	1	1	3	0	1	0		
Strandgade 48	4	5	4	2	2	2	0	1	1		
Strandgade 49	2	1	1	2	0	1	0	0	1		
Strandgade 50	3	3	3	3	0	3	0	1	0		
Strandgade 51 A og B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 52	1	4	4	1	1	3	0	1	0		
Strandgade 53	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 54	3	2	2	2	1	1	0	1	0		
Strandgade 55	1	3	3	1	1	2	0	1	0		
Strandgade 56	5	3	3	5	1	2	0	1	0		
Strandgade 57	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 58	3	3	3	3	2	1	0	1	0		

Strandgade 59	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubeboedd)
Strandgade 60	5	3	2	2	1	1	0	0	0	
Strandgade 61	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubeboedd)
Strandgade 62	10	10	7	5	2	4	1	2	1	
Strandgade 63	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Strandgade 64	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubeboedd)
Strandgade 65	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubeboedd)
Strandgade 66	3	6	5	2	2	3	0	1	0	
Strandgade 67	1	2	2	1	0	1	1	1	0	
Strandgade 68	3	4	4	1	1	2	1	0	0	
Strandgade 69	8	7	4	6	2	2	0	3	0	
Strandgade 70	2	2	2	2	0	2	0	1	0	
Strandgade 71	3	4	4	-	0	3	1	0	1	
Strandgade 72	3	2	2	5	0	2	0	1	1	
Strandgade 73	1	2	2	1	1	1	0	1	0	
Strandgade 74	6	11	7	5	3	4	0	1	1	
Strandgade 75	2	2	2	2	0	2	0	1	0	
Strandgade 76	9	7	5	4	1	4	0	1	0	
Strandgade 77	11	13	8	5	2	4	2	2	1	
Strandgade 78	4	3	3	2	1	2	0	2	0	
Strandgade 79	1	0	0	1	0	0	0	1	0	
Strandgade 80	3	3	3	2	1	2	0	1	0	
Strandgade 81	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubeboedd)
Strandgade 82	4	2	2	4	1	1	0	1	0	
Strandgade 83	1	0	0	1	0	0	0	0	0	
Strandgade 84	3	6	4	2	2	2	0	1	0	
Strandgade 85	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubeboedd)
Strandgade 86	5	6	5	3	1	3	1	1	0	
Strandgade 87	1	4	4	1	1	3	0	1	0	
Strandgade 88	13	7	6	9	3	2	1	2	1	NB! Mannen driver også
Strandgade 89	5	4	3	1	1	2	0	0	1	
Strandgade 90	8	7	7	6	3	4	0	2	0	
Strandgade 91	2	2	2	2	1	1	0	0	0	
Strandgade 92	0	4	4	-	0	4	0	0	0	
Strandgade 93	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubeboedd)
Strandgade 94	0	4	3	-	0	2	1	0	1	
Strandgade 95	4	2	2	3	1	1	0	1	0	
Strandgade 96	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubeboedd)
Strandgade 97	2	5	4	1	1	2	1	0	1	
Strandgade 98	2	3	2	2	1	1	0	0	0	
Strandgade 99	2	3	3	2	1	2	0	1	0	
Strandgade 100	1	5	5	-	0	4	1	0	0	
Strandgade 101	11	12	8	5	3	4	1	1	0	
Strandgade 102	4	6	5	4	2	3	0	2	1	
Strandgade 103	2	5	5	2	1	4	0	1	0	
Strandgade 104	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubeboedd)
Strandgade 105	4	4	4	3	1	3	0	1	0	
Strandgade 106	7	6	6	4	2	3	1	1	1	

Strandgade 107										Usikkert
Strandgade 108	2	4	4	2	1	3	0	0	0	
Strandgade 109	6	6	6	6	1	5	0	1	0	
Strandgade 110	19	8	5	16	2	3	0	3	0	
Strandgade 111	2	3	1	1	1	0	0	1	0	
Strandgade 112	3	7	3	2	2	1	0	1	0	
Strandgade 113	3	5	5	2	1	4	0	0	0	
Strandgade 114	4	6	3	2	2	1	0	1	0	
Strandgade 115	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (ubebodd)
Strandgade 116a & b	14	15	11	11	5	5	1	2	0	
Strandgade 117	1	0	0	1	0	0	0	1	0	
Strandgade 119	4	6	3	3	2	1	0	1	0	
Strandgade 118&120	3	16	15	3	1	14	0	1	1	
Strandgade 121	5	4	4	5	1	3	0	1	0	
Strandgade 122	2	3	3	2	0	3	0	0	0	
Strandgade 123	4	7	3	2	1	0	2	1	0	
Strandgade 124	5	15	10	4	2	8	0	0	0	Uklar nedtelling.
Strandgade 125	8	15	7	4	3	2	2	0	1	
Strandgade 126	4	4	4	4	0	3	1	0	0	
Strandgade 127	4	6	5	4	3	1	1	1	1	
Strandgade 128	3	4	4	3	1	3	0	1	0	
Strandgade 129	17	7	6	10	4	2	0	2	1	
Strandgade 130	7	9	7	4	3	4	0	0	0	
Strandgade 131	5	6	6	4	2	2	2	0	0	
Strandgade 132	9	7	5	6	1	4	0	1	0	
Strandgade 133	8	8	6	2	1	3	2	1	0	
Strandgade 134	7	9	6	4	2	4	0	1	0	
Strandgade 134a	6	1	1	6	0	1	0	1	0	
Strandgade 135	3	2	2	6	1	1	0	0	0	
Strandgade 136	10	12	8	5	4	4	0	1	1	
Strandgade 137	4	4	4	3	1	3	0	0	0	
Strandgade 138	5	8	7	5	4	3	0	0	1	
Strandgade 139	3	4	4	3	2	2	0	1	0	
Strandgade 140	10	6	5	5	3	1	1	1	1	
Strandgade 141	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ubebodd
Strandgade 142	2	2	2	2	1	1	0	0	0	
Strandgade 143	5	4	4	4	1	3	0	0	0	
Strandgade 144	3	4	3	3	1	2	0	1	0	
Strandgade 145	1	3	3	1	1	2	0	0	0	
Strandgade 146	10	21	9	7	6	3	0	0	1	
Strandgade 147	1	2	2	1	1	1	0	0	0	
Strandgade 148	9	12	5	5	4	1	0	2	0	
Strandgade 150	2	5	3	2	1	1	1	1	1	Usikker nedtelling
Strandgade 152	9	11	7	6	5	2	0	1		
Strandgade 152a	9	10	4	6	4	0	0	0	0	
Strandgade 154	4	5	4	4	2	2	0	1	0	
Strandgade 156	2	3	3	1	1	1	1	1	0	
Strandgade 158	2	4	2	1	1	1	0	0	0	
Strandgade 160	6	6	6	5	0	5	1	0	2	
Strandgade 162	6	4	3	2	2	1	0	0	1	

Strandgade 164	9	10	6	4	2	3	1	0	1
Strandgade 166	7	8	6	4	2	4	0	0	0
Strandgade 168a	22	25	18	13	8	8	2	1	2
Strandgade 168b	14	8	6	6	3	2	1	0	1
Strandgade 170	14	10	7	6	4	3	0	1	0
Strandgade 97	2	5	4	1	1	2	1	0	1

Vedlegg 4: Befolkningen i Store Markevei i 1900 (utsnitt fra folketellingen)

Gateadresse	Antall menn	Antall kvinner	Antall kvinner 15 og over	Antall menn 15 og over	Antall gifte k 15 og over	Antall ugifte k 15 og over	Antall enker	SN M	SN K	M!
Store Markevei 1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ikke oppført
Store Markevei 2	0	4	0	4	0	4	0	0	1	
Store Markevei 3	5	8	3	5	2	3	0	1	0	
Store Markevei 4	5	9	2	7	2	2	0	2	0	NB! Ikke oppført sivil status hos alle
Store Markevei 5	15	15	7	12	3	9	0	1	0	
Store Markevei 6	2	3	1	2	1	1	0	1	0	
Store Markevei 7	1	5	1	5	0	5	0	0	1	
Store Markevei 8	4	5	2	3	1	2	0	0	0	
Store Markevei 9	0	3	0	3	0	3	0	0	1	
Store Markevei 10	1	2	1	2	1	1	0	1	0	
Store Markevei 11	7	5	7	5	0	5	0	0	0	
Store Markevei 12	3	5	2	5	0	2	3	0	3	
Store Markevei 13	3	2	1	2	0	1	1	0	1	
Store Markevei 14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Forretningslokale (Ubebodd)
Store Markevei 15	2	5	2	5	1	4	0	1	1	
Store Markevei 16	11	8	6	4	2	2	0	1	0	
Store Markevei 17	5	11	2	8	1	5	2	0	1	
Store Markevei 18	5	10	3	9	1	7	1	1	0	

Store Markevei 19	4	6	4	6	2	3	1	2	1	
Store Markevei 20	25	49	19	40	13	22	5	2	3	
Store Markevei 21	0	2	0	1	0	2	0	0	1	
Store Markevei 22	1	1	1	1	0	1	0	0	1	
Store Markevei 23	0	3	0	3	0	2	1	0	1	
Store Markevei 24	2	4	2	4	0	3	1	0	0	
Store Markevei 25	1	4	1	4	1	2	0	1	2	NB! Ikke oppført sivil status hos alle
Store Markevei 26	11	10	9	7	3	4	0	3	0	
Store Markevei 27	1	5	1	5	1	2	1	1	1	NB! Ikke oppført sivil status hos alle
Store Markevei 28	8	13	5	9	1	8	0	0	1	
Store Markevei 29	1	4	1	2	1	1	0	1	0	
Store Markevei 30	1	5	1	5	1	4	0	0	1	
Store Markevei 31	2	4	2	4	1	3	0	0	0	
Store Markevei 32	0	4	0	4	0	4	0	0	1	
Store Markevei 33	8	6	7	4	1	3	0	1	0	
Store Markevei 34	1	6	0	6	0	4	2	0	5	
Store Markevei 35	2	4	2	4	0	3	1	2	1	
Store Markevei 36	8	12	5	8	2	5	1	1	0	
Store Markevei 37	8	11	5	8	2	8	0	1	1	
Store Markevei 38	2	8	2	8	1	7	0	0	4	
Store Markevei 39	2	6	2	6	0	6	0	0	1	
Store Markevei 40	9	8	3	7	3	3	1	0	0	
Store Markevei 41	4	3	3	2	1	1	0	1	0	
Store Markevei 42	4	5	4	3	2	1	0	2	0	
Store Markevei 44	8	12	5	6	2	4	0	0	0	
Store Markevei 46	11	10	7	8	6	2	0	1	2	
Store Markevei 48	4	3	2	3	1	2	0	0	0	
Store Markevei 50	1	7	1	7	0	5	2	0	3	

Store Markevei 52	0	4	0	4	0	2	2	0	0	
Total:	198	319	107	260	60	173	25	28	39	

Vedlegg 5: Byskatt for Strandgaten i 1866 (utsnitt fra ligningsprotokollen)

Adr.	Rode	Ant. skattebe- talende	Navn	Antatt inntekt	Antatt formue	Merknad
Strandgade 1	14-25	1	Johan Pettersen	3500	25000	
Strandgade 2	14-24	3	Frans August Westergren	800	2000	
			J J Aastrand	300	-	
			C. Herschill	400	-	Ikke oppført i folketelling
Strandgade 3	14-23 (14-22&23)	1	Joh. Peter Brøgelmann	600	-	
Strandgade 4	14-19a	3	Johan Olai Lothe	4500	20000	
			Poul Martin Wold	300	-	
			Hans Andersen Dahl	300	-	
Strandgade 5	14-20 (14-20&21a)	2	Niels Peter Aarsæth	1500	14000	
			Niels Peter Aarsæth jun.	150	-	
Strandgade 6	14-18	2	Niels Andreas Togstad	900	10000	
			Niels Andreas Togstad	130	-	
Strandgade 7	14-16	1	Johan C R Bruenech	1400	5000	
Strandgade 8	14-17	3	Otto Ludolph Gerhard Schnelle	400	-	
			Johannes Mickelsen	350	1000	
			Johan Christian Meyer	250	-	
Strandgade 9	14-15	2	Albert Johan Mohn	3000	5000	
			Johannes Nielsen Hougstvedt	100	-	
Strandgade 10	14-14	2	Jan B. C. Gundersen	1200	6000	
			James Grieg S.S.	500	1000	
Strandgade 11	14-13a	2	Christian Børs S.S.	400	-	
			Regine Børs	1100	4000	
Strandgade 12	14-6a	1	Franz H Olsen	1700	6000	
Strandgade 13	14-7a (14-7)	1	Johan Randulf Bull Rogge	2000	10000	
Strandgade 14	"14-5"	3	Lorentz C A Reimers	250	-	
			Adolph B Reimers	150	-	
			Nille Sørensen	200	-	"i ... Lov af 1842"
Strandgade 15	14-3a	1	Ludvig Jersin	500	1000	
Strandgade 16	14-4a	1	Christian Ludvig Floor	1000	2000	
Strandgade 17	14-2b (14-2)	2	J. H Døscher	4000	60000	NB! Er død når folketellingen gjennomføres, og konen driver i hans sted.
			Henrich Døscher	300	-	
Strandgade 18	13-18a	2	Hans Arnt Bordrud	200	-	

			J.F. Gerder*	600	3000	Ikke oppført i folketellingen
Strandgade 19	13-15	2	Andreas J Olsen	400	1000	
			Thomas J Henrichsen	259	-	
Strandgade 20	13-14	2	Bernt Gabriel Jacobsen	500	-	
			N. Ellingsen	700	-	Ikke oppført i folketellingen
Strandgade 21	13-13	4	Andreas Blytt	150	-	
			Hans Peter Dahl	100	-	
			Christian Frederik Rødseth	100	-	
			Mich Schnelle	600	1000	
Strandgade 22	"13-12"	2	Ole Selmer Selboe	600	1500	
			Niels Andreas Vibe Selboe	100	-	
Strandgade 23	"13-11"	1	Hans Hansen	2700	25000	
Strandgade 24	13-7a (13-7)	3	Ole M Hansen	450	-	
			Andreas Sivertsen	100	-	
			Didrik Andersen	300	-	
Strandgade 25	13-6a (13-6)	1	Johan H. Mowinckel	7000	25000	Ikke oppført i folketellingen
Strandgade 26	13-4a	2	Hans Ulseth	500	-	
			Jens Gundersen	300	-	
Strandgade 27	13-3a (13-3)	1	Henrik Meyer Pihl	4000	12000	
Strandgade 28	13-1a (13-1)	3	Ole Pedersen	280	-	
			H.D. Janson & søn	5000	45000	
			H. Janson & Frues Dødsbo	300	25000	
Strandgade 29	13-2a (13-2)	1	Hans Henr. Harmens	4000	80000	
Strandgade 30	"12-13"	1	Brynild Olsen Eimstad	1500	2000	
Strandgade 31	12-12a (12-12/14)	1	Ludolph Næss	1500	2000	
Strandgade 32	12-14a (12-14)	2	Gullak Gullaksen	130	-	
			Johan Eilert Fougner	1000	500	
Strandgade 33	"12-6"	2	Eduard Barfred Giertsen	600	-	
			Lars Olsen	130	-	
Strandgade 34	"12-15"	1	Lars P Johannesen	1700	12000	
Strandgade 35	12-5a (12-5)	1	J. O. Grieps Sønn	2500	10000	Rolf O. Grip i folketellingen
Standgade 36	"11-13"					Ikke oppført i folketellingen
Strandgade 37	11-14 (11-14b,15&16)	2	R Wallendahl	5500	70000	NB! 11-14&23 i folketellingen
			Johannes Edw. Johannesen	150	-	
Strandgade 38	"11-12" (11-7b&12)	3	Morten Andreas Rosendahl	13000	20000	
			.... Rosendahl*	200	-	Ikke oppført i folketellingen
			Carl T. Reimers	1600	10000	Ikke oppført i folketellingen
Strandgade 39	"11-10"	1	Sebbe Andersen	350	-	

Strandgade 40	"11-11"	2	Jacob Krøepelien	4500	30000	
			Paul Ellingsen Skjold	100	-	
Strandgade 41	"11-9"	1	E A Wallendahl	3000	60000	
Strandgade 42	"11-8a"	2	Ingebrigt Olsen	1200	10000	
			Oluf Johan Olsen	180	-	
Strandgade 43	"11-6"	1	Adolf B Brisack	100	-	
Strandgade 44	"11-3"	3	Carl J.L Brandt	1200	10000	
			Herman Olsen	130	-	
			Emil Berg	130	-	
Strandgade 45	11-1a (11-1)	2	Nicolay Monclair	400	2000	
			Henrich Andr. Meyer	500	1000	
Strandgade 46	"11-2"	2	Lars Andersen	700	15000	Ikke oppført i folketellingen
			Johan N Nielsen	400	-	
Strandgade 47	10-9a	2	Arent J Pedersen	1400	8000	
			Hendrik B Pedersen	100	-	
Strandgade 48	"10-10"	3	Johan C Berle	3000	18000	
			... Storm*	160	-	Ikke oppført i folketellingen
			Hans N Sandberg	600	5000	
Strandgade 49	"10-8"	2	Josephine Wiig	500	6000	"i ... Lov af 1842"
			Johannes Gram	100	-	Ikke oppført i folketellingen
Strandgade 50	"10-11"	1	Henrik Th Nilsen	900	-	
Strandgade 51	"10-2"	3	Jacob Berstad	700	-	
			Jonas Madsen	100	-	Johnas M. Øxenbergs i folketellingen
			Hans Finchenhagen	-	-	
Strandgade 52	"9-5"	1	Albert Probst	400	-	
Strandgade 53	"9-6"	2	Fredrik Georg Gade	12000	150000	
			Peder Hermansen	130	-	
Strandgade 54	"9-4"	5	Karen Johannessen	300	-	"i ... Lov af 1842"
			Iver Jensen	700	-	
			Hans Lægland*	500	1000	
			Johannes Ellefsen	150	-	
			Emil Nicolaysen	600	-	
Strandgade 55	8-20a	1	Rudolph Stoltz	300	2000	
Strandgade 56	"8-21"	3	Theodor Ibsen	1000	-	
			Nils Olsen	100	-	
			Elias Johannessen	100	-	
Strandgade 57	8-19a	3	Lauritz Hammer	1000	6000	
			Johan Hammer	200	-	
			Peter Jørgensen	800	-	
Strandgade 58	"8-22"	2	Georg Reichspfar Enke	600	5000	Jacobine Reichspfar i folketellingen
			Henrik Krohn	200	-	"i ... Lov af 1842"
Strandgade 59	8-18a	3	Ch. Sundt	18000	250000	Kristian Gerhard Ameln Sundt i folketellingen
			Anna Leganger Sundt	200	4000	

			Ole Brynildsen	100	-	
Strandgade 60	"8-23"	2	P.M. Kolderup	800	1000	
			H. Sommerfeldt	1200	1000	
Strandgade 61	8-17a	1	Johan Fredrik Lorentzen	200	-	
Strandgade 62	8-24a	4	Johan Jensen	900	3000	
			Nicolay Frøchen	300	-	
			Ludvig Magnussen	100	-	
			Claus Monsen	150	-	Ikke oppført i folketellingen
Strandgade 63	"8-14"	3	Lars Johannessen	600	3000	
			Ole Sørstrø..*	250	-	Ikke oppført i folketellingen
			Peder Olsen	150	-	
Strandgade 64	"8-25"	1	Johan H. Paasche	600	5000	
Strandgade 65	8-13a	2	Frue Størjohus*	300	10000	8-13&15 i byskatten, ikke med i folketellingen
			Johan Micheljen*	500	1000	8-13&15 i byskatten, ikke med i folketellingen
Strandgade 66	8-26a	4	Joachim Conrad Salvesen	600	-	
			Arent Severin Grønlie	300	-	
			Peter Henrik Schrøder	250	-	
			Berent N. Schrøder	100	-	
Strandgade 67	8-12a (8-12)	2	Christian Ege Busch	5500	50000	
			Gerdt Bertelsen	100	-	
Strandgade 68	"8-27"	5	Jens G. Krohn	600	4000	Ikke oppført i folketellingen
			Caroline Krohn	200	-	"i ... Lov af 1842"
			Frantz Hopstock	400	-	
			Rasmus Hendriksen	100	-	
			Niels Pettersen	200	-	
Strandgade 69	"8-11"	2	Erich Martin Wichne	150	-	
			Johan A. Arentz	250	-	
Strandgade 70	"8-28"	3	Oluf Mowinckel	800	2500	
			Anfind Helgesen	100	-	
			Herman Fr. Baars	800	-	
Strandgade 71	"8-6"	1	Lars Olai Larsen	600	2000	
Strandgade 72	8-29a (8-29)	1	Melchior Schielderup	600	-	
Strandgade 73	"8-5"	1	Christan Ege	4500	35000	
Strandgade 74	"8-30"	4	Christian Lange	500	-	
			Gerhard Tygesen*	100	-	Ikke oppført i folketellingen
			Dankert Christian Grung	1200	2000	
			Niels Christian Halvorsen	400	-	
Strandgade 75	"8-2" (8-2&3)	2	E.G. Finne	500	-	
			Petter Johan Ingebrigtsen	400	-	
Strandgade 76	8-31a (8-31)	3	Baar Christian Torgersen	250	-	
			Christian Høg	500	-	
			Ole Furrebøe*	180	-	

Strandgade 77	8-1a	5	Eva Nettergreen	100	-	Ikke oppført i folketellingen
			Johan Amundsen	1000	-	Ikke oppført i folketellingen
			Johan Høe	160	-	Ikke oppført i folketellingen
			Nils Olsen	200	-	Ikke oppført i folketellingen
			Ananias Nistad*	300	-	Ikke oppført i folketellingen
Strandgade 78	"8-32"	2	Karen Rosendahl	400	2000	"i ... Lov af 1842"
			Hans Andreas Busch	400	-	
Strandgade 79	7-24a	3	Michael Madsen	150	-	
			Georg Grieg	200	-	
			Gerhard Christopher Krogh	300	-	
Strandgade 80	"7-28"	2	Petter Olay Larsen	200	-	
			Johan A. Olsen	150	-	
Strandgade 81	7-21a	1	Andreas Severin Heiberg	5500	60000	7-20&21 i byskatten
Strandgade 82	7-13a (7-13)	2	Georg Lars Peter Stenberg	600	2000	
			Gustav Wiig	3000	20000	
Strandgade 83	7-14a (7-14&17)	5	Mads Madsen	300	-	
			Gabriel Heiberg Madsen	100	-	
			Adolph Troye	300	-	
			Severin Andreas Troye	150	-	
			Gerhard Heiberg Steen	500	-	
Strandgade 84	"7-12"	2	Johan Fredrik Gundersen	400	-	
			Henrich Mathias Gjertsen	200	-	
Strandgade 85	7-11a (7-11)	2	Mogens Fraas	1800	20000	
			Annianias Olaus Nielsen	500	-	
Strandgade 86	"7-10"	2	Gerth Jæger	800	3000	
			Carl Iversen	150	-	
Strandgade 87	7-3a (7-3,6&7) (7-3,&7)	1	Carl Konow	8000	50000	
Strandgade 88	7-9a	3	Niels Brynildsen	300	-	
			Anne Susanne Campbell	200	-	
			Matias Larsen	150	-	
Strandgade 89	"7-2"	1	Sivert Ericksen	700	1000	
Strandgade 90	7-5a	1	Jan Andersen	500	2000	
Strandgade 91	"6-2"	1	Thomas Bredahls Enke	1000	22000	Magrethe Bredal i folketellingen
Strandgade 92	"7-4"	2	Frederik Krog	400	2000	
			Frederik Krog Jr.	150	-	
Strandgade 93	"5-10"	1	Christian Mohn	2500	45000	
Strandgade 94	"7-1"	1	Nils Pettersens Enke	600	5000	Christiane Petersen i folketellingen, oppført som "Handlende" i byskatten
Strandgade 95	"5-7"	2	Adam Walter Muller	2500	30000	
			Edvard Hagerup Muller	600	-	

Strandgade 96	"6-9"	4	Ole Simonsens Enke	1000	8000	Anne Helene Simonsen i folketellingen
			Mads Magdalene Eyde	400	100	"i ... Lov af 1842"
			Severin Johan Simonsen	500	-	
			Wollert Konow	1200	4000	
Strandgade 97	"5-5"	1	Nils J. Michelsen	2000	14000	
Strandgade 98	"6-6"	2	Salve Salvesen	1000	1000	
			Johan Salvesen	150	-	
Strandgade 99	"5-3"	2	Andreas Paulsen	600	-	
			Mads Madsen	600	-	
Strandgade 100	6-3a (6-3)	3	J. K. Frøchens dotter	-	-	
			J. K. Frøchens dotter	200	1000	"i ... Lov af 1842"
			Ingebrigt R. Eide	800	2000	
Strandgade 101	5-2a	3	Hendrik B Ameln	600	8000	
			Karen K Ameln	250	1000	"i ... Lov af 1842"
			Jacob Frøyseths Enke	200	-	Karen Lovs. Frøiset i folketellingen
Strandgade 102	"6-1"	3	Gustav Bjerck	550	1000	
			Elert Schjelderup	400	-	
			Andfind Johansen	300	-	
Strandgade 103	4-88a	2	Enke Frue Falch Bo	200	4000	
			Barbra Falch	100	-	
Strandgade 104	5-11a (5-11)	4	Johan H. Bentzon	1200	2000	
			Johan Lyder Bentzon	300	-	Lyder Bentzon i folketellingen
			Johan H. Bentzon	400	-	Johan H. Bentzon jr i folketellingen
			Hans Anfindsen*	150	-	
Strandgade 105	"4-85"	2	Gregorius Sørensen	400	1000	
			Peder S. Larsen	130	-	
Strandgade 106	"5-12"	3	Frans Engels	150	-	
			Magnus Fasting	100	-	
			Lauritz Wiberg	100	-	
Strandgade 107	"4-82"	1	Frederik Ludvig Konow	600	-	
Strandgade 108	5-13a (5-13&16)	2	Aug. C. Mohns Søn	19000	200000	Anthon Petersen Mohr i folketellingen
			Mul... Bentgon*	300	-	Ikke oppført i folketellingen
Strandgade 109	"3-24"	3	Joachim Christian Silchenstedt	500	1000	
			Johan Anthon Silchenstedt	100	-	
			Ole Andersen	200	-	
Strandgade 110	"5-4"	2	Joh. Retkle	600	2000	
			Nicolai Adolph Hagemann	450	-	
Strandgade 111	"3-21"	2	Ingebrigtsens Enke	130	-	Christine Margrethe Ingebrichtsens f Steen i folketellingen

			Johan Ingebrichtsén	200	-	
Strandgade 112	"5-1"	3	Georg S. Hammer	300	-	
			Martin Jensen	100	-	
			Amund Hermansen	400	-	
Strandgade 113	3-19a	3	John Johnsen	300	-	
			Nils Nilsen N.S.*	-	-	"i ... Lov af 1842"
			Jokob Utne	600	1000	
Strandgade 114	4-89a	3	Samuel Bratland	200	-	
			Johan Martens Kahrs	600	2000	
			Olivier	150	-	
Strandgade 115	-	-	-	-	-	
Strandgade 116	4-84a (4-84)	2	Paul Theodor Høg	800	1500	
			Joachim Hansen	400	-	
Strandgade 117	"3-14"	2	Ernst N. Erichsen	300	1000	
			Tønnes Tønnessen	600	-	
Strandgade 118	4-83a	2	Engel Joh. Engelsen	270	-	
			Ole Arnesen Elvig	270	-	
Strandgade 119	"3-12"	1	Poul Solensteen	3000	20000	
Strandgade 118&120	"4-81"	2	Gottlieb Thomsen	5000	35000	
			Jacob Thomsen	200	-	
Strandgade 121	"3-9"	1	Johan C. Rogge	1000	35000	
Strandgade 122	"4-76"	4	Christopher Samuelsen	800	4000	
			Jens Marthin Samuelsen	100	-	
			Samuel Samuelsen	100	-	
			Johan D. Grieg	900	1500	
Strandgade 123	"3-5" (3-5&7)	1	Torkill J. Johnsen	2500	3000	
Strandgade 124	"4-64"	-	-	-	-	
Strandgade 125	"3-3"	2	Hans J. Boye	500	1500	
			Johan Joys	600	1000	
Strandgade 126	"4-63"	3	Torbjørn Wines	400	-	
			Andreas Riple	200	-	
			Santos Garcia de Presno	400	-	
Strandgade 127	3-2a (3-2)	2	A Geelmuydens Enke	130	-	Fredrikke Geelmuyden i folketellingen
			Ferdinand Vogel	400	-	
Strandgade 128	"4-62"	1	Ole Anton Olsen	500	-	
Strandgade 129	2-35a	2	J.H. Fasmer og søn	3500	50000	Ikke oppført i folketellingen
			Edvard Prahll	500	-	
Strandgade 130	"4-61"	1	Halver O. Gjerding	800	3000	
Strandgade 131	"2-34"	2	Johan F. Ziesler	500	-	
			Wilhelm Ziesler	100	-	
Strandgade 132	"3-23"	2	Wollert Johan Jordan	1600	5000	
			Hans Jordan	100	-	
Strandgade 133	2-29a (2-29)	1	Gustav Gottfried Klem	900	-	
Strandgade 134	3-22a	1	Knud N. Knudsen	300	-	
Strandgade 135	"2-27"	1	Albert Johannes Gjerding	2500	30000	
Strandgade 136	3-20a	2	Gustav Sjøgreen	400	-	
			Lorentz A. Holtermann	500	-	
Strandgade 137	"2-26"	1	Jonas Jonassen	400	-	
Strandgade 138	"3-18"	3	Joh.....??	1800	30000	Ikke oppført i folketellingen

			Jens Jørgensen Giertsen	400	-	
			Arnoldus Rosenkilde Giertsen	100	-	
Strandgade 139	"2-25"	2	Thomas Thomsen	300	-	
			Jacob Christensen	1000	2000	
Strandgade 140	"3-13"	0				
Strandgade 141	"2-23"	1	Randolph Nilsen	2000	15000	
Strandgade 142	3-11a	2	John Olsen	400	0*	
			Anders Johannesen	200	-	
Strandgade 143	"2-21"	1	Carl Daniels	1100	-	
Strandgade 144	"3-10"	3	Christian Olsen	200	-	
			Alfred Olsen	100	-	
			Olai Carlsen	300	-	
Strandgade 145	"2-19"	2	Johan Cordt Harmens	5500	80000	
			Marthe Harmens	500	-	"i ... Lov af 1842"
Strandgade 146	"3-6"	1	Marthin Lundgreen	700	-	
Strandgade 147	"2-17"	3	Michael Krohn	1600	25000	
			Hans Thomas Meinich	1500	100	
			Carl Linne Sommerfelt	350	137	
Strandgade 148	"3-4"	1	Lamuel S. Madsen	1000	8000	
Strandgade 150	"3-1"	3	Casper Dreyer	400	2000	
			Mads E. Nygaard	600	-	
			Jens Gran og Søn	3000	20000	
Strandgade 152	2-37a (2- 37a,38)	1	Alexander Grieg & søn	1200	11000	
Strandgade 154	2-36a (2- 36)	3	Mons Østen Hille	150	-	
			Johannes Berentzen	400	-	
			Ole Johan Olsen	150	-	
Strandgade 156	"2-33"	1	Erland jr.	250	-	
Strandgade 158	2-32a	1	Georg Mowinckel	1200	2000	
Strandgade 160	"2-31"	2	Johanne Hedevig Hansen	200	-	
			Christian Fredrik Hansen	400	1000	
Strandgade 162	2-30a	5	Christen Olsen	400	-	
			Sivert Holm	170	-	
			Johan Theodor Bartz	100	-	
			Oluf Holm	100	-	
			Andreas Bartz	100	-	
Strandgade 164	"2-24"	1	Ole Olsen jr.	1500	12000	
Strandgade 166	"2-22"	2	Isak Storm Bagge	300	-	
			A... Bagge	100	-	Trolig Anne Bagge i folketellingen
Strandgade 168 A	2-20a + 2- 20b	2	Søren Lundt	400	-	
			Hans Clausen	300	-	
Strandgade 170	2-18a	1	James Grieg J.Y. (?)	1400	2000	
Totalt:		318		312499	2138337	

Vedlegg 6: Byskatt for Store Markevei i 1866 (utsnitt fra ligningsprotokollen)

Adr.	Rode	Ant. skattebetalende	Navn	Antatt inntekt	Antatt formue	Merknad
Store Markevei 1	14-39b	2	Christine Brunfeldt	900	3000	
			Peter Andreas Blix	600	-	
Store Markevei 2	13-47a (13-47)	4	Christopher Brun	600	1000	
			Herman Friele	1200	2000	
			Johan Thee Danielsen	1000	1000	
			G. F. Schedewy	700	-	
Store Markevei 3	13-45	1	Th. Børs	1000	2000	
Store Markevei 4	13-46a (13-46a&c)	5	Jacob Nicolay Lund	400	-	
			Carl Lund	100	-	ikke oppført i folketellingen
			Barbara N. Pettersen	200	-	
			Ole Svendsen	200	-	
			Henrik Kordt	150	-	
Store Markevei 5	13-40b	3	Henriette Marie Ravel	200	-	
			Peder Paasche	1000	5000	
			Emil Petersen	600	1000	
Store Markevei 6	13-44	4	Elling Nielsen Seim	900	4000	
			Niels Martin Nielsen	100	-	
			Edvard Nielsen Seim	150	-	
			R. Marcus	500	-	
Store Markevei 7	13-40a	4	Ole Bottelsen	150	-	
			Thomas Kobro	400	-	
			Fredrik Møller	400	-	
			M. Pabst*	600	1000	Ikke oppført i folketellingen
Store Markevei 8	13-43	2	F. Muller	700	1000	
			Sjur Ericksen	200	-	
Store Markevei 9	13-39	1	Carl Schart	400	-	
Store Markevei 10	13-42	2	Osmund Thomassen	700	3000	
			C.H. Lea	400	-	
Store Markevei 11	13-36	2	Peder Brynildsen	1400	5000	
			Knud Knudsen	100	-	
Store Markevei 12	13-41	1	Carl Echhoff	100	-	
Store Markevei 13	13-32	1	Marcus Selmer	1200	3000	
Store Markevei 14	13-37 (13-37&38)	2	H. Geelmuydens Enke	1400	20000	
			Johan Storm Bull	200	2000	
Store Markevei 15	13-33	4	L. Wieneke	600	1000	
			Lars A. Jensen	200	-	

			Jan Reinertsen	100	-	
			Wilhelm M. Muller	200	-	
Store Markevei 16	13-35	2	Wilhelm Berle	130	-	
			Henrik Christesen	800	1000	
Store Markevei 17	-	-	-	-	-	
Store Markevei 18	13-34	1	Adam Munthe Reutz	300	-	
Store Markevei 19	13-1c (13-1)	3	H.D. Janson & søn	5000	45000	
			H. Janson & Frues	300	25000	Usikker i forhold til folketelling
			Ole Pedersen	280	-	
Store Markevei 20	"12-68"	-	-	-	-	
Store Markevei 21	13-1b (13-1)					samme som Store Markevei 19
Store Markevei 22	"12-70"	1	Hans Geelmuydens Enke	1300	25000	
Store Markevei 23	"12-73"	1	Daniel Reuytzer Bødtker	1500	8000	
Store Markevei 24	"12-71"	2	Wilhelm Smith	500	-	
			Severine Hellmann	300	6000	
Store Markevei 25	"12-75"	3	Andfind N Olsen	200	-	
			Berent Johannesen	100	-	
			Andreas Andersen	300	-	
Store Markevei 26	"12-72"	4	Anders Christian Mølgelvang	700	2000	
			Claus S. Frimann Reimers	1400	-	
			Magnus Madsen	130	-	
			Wilhelm Madsen	200	-	
Store Markevei 27	"12-20"	1	Carl Tomas Bølcko	500	-	
Store Markevei 28	"12-74"	1	Daniel Georg Martens	1500	5000	
Store Markevei 29	"11-29"	2	Johan C. Stiegler	250	-	
			Madam Ane de Fine	100	-	
Store Markevei 30	12-23b	3	Johan Koren	600	-	
			Elisabeth Hagelin	-	-	"I... lov av 1842"
			Andfind Edvard Haugland	200	-	
Store Markevei 31	"11-30"	2	Lars Nicolai Rasmussen	600	1000	
			Ole A. Børven	120	-	Ikke oppført i folketellingen
Store Markevei 32	"12-21"	2	Christian Smith	130	-	
			Herman Schnell	150	-	
Store Markevei 33	"11-31"	3	Ditmar Kahrs	1200	3000	
			Rasmus Olsen	120	-	
			Johan Halvorsen	100	-	
Store Markevei 34	"12-22"	2	Christopher Herwegh	600	3000	

			Sophie Normann	500	10000	
Store Markevei 35	"11-39"	1	Burchardt Jessen	1500	6000	
Store Markevei 36	"11-49a" (11-49)	2	Gerdt Hagelsten	400	1000	
			Hans Hagelsten	700	1000	
Store Markevei 37	"11-40"	3	Christian M. Geist	500	-	
			Pernille Olsen	200	-	
			Gjerthine Ingebregtsen	200	-	"I... lov av 1842"
Store Markevei 38	"11-48" (11- 48&49b)	5	Karen Johnsen	400	-	"I... lov av 1842"
			Marte Jondate	400	-	"I... lov av 1842"
			Christian Johansen	900	-	
			B.A. Muller	1200	7000	Ikke oppført i folketellingen
			Odin Henrikssen	800	-	
Store Markevei 39	"11-41"	3	Gerhard Kramer	1200	7000	
			Jacob B. Kramer	400	-	
			Hendr. Kramer	400	-	
Store Markevei 40	"11-47"	1	Johanes Nordahls Wallems Enke	400	-	
Store Markevei 41	"10-21"	-	-	-	-	
Store Markevei 42	"11-46"	2	Johan And Michelsen	200	-	
			Petter Johannessen	200	-	
Store Markevei 44	"11-45"	1	Thomas Lea	300	-	
Store Markevei 46	"11-44"	1	Arent H Grung	400	1000	
Store Markevei 48	"11-43"	2	Niels Aagaard Clausen	300	-	
			Jomfru Henriette Dekker	100	-	
Store Markevei 50	"11-42"	2	Christ. Steendahl	400	3000	
			Martin Weyde	450	-	
Store Markevei 52	"10-22"	1	Otto Nevermann Michelsen	600	3000	
Totalt:		95		52610	218000	

Vedlegg 7: Byskatt for Strandgaten i 1901 (utsnitt fra ligningsprotokollen)

Adr.	Ant. skattebetale nde	Navn	Antatt inntekt	Antatt formue	Merknad
Strandgaden 3&5	4	Johan P. Brøgelmanns Enke	500	30000	
		Johan H. Brøgelmann	1600	-	
		Mikkel Olsen Audestad og hustrues dødsbo	650	13000	
Strandgaden 4	1	Ingebrigt Pedersen	600	-	
		Fr. Angell	2500	-	

Strandgaden 8	1	Nagell Hansen & Bjerck	4000	-	
Strandgaden 9	1	Nicolaysen & Olsen	6500	40000	
Strandgaden 10	1	Gundersen & Maldestad*	9000	30000	
Strandgaden 12	2	Jean Monclair	1200	-	
		Vass & Sjursen*	4000	-	
Strandgaden 13	2	Hans Rosenlund*	4000	5000	
		Bjordal & Søreide	1800	-	
Strandgaden 16	3	Chr. Floor	4000	10000	
		Hanne Floor	0	-	"L. 42 k."*
		Wollert Andersen	4000	-	
Strandgaden 17	1	Rasmus Lien	1000	-	
Strandgaden 24	1	I. Chr. Johannessen	800	-	
Strandgaden 26	1	Andreas Jakobsen	700	-	
Strandgaden 27	2	Helene Lie	1500	30000	
		A. Laastad	2500	-	
Strandgaden 28	1	Gun... Olsen*	3000	-	
Strandgaden 30	2	Margrethe Johnsen	600	-	
		P. Kr. Johnsen	800	-	
Strandgaden 31	2	Samnanger uldvarefabrikk	12000	-	
		...ieselselskabet K. Weibusts	300	30000	
Strandgaden 32	3	N.V. Rasmussen	6000	90000	
		Tollef Michelsen	2200	-	
		Inga Michelsen	450	-	
Strandgaden 34	1	A.T. Clausen	1200	-	
Strandgaden 38	1	Oscar Meyer	800	-	
Strandgaden 39	1	Arne Fabriker*	50000	300000	
Strandgaden 40	1	C. Krøpeliens enke	80000	720000	
Strandgaden 42	4	Thorvald Paulsen	1200	-	
		Fuse Monsen	500	-	
		Magne Fr...haug*	450	-	
		Ananias Kalhovde	700	-	
Strandgaden 44	3	Jens C. Gundersen	1000	17000	
		Johan Schanche	800	-	"L. 42 k."*
		Andrine Gundersen	1300	10000	
Strandgaden 45	1	O. Westerhug*	3500	-	
Strandgaden 47	1	Lars C. Jakobsen	450	-	
Strandgaden 48	2	Ingvald Busdth*	3000	-	
		Sølfest Fortun*	600	-	
Strandgaden 49	3	Isak Stieglers enke	1300	15000	
		Johannes Johannessen	800	-	
		Præsthun & Nilsen	3500	5000	
Strandgaden 50	1	Henrik Th. Nilsen	4500	20000	
Strandgaden 51	1	J. Bersfad*	50000	525000	
Strandgaden 52	2	Albert Probst	5000	50000	
		Thea Probst	600	-	
Strandgaden 53	1	Fleicoher & co*	55000	400000	
Strandgaden 54	3	Einar Hausvik	4000	-	
		Anna Vikstad	4000	-	
		Th. Kleivdal	4000	6000	
Strandgaden 55	1	Joh.. L. Reimersten	4000	25000	
Strandgaden 56	1	Severin Rasmussen	3500	25000	
Strandgaden 58	3	A... Krohn*	1800	-	
		Ole C. Olsen	800	-	"u.B."
		Ole Chr. Olsen	600	-	
Strandgaden 59&61	1	Sundt & co	80000	800000	
Strandgaden 60	2	Lars Endresen	1000	-	

		I.W. Nolte & søn	5000	-	
Strandgaden 62	6	Ole Thomassen	800	-	
		Gjertrud Hansen	450	-	
		Hans Anfindsen	1200	-	
		Rebekke Anfindsen	1000	-	
		Samson Larsen	3000	-	
		Albert ..tengreen*	800	-	
Strandgaden 66	3	Alfred Smith	3000	13000	
		Johan Sørvik	800	-	
		Iver Hæggernæs*	600	-	
Strandgaden 67	1	L. Reimers G..ng*	2500	-	
Strandgaden 68	1	M.G. Olsen	1200	-	
Strandgaden 69	8	Emil Andersens enkes dødsbo	2500	30000	
		Edvard Johannessen	600	-	
		Gotskalk N. Seim*	900	18000	
		Robert E. Jakobsen	1500	-	
		E.D. Jakobsen	1200	-	
		Fru G.S. Jakobsen	800	-	"L. 42 k."*
		Else Hojesdal*	450	-	
		Mjelde & Herland*	1600	-	
Strandgaden 70	2	Ernst Mowinckel	500	25000	
		Hans B. Mowinckel	2500	5000	
Strandgaden 71	1	H. Henrichsens enke	8000	25000	
Strandgaden 72	2	O.M. Eriksen	3000	-	
		Kristian Eriksen	600	-	
Strandgaden 73	2	C. Ege & co	30000	375000	
		Wilh. Zagbum	3000	-	
Strandgaden 74	4	Joachim B. Tøn..berg	1600	10000	
		Knud Wideld*	1000	-	
		Lauritz Jakobsen	1200	-	
		Marthe Johannessen	800	-	
Strandgaden 75	2	P.J. Ingebrigtsen	400	-	
		Christian Ingebrigtsen	400	-	
Strandgaden 76	2	Joachim Nilsen	1200	-	
		Sverdrup Fass	700	-	
Strandgaden 77	3	Johan Dahl	600	10000	
		Johannes Møklebust	1200	-	
		Johan Koren Dahl	5000	5000	
Strandgaden 78	1	Hans Schreuder	2400	-	
Strandgaden 79	1	S. Gottlieb Bell...g*	0	-	"L. 42"
Strandgaden 80	2	Johannes Larsen	800	-	"L.66"
		Johannes Larsen jr.	450	-	
Strandgaden 81	1	Mohr & Gjertsen*	25000	100000	
Strandgaden 82	4	Skaaleviks mølle	10000	30000	
		Gabriel Gotskalksen*	800	-	
		Mathias Værø*	450	-	
		Iver Iden	600	-	
Strandgaden 83	2	Ask dampbådlag	450	15000	
		S. Lauritz Kluwer	600	-	
Strandgaden 84	3	Johan F. Gundersen	700	-	
		Andrea Gundersen	450	-	
		Ole Johnnessen Hovden	800	-	
Strandgaden 86	3	Gerdt N. Jæger	600	-	"L. 42"
		Gerhard C. Jøger	600	-	
		O. Jansen	800	-	"L.66"
Strandgaden 87	2	Andreas C. Andersen	4000	15000	
		Knut Aase	2000	-	

Strandgaden 88	6	Nils Brynildsen	2000	8000	
		Johan Brynildsen	900	-	
		Kaia Brynildsen	450	-	
		Kornelius Raa..en*	1300	-	
		Oluf Kjile	800	-	
		T...es Larsen*	1000	-	
Strandgaden 89	2	Hanna Jokobsen	1200	4000	
		Lars J. Skindtvedt	600	-	"L. 42"
Strandgaden 90	4	Julius Wiers	7500	80000	
		Elias Johnsen	800	-	
		Andres Olsen	400	-	
		Henrik Henriksen	450	-	
Strandgaden 91	2	Mikal Nilsen	2000	23000	
		Bendik Andersen	2000	10000	
Strandgaden 92	3	Valentinge Krogh	1800	-	
		Mathilde Krogh	600	-	
		Anna Hansen	800	-	
Strandgaden 95	2	Wilhelm Olsen	20000	110000	
		Peder Olsen	600	-	
Strandgaden 96	1	Vestlandske Kulkompagni	8000	1200	
Strandgaden 97	2	Bernt Johannessens enke	2000	-	
		Salomon Jakobsen	800	-	
Strandgaden 98	2	Margit Blydt	450	-	
		F. Videler*	4500	-	
Strandgaden 99	1	Andreas Paulsen	4000	30000	
Strandgaden 100	1	C..lia Schanche	1800	30000	
Strandgaden 101	2	H. Henriksen	4500	10000	
		Iver Iversen	1500	-	
Strandgaden 102	4	Berent Kleppe	3000	10000	
		P. Hansen	800	-	"L.66"
		Lars Olsen	2000	-	
		Peder R..æs*	2600	10000	
Strandgaden 103	2	Mathias Larsen	5000	30000	
		Lauritz Larsen	800	-	
Strandgaden 104	1	Kulkompagniet af 1871	40000	200000	
Strandgaden 105	2	Johan N. Hauge	2000	4000	
		Johan Hauge jr.	600	-	
Strandgaden 106	1	Cornelius Christensen	2000	10000	
Strandgaden 107	2	J.T. Johannessen	10000	15000	
		Claus Nieuwejaar*	2500	10000	
Strandgaden 108	1	A. Lundsbak	1700	-	
Strandgaden 109	1	Johannes Larsen	4000	15000	
Strandgaden 110	2	Mathias K. Øvraas*	1200	-	
		Severin Knudsen	800	-	
Strandgaden 111	2	Karl Fucks*	2500	-	
		Karl Fucks ... Filial	1000	-	
Strandgaden 112	2	T.A. Blomstrand	2000	-	
		Ludvig Olsen	600	-	
Strandgaden 114	5	Paul Paulsen	2000	4000	
		Nils Nilsen	900	20000	
		Johannes J. Storesunde	600	-	
		Ole Jansen	1200	-	
		J. Nøttingnæs & co*	800	-	"L. 42"
Strandgaden 115	1	Nils Knudsen	750	-	
Strandgaden 116	6	Berent L. Bøe	2000	4000	
		Sigurd A. Bøe	450	-	
		Johan A. Rebnord*	1500	-	
		Mons Jensen Vik	700	-	

		August Gundersen	750	-	
		Johan N.. Hansen	800	-	
Strandgaden 117	2	Martin O. Hauge	800	-	"L. 42"
		N.E. Skjelanger	1000	-	
Strandgaden 118&120	1	Hans O. Gjertsen	800	-	
Strandgaden 119	3	Solensten & Meidell	5000	-	
		Andreas Bjørnestad	1000	-	
		Ludvig Olsen	800	-	
Strandgaden 121	6	T.A. Johannessen	1500	-	
		Julius Johannessen	1000	-	
		Hjalmar Johannessen	800	-	
		Harald Johannessen	600	-	
		Konrad Johannessen	1200	-	
		Regine Johannessen	0	-	"L. 42 k."*
Strandgaden 122	1	Torger N. Sandal	2500	40000	
Strandgaden 123	2	Simon Simonsen	4000	40000	
		Hans Johannessen	600	-	
Strandgaden 124	4	Iver Arnesen	600	-	
		Andreas La..k*	2000	-	
		Andreas Nilsen	700	-	
		Haakon Bøe	1300	-	
Strandgaden 125	5	Gjertine Sørum*	450	-	"L. 42 k."*
		Peder Iversen	800	-	
		Isak Olai Larsen	600	-	
		Karl Heggelund	700	-	
		Olai Sivertsen	800	-	
Strandgaden 126	1	Tor..bjørn Vinæs*	2000	30000	
Strandgaden 127	4	Martinus Sæthre	1200	-	
		Johannea A. Langeland	1000	-	
		Petter Bøe	600	-	
		Ingvald J. Sæthre	800	-	
Strandgaden 128	1	Carl J. Johnsen	1000	-	"L.66"
Strandgaden 129	3	I.S. Trovik*	7000	60000	
		Anna Trovik*	0	-	"L. 42 k."*
		Magne Pedersen	800	-	
Strandgaden 130	4	Jakob H. Lange	400	-	"L.66"
		Einar Lange	1200	-	
		Jørgen Rogde	3000	30000	
		Kristian Andersen	600	-	
Strandgaden 131	2	Zityelau O. Præstø*	1200	-	
		Leonard Pedersen	600	-	
Strandgaden 132	2	Lambert J. Wulff	7500	15000	
		Giertsen & co	30000	100000	
Strandgaden 133	1	Knud Næsgaard	8000	10000	
Strandgaden 134	2	O.B. Dræge*	2000	-	
		S. Arnesen	1200	-	
Strandgaden 136	7	Mons Wefr..g*	900	-	"L.66"
		Ole Andersen	600	-	
		Gabriel Johansen	800	-	
		Andreas Kristiansen	800	-	
		Ananias Johnsen	800	-	
		Kristine Monsen	450	-	
		Mathias Hoff	700	-	
Strandgaden 138	2	Anton Lange	1500	-	
		Julie Hauge	450	-	
Strandgaden 139	3	Thomas Thomsen	750	12000	
		Hans Th. Thomsen	3000	10000	

		Olaf B. Thomsen	800	-	
Strandgaden 140	4	Anders de Lange	1000	-	"L.66"
		Henrik Olsen	860	-	"L.66"
		Andreas Andersen	1200	-	
		Haakon Godø*	1200	-	
Strandgaden 142	1	Avon Ely*	500	8000	"u.B"
Strandgaden 143	2	Anders Nilsen	3000	-	
		Nils Dreyer	800	-	
Strandgaden 144	2	Knud Larsen	2000	15000	
		Kristian Larsen	800	-	
Strandgaden 145	2	F.J. Eillertsen	4000	-	
		Anna Ellertsen	1200	-	
Strandgaden 146	7	Karen Nordahl Berg	600	-	"L. 42 k."*
		Andreas A. Berg	0	-	"L. 42"
		Helleman Johannessen*	1000	-	
		Johan Riise	500	-	
		Andreas Førde	1200	-	
		Martinus Garmandshund*	1000	-	
		Ø. Wathne	1000	-	
Strandgaden 147	1	G. Lie	9000	40000	
Strandgaden 148	5	Enok Steen	1500	-	
		Anders N. Skaar	800	-	
		Bertel Nordal	800	-	
		Hans Raae	600	-	
		Nikolai N. Totland	800	-	
Strandgaden 150	4	Johan Rogne	1500	-	
		Caspar Dreyers enke	0	-	"L. 42 k."*
		Caspar Dreyers	1000	-	
		Kvale & Lervaag	1000	-	
Strandgaden 152	11	Erik Bjørge	2000	5000	
		Peder Totland	600	-	
		Jakob Andersen	900	-	
		Cecilie Larsen	0	-	"L. 42 k."*
		Ole Larsen	800	-	
		Jonas Sørensen	800	-	
		Hans Sørensen	600	-	
		K. Didriksen	800	-	
		Andreas Johannessen	800	-	
		N.C. Tvedt	600	-	
		Jakob Helgesen	800	-	"L.66"
Strandgaden 154	3	Fred. Ingebrigtsen	1200	-	
		Jakob Hansen	900	-	
		Steffen Røe	700	-	
Strandgaden 156	3	Hansine Clausen	600	6000	
		Amund Nilsen	900	-	
		Albert Andersen	800	-	
Strandgaden 158	1	Ditlef Meyer	4500	5000	
Strandgaden 160	6	Wilhelm Hansen	800	-	
		Ulrik Hansen	2400	-	
		Benedikte Hansen	0	-	"L. 42 k."*
		Martin Søliland	1500	-	
		Andreas T- Lepsøe	600	-	
		Størk Vestre*	700	-	
Strandgaden 164	5	Nils Nilsen	700	-	
		S. Knudsen	0	-	"L. 42 k."*
		Thomas Larsen	800	-	
		Jens Johannessen	800	-	
		..raham Hattestad*	1300	-	

Strandgaden 166	5	Bernt Thomassen	800	-	
		Klaus Thomassen	800	-	
		Kristine Thomassen	0	-	"L. 42 k."*
		N. Nistad	400	-	
		Alfred Nistad	400	-	
Strandgaden 168a&b	15	Johan Eide	600	-	
		Oluf Andersen Kvammen	600	-	
		Ole Sundfør	800	-	
		Peder Færøvaag	1200	-	
		Augusta Johannessen	0	-	"L. 42 k."*
		Einar J. Aasmud*	450	-	"L. 42"
		Lauritz Pedersen	600	-	
		Laura Mithmann	800	-	
		Johan Davidsen	1600	-	
		Lars Ingebrigtsen	1500	-	
		Elias Olsen	450	-	
		Bernhard O. Olsen	450	-	
		Oluf Nilsen	600	-	
		Mathias Nilsen	600	-	
Strandgaden 170	8	Samuel Krasm....y*	700	-	
		Leonard Isaksen	1500	-	
		P. Jespersen	3200	-	
		Toldbodalmendingens bageri	3000	-	
		Mikal Nilsens enke	800	-	
		Mons Monsen	1200	-	
		Lars Larsen Aase	450	-	
		Randulf Larsen	1100	-	

Vedlegg 8: Byskatt for Store Markevei i 1901 (utsnitt fra ligningsprotokollen)

Adr.	Ant. skattebetalende	Navn	Antatt inntekt	Antatt formue	Merknad
Store Markevei 2/4	7	Christoffer Brun	16000	70000	
		Sigvanda Sjursen*	600	8000	
		Ø. Ch. Kreyberg*	6000	15000	
		Olaj Børs	2000	10000	
		Emma K*	1400	-	
		Karoline Amland	2000	-	
		Bergens Ass--- forening	-	-	
Store Markevei 3	3	Carl G. Bischoff	3000	-	
		A. N. Frei*	1200	-	
		Anne Levig*	450	-	
Store Markevei 5	5	J.W. Scharboroughs Enke*	8500	30000	
		T. O. Øvrevik*	3500	-	
		Birgitte Eilertsen	450	-	
		Jensine Eilertsen	450	-	
		Einar Madsen	2500	-	
Store Markevei 6	1	Siegfred Bolstad*	2000	8000	

Store Markevei 7	4	F. Møller	2000	5000	
		Rasmus Andersen Fjeld	800	-	
		Kari Møller	1600	5000	
		Betzy Møller	16000	5000	
Store Markevei 8	2	Herman Lindseth	1200	-	
		Anne M. Lindseth	a.b (?)	-	
Store Markevei 9	2	Petra Schart*	600	-	
		Gina Amundsen	450	-	
Store Markevei 10	6	Bjarne Nilsen	450	-	
		Arthur Scheffter*	800	-	
		Hilda Olsen*	450	-	
		Anne M. Olsen	450	-	
		Borghild Olsen	450	-	
		Birger K...ger*	700	-	
Store Markevei 11	1	Trine Hansen	1000	-	
Store Markevei 12	2	J.W. Scharboroughs Enke*	5000	10000	to ganger? Se nr.5
Store Markevei 13	1	Mina S...ge*	a.b (?)	-	
Store Markevei 15	3	Louis Wien...*	2000	-	
		J. Angell & Co	3000	-	
Store Markevei 16	2	M.P. Monsen & Søn	5000	25000	
		Olaf Toresen	1200	-	
Store Markevei 17	3	Hans Birkeland	2000	5000	
		Hanna Bergersen	1000	8000	
		L... & Hawre*	1400	-	
Store Markevei 18	6	Emil Barca*	6000	35000	
		Johanne Søkstad*	800	-	
		Enkefrue Bonge*	450	-	
		Astrid Bonge*	450	-	
		Hanna Bonge*	450	-	
		Christian Bonge	1600	-	
Store Markevei 19	9	Hans Ragge	8500	120000	
		Anders Andersen	1200	-	
		Reinhol Meno .....*	800	-	
		Wilhelm E. Balst*	800	-	
		Dina S....*	800	-	
		Andreas Jakobsen	600	-	
		Nils Jacobsen	600	-	
		Hans Hansen	400	-	
		Oluf Olsen	700	-	
Store Markevei 20	18	Johan Jensen	7000	120000	
		C. R... Jordan*	900	-	
		Adolf Andersens Enke	a.b (?)	-	
		Engel E. Milde	900	-	

		Tollef J. Aarstveit*	800	-	
		Anders Nordal	900	-	
		Klement Jensen	700	-	
		Ma.. Gabrielsen*	500	-	
		Yver Hansen	500	-	
		Petter Ellingsen	600	-	
		Petter Pettersen	800	-	
		Gjert Toftegaard	600	-	
		Nicolai Ulleland	600	-	
		Elias Aamodt*	600	-	
		Nilse Sørensen*	1000	-	
		Betzy Iversen	600	-	
		Karine Iversen	1200	-	
		Kari Andersen	700	-	
Store Markevei 21	5	Elisa Olsen	2500	-	
		H. Rauscher*	1200	-	
		Albrecht Rauscher*	800	-	
		Thorvald Klunghaug*	1700	-	
		Erling Magnussen	1200	-	
Store Markevei 22	1	Hans Geelmyden	450		5000
Store Markevei 23	1	Johanne Sivertsen	1800		5000
Store Markevei 24	2	Ernst Nordhausen*	1800	-	
		Holfel.. Nordhausen*	2800	-	
Store Markevei 25	2	Agnete Olsen	600	-	
		Robert Olstreich	2000		6000
Store Markevei 26	7	Josef Elmlinger*	2000		4000
		A. Jordal	800	-	
		Mons Borge	1200	-	
		Solomon ...*	400	-	
		Ole ...*	600	-	
		Ale... Wikstrøm*	800	-	
		Endre Hansen	800		4000
Store Markevei 27	3	Carl Bølckoers Enke*	2500		20000
		Kari Johanne Bølckoe	a.b (?)	-	
		Hans Koeford	4000	-	
Store Markevei 28	10	Hans Namtvedt*	5500		50000
		Søstrene Torgersen	3000	-	
		Ludvig Larsen			
		Charlotte Larsen	500		12000
		Mathilde Larsen	2000		30000
		Gunhild Gu..vin*	450	-	
		Antonius Hjørnevik	1200	-	
		Edvard Hjørnevik	600	-	
		Helge Hjørnevik	1500	-	
		Paul Iversen	800	-	
		Johan Paulsen	800	-	
Store Markevei 29	1	Karl H. Stiegl..*	2500	-	

Store Markevei 30	2	I.E. Schröder	450	-	
		Wilhelm Pettersen	1500	-	
Store Markevei 31	3	Lars N. Rasmussen	1000	4000	
		Olay Rasmussen	600	-	
		.... Rasmussen	950	-	
Store Markevei 32	1	Guro Selsvik	600	-	
Store Markevei 33	2	Birgitte Jeremiassen	800	-	
		Anton Jeremiassen	5000	25000	
Store Markevei 34	4	Marcus Olsen*	12000	50000	
		Nilda Olsen*	a.b (?)	-	
		Olufine Olsen	450	-	
		Amalia Olsen	450	-	
Store Markevei 35	4	Valdemar Selmer	800	-	
		Thorvald Selmer	800	-	
		Henriette Selmer	450	-	
		Inga Selmer	450	-	
Store Markevei 36	4	Heinrich Jess	6200	38000	
		Jac C. ....*	2500	-	
		Ole Nicolaysen	1050	-	
		Marie Dahl	1300	-	
Store Markevei 37	4	Andreas Kalland*	5000	1200	
		Kalland Madforetning*	5000	1000	
		Bernt Samuelson	2000	-	
		Henrik Lepsøe	600	-	
Store Markevei 38	5	Gertrud Rabe	500	-	
		Agnes Rabe	500	-	
		Hildur Rabe	500	-	
		Dagny Rabe	500	-	
		Wilhelm F. Meyer*	3200	-	
Store Markevei 39	5	Anne A. Simonsen	1500	-	
		Peter Gundersen	2000	-	
		Dagny Watt...green*	800	-	
		Frk. E. Fuss*	2500	-	
		Anton W. Jensen	3000	-	
Store Markevei 40	2	Rasmus Skauge*	o.b*	-	
		Peder Kumle	800	-	
Store Markevei 41	3	Anders Vold	1000	-	
		Olai Skau	2000	5000	
		August Nilsen	1800	-	
Store Markevei 42	2	Anders K. Lunde	1000	-	
		Mari Sivertsen	a.b (?)	-	"L.42 Kr"*
Store Markevei 44	3	Johan Krzywinsky	1600	600	
		Bernt Krzywinsky	800	-	

		Anders Larsen Ege	800	-	
Store Markevei 46	11	Frantz Reuseh*	2500	-	
		Ole Knudsen Sunde	900	-	
		Simon Nilsen	1400	-	
		Harald Wiers	1500	-	
		Erik Eriksen	800	-	
		B. K. Eriksen	450	-	
		Rasmus Eriksen	600	-	
		Ivar Martinussen	800	-	
		Sofie Engelsen	450	-	
		Johannes Skorven	600	-	
		Johannes K. Smørdal	900	-	
Store Markevei 48	3	Karl Olsen	800	-	
		Hans Nistad	1500	-	
		Dorthea (Olsen) Nistad	a.b (?)	-	
Store Markevei 50	2	Dina Tonning*	2000		4000
		Fru Clasen*	750	-	
Store Markevei 52	1	Otto Michelsons Enke	1800		40000